

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ PROGRAMLAR ENSTİTÜSÜ
TRAVMA VE AFET ÇALIŞMALARI UYGULAMALI RUH SAĞLIĞI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

KOLEKTİF TRAVMA İLE İLGİLİ MÜZİK ÜRETİMİNİN ANLAMI VE İŞLEVİ:
SİVAS KATLİAMI ÖRNEĞİ

Gülden ŞAHİN
116507010

Prof. Dr. A. Tamer AKER

İSTANBUL
2019

Kolektif Travma ile ilgili Müzik Üretiminin Anlamı ve İşlevi:
Sivas Katliamı Örneği
The Role and Meaning of Making Music that is related to Collective Trauma:
The Example of Sivas Massacre

Gülden Şahin
116507010

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. A. Tamer Aker

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Jüri Üyesi:

Prof. Dr. Zeynep Şimşek

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Jüri Üyesi:

Doç. Dr. Zeynep Ceren Acartürk

İstanbul Şehir Üniversitesi

Tezin Onaylandığı Tarih:

23.05.2019

Toplam Sayfa Sayısı:

106

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

- 1) Kolektif travma
- 2) Travma ve müzik
- 3) Kolektif bellek
- 4) Baş etme
- 5) Dayanıklılık

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) Collective trauma
- 2) Trauma and music
- 3) Collective memory
- 4) Coping
- 5) Resilience

TEŞEKKÜR

Öncelikle, yüksek lisans bölüm başkanım ve tez danışmanım Prof. Dr. A. Tamer Aker'e; alanda daha farklı bir araştırma yapmak için bana cesaret vererek fikirlerimi desteklediği, travma alanındaki bilgisiyle bana yol gösterici olduğu için teşekkür ederim.

Tanıştığım için kendimi çok şanslı hissettiğim Dr. Öğr. Üy. Ulaş Özdemir'e; bu süreçte bilgi ve deneyimlerini paylaşarak bana hep destek verdiği, nitel araştırma konusunda yol gösterdiği ve ulaşması kolay olmayan bir örnekleme araştırmama dâhil ederken de desteğiyle yalnız bırakmadığı için çok teşekkür ederim. Teze katkıları dolayısıyla kendisine minnettarım.

Beni bu araştırmaya götüren köklerimi, çocukluğumdan beri anlattıkları hikâyeler ve paylaştıkları türkülerle besleyen canım ailem; annem Nevin Şahin ve babam Memet Şahin'e, araştırmak istediğim konuya dair sorduğum soruları yanıtlarak bana fikir verdikleri ve beni hep destekledikleri için çok teşekkür ederim. Ablalarım Gülçin Şahin, Gülşen Şahin Marengi; eniştem Riccardo Marengi ve kuzenim Sibel Şahin'e ise bu süreçte destekleriyle bana yol gösterici oldukları için çok teşekkürler.

Tez süreci boyunca en yakınımda olan, desteğini hep hissettiğim, sevgisi ve bana olan inancıyla beni güçlü kılan sevgili Barış Değirmenci'ye çok teşekkür ederim. Ayrıca, tez yazma deneyimlerini paylaşarak bana destek olan arkadaşlarım Sinem Şahin, Ayşegül Özadık ve Funda Sancar'a; bu süreçte yaşadığım zorluklarda yanımda olan sevgili iş arkadaşlarım Ayşegül Kılıç ve Selami İnceoğlu'na çok teşekkürler.

Sivas Katliamını şarkılarla anlatan, duygularını, düşüncelerini içtenlikle paylaşarak bu araştırmanın ortaya çıkmasını sağlayan ve tanıştığım için büyük mutluluk ve minnet duyduğum değerli müzisyenler; Cahit Berkay, Cengiz Özdemir, Demirhan Baylan, Erdem Çapar, Ferda Ereren, İlkay Akkaya, Kemal Kahraman, Mazlum Çimen ve Ozan Emekçi'ye sonsuz teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜRLER.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
Şekil Listesi.....	vi
Tablo Listesi.....	vii
Özet.....	viii
Abstract.....	ix
GİRİŞ.....	1
1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	2
1.1.1. Travma.....	2
1.1.2. Travma, Psikolojik Dayanıklılık ve Baş etme.....	4
1.1.3. Travma ve Sanat: Müzik, Kolektif Bellek, Dayanıklılık ve Baş etme ilişkisi.....	6
1.1.4. Kolektif Bellekte bir Travma: Sivas Katliamı.....	11
YÖNTEM.....	16
2.1. ÖRNEKLEM.....	16
2.2. ARAÇLAR.....	17
2.3. PROSEDÜR.....	17
2.4. ANALİZ.....	18
2.5. GÜVENİLİRLİK.....	19
2.6. Refleksif.....	20
BULGULAR.....	23
3.1. KATILIMCILARIN KİMLİK TANIMLAMALARI.....	23
3.1.1. Alevi Kimliği.....	24
3.1.2. Politik Kimlik.....	24
3.1.3. Diğer Kimlik Tanımlamaları (etnik ve inanç felsefesi).....	26
3.2. MÜZİĞİ SEÇMEK.....	27
3.2.1. Varoluşsal.....	28

3.2.2. Çocukluk dönemi.....	28
3.2.3. Aile.....	29
3.3. MÜZİĞE YÜKLENEN ANLAM.....	30
3.3.1. Sağaltım (İyileşme).....	30
3.3.2. Emek (Özveri).....	31
3.3.3. Travmaları İfade Etme Aracı.....	32
3.3.4. Koruyucu Güç.....	34
3.3.5. Keyif (Mutluluk).....	35
3.4. TRAVMATİK YAŞANTILAR.....	36
3.4.1. Sivas Katliamı.....	36
3.4.1.1. Tanıklık.....	37
3.4.1.2. Yakın Kaybı.....	41
3.4.1.3. Olay Sonrası Reaksiyonlar (tepkiler).....	43
3.4.1.3.1. Davranışsal Düzeyde.....	43
3.4.1.3.2. Duygusal Düzeyde.....	46
3.4.1.3.3. Bilişsel Düzeyde.....	49
3.4.1.4. Travma Sonrası Semptomlar.....	59
3.4.1.5. Olayın Katılımcının Hayatındaki Yeri.....	61
3.4.2. Diğer Travmatik Yaşantılar.....	62
3.5. TRAVMA VE SANAT ÜRETİMİ.....	71
3.5.1. Sivas Katliamı ile ilgili Müzik Üretimi.....	71
3.5.2. Sivas Katliamı ile ilgili Diğer Sanat Üretimleri.....	81
3.5.3. Diğer Travmatik Yaşantılar Sonrası Sanat Üretimleri.....	83
TARTIŞMA.....	84
4.1. KATILIMCILARIN KİMLİK TANIMLARI.....	85
4.2. MÜZİĞİ SEÇMEK.....	87
4.3. MÜZİĞE YÜKLENEN ANLAM.....	87
4.4. TRAVMATİK YAŞANTILAR: SİVAS KATLİAMI VE DİĞER TRAVMATİK YAŞANTILAR.....	89

4.5. TRAVMA VE SANAT: MADIMAK ŞARKILARI VE DİĞER SANAT	
ÜRETİMLERİ.....	92
SONUÇ.....	94
Kaynakça.....	97
EKLER.....	101

Şekil Listesi

Şekil 3.1. Sivas Katliamı travmatik yaşantı analizi.....37

Tablo Listesi

<i>Tablo 2.1.</i> Katılımcıların özellikleri.....	16
<i>Tablo 3.1.</i> Bulguların özeti.....	23

Özet

Bu çalışma kolektif travma ile ilgili müzik üretiminin anlamını ve işlevini bulmayı amaçlamaktadır. Çalışmada kolektif travma olarak Sivas Katliamı seçilmiş ve Sivas Katliamı ile ilgili müzik üretiminin anlamı ve işlevi, kolektif travma, baş etme ve dayanıklılık bağlamlarında araştırılmıştır. Çalışmaya Sivas Katliamı sonrasında yapılan şarkılarda icracı, besteci ve/veya söz yazarı olarak çalışmış 9 müzisyen katılmıştır. Katılımcılarla yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmış ve görüşmelerden elde edilen bulgular Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz yöntemi ile derinlemesine analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarında; “katılımcıların kimlik tanımlamaları”, “müziği seçmek”, “müziğe yüklenen anlam”, “travmatik yaşantılar” ve “travma ve sanat üretimi” olmak üzere beş ana tema bulunmuş ve bulgular baş etme, dayanıklılık, kolektif aidiyet ve kolektif bellek açısından ele alınarak tartışılmıştır.

Katılımcılar için müzik bir baş etme yöntemidir ve onları travmalara karşı daha dayanıklı yapmıştır. Sivas Katliamı ile ilgili ürettikleri müzik ise hem bu travma ile baş etmelerine yardımcı olmuş hem de kolektif bellekte yer alarak geçmişle hesaplaşma için alan oluşturmuştur. Ayrıca, Sivas Katliamı sonrası müzik üretiminin bu kişiler için yas tutma, hatırlama ve adalet talep etme gibi anlamları vardır.

Anahtar Kelimeler: kolektif travma, travma ve müzik, kolektif bellek, baş etme, dayanıklılık

Abstract

This study aimed to find the role and the meaning of music making that is related to a collective trauma. In this study, Sivas Massacre was chosen as a collective trauma and the role and the meaning of music making that is related to Sivas Massacre was studied in the context of collective trauma, coping and resilience. 9 musician that worked as performer, composer and/or songwriter in music making about Sivas Massacre, were participated in this study. Semi-structured interviews were done with the participants and the results were analyzed in depth by using Interpretative Phenomenological Analysis. Five master themes emerged from the data, which were “identity that is expressed by participants”, “choice of music”, “meanings attributed to music”, “traumatic experiences” and “trauma and art making” and the findings were discussed in terms of coping, resilience, collective belonging and collective memory.

Music is a coping method for the participants and made them more resilient. The music that they made about Sivas Massacre helped participants, coping with this trauma and also, created a space for remembering the past. In addition, for participants, music making about Sivas Massacre has meanings as mourning, remembering and asking for justice.

Keywords: collective trauma, trauma and music, collective memory, coping, resilience

GİRİŞ

Bu tezde, kolektif travma ile ilgili müzik üretiminin travma bağlamında işlevi ve anlamı araştırılmaktadır. Literatürde ‘toplumsal travma’ olarak da tanımlanan ‘kolektif travma’ İngilizce literatürde ‘collective trauma’ olarak geçer. Bu tezde ‘kolektif travma’ tanımı tercih edilmiştir.

Türkiye, tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de pek çok kolektif travmaya tanıklık etmiştir. Kolektif travmalardan en yakın tarihte olan 1999 Gölcük depremi ve 2011 Van Depremi hafızalarımıza gelecektir. Ne yazık ki doğal afetlerin yanı sıra insan eliyle oluşan kolektif travmalar da Türkiye’nin tarihinde oldukça çoktur. Günümüz Türkiye’sinde terör olayları, bombalamalar ve bu olaylarda yaşanan kayıplar toplumu olumsuz etkilemektedir. Geçmişte ise Türkiye’de pek çok katliam yaşanmıştır: Dersim (1938), Maraş (1978), Sivas Madımak (2 Temmuz 1993), Kanlı Pazar (16 Şubat 1969) vb.

Tezde ele alınan kolektif travma ise yaşanan travma sonrası ilgili müzik üretimi ile dikkat çeken, 2 Temmuz 1993’teki Sivas Katliamı’dır. Madımak Katliamı olarak da literatürde yer alan Sivas Katliamı yabancı literatürde de ‘Sivas Massacre’ olarak adlandırılmıştır.

Kolektif travma sonrası sanat üretiminin dünyada pek çok örneği vardır. Sivas Katliamı sonrasında da birçok sanat dalında üretim olmuştur: şiirler, şarkılar, filmler, tiyatro oyunları vs. Bu kolektif travmanın ardından en çok üretim olan sanat alanlarından biri ise müziktir. Sivas Katliamı sonrasında, kaybedilenlerin anısına ağıt özelliği taşıyan bu şarkılar, her müzisyenin farklı duygusunu ve yorumunu içermektedir ve farklı türlerde, farklı zamanlarda üretilmişlerdir.

Tezin başlangıç aşamasında bu konuda eriştiğim 27 şarkı oldu. Müzisyenlerin Sivas Katliamı sonrasında müzik alanındaki üretimlerin kolektif travma bağlamında işlevini ve anlamını; Sivas Katliamına tanıklıkları, şarkıların çıkış hikayesini ve müzisyenler için anlamını inceleyerek bulmaya çalıştım. Teze dâhil etmek istediğim

27 şarkının icracısı ve/veya bestekârı ve/veya söz yazarı 26 müzisyenden¹ ulaşabildiğim 9 müzisyen araştırmanın örneğini oluşturdu ve bu kişilerle derinlemesine görüşmeler yaptım.

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.1. Travma

Travma kavramı Türk Dil Kurumu türkçe sözlüğüne göre iki tanıma sahiptir: “1. Bir doku ya da organın yapısını ya da biçimini bozan ve dıştan mekanik bir etki sonucu oluşan yerel yara. 2. Canlı üzerinde beden ve ruh açısından önemli ve etkili yaralanma belirtileri bırakan yaşantı”. Dilimizde kullandığımız “travma” kelimesinin kökeni "tıpta bir darbe sonucu oluşan bedensel veya ruhsal yara" anlamına gelen yeni Latince “trauma” sözcüğünden gelir. Latinceye gelmiş “trauma” sözcüğü ise Eski Yunancada "yara" (τραῦμα) sözcüğünden gelmiştir (Etimoloji Türkçe, t.y.).

Travma kelime anlamı ile yaralanmışlıktır. Psikolojik anlamıyla ise; çoğunlukla beklenmedik bir şekilde aniden gelişen, kişinin başa çıkma stratejilerini zorlayan, dehşet, kaygı ve panik yaratan, kişinin yaşamdaki uyumunu (kısa veya uzun dönemde) etkileyen durumlar veya olaylardır.

Yunanlı psikanalist Gressimos Stephanatos’un travma sözcüğünün Yunancası olan “τραῦμα” (titrosko)’nun kökeninde “içine girmek”, “cinsel ilişkide bulunmak” anlamlarının da olduğunu belirtmiştir. Buna ek olarak, Yunan mitolojisinde ise travma evrenin doğuşuna yol açan bir olguyla, yani olumlu olarak Eschyle’in mitolojik anlatısında yer alır. Eschyle, titrosko yüklemine birincil anne toprak Gaia ile onu kaplayan göğün Ouranos’un çiftleşmesini anlatırken kullanır. Bu mitolojik hikâyenin kendisi olumsuz olmasa da onu görenler veya onu hatırlayanlar için bir iz bırakır ve

¹ Âşık Mahzuni Şerif’in Sivas Katliamı anısına yaptığı “Sivas Dramı” şarkısını, sanatçının kendisi hayatta olmadığı için teze dâhil etmedim.

travmatiktir. “Travma her şeyden önce bir izdir, iz bırakan bir anıdır.” (Parman, 2017, s. 22).

Travma kavramsal açıdan psikanalizin temel taşlarından biridir. İlk olarak, Freud ve Breuer’in Histeri Üzerine Çalışmalar’da bir histeri sonucu olarak ortaya çıkmamış konuşulmamış travmalardan söz edilmiştir (Parman, 2017).

Freud araştırmaları sonucunda ilk teorisini 1880-1897 yılları arası ortaya koyar. Travma etkisi modeli baştan çıkarma teorisine göre; travma sonrası paradigmayı çocukluk çağı travmatik yaşantılar, sonradan travmatik çaresizlik olarak görülecek korku ile dolup taşan ego oluşturmaktadır. Bireyler savunma mekanizması olarak ‘bastırma’ yı kullanırlar. Travmaların dışı vurumunun kolay olmayışını ise ‘utanç’ duygusu, toplumsal koşullar ve hatıraların donuklaşması ve yüzeye çıkmaması olarak açıklarlar.

“Psikolojik travma güçsüzlerin bir felaketidir. Travma anında kurban ezici bir kuvvet tarafından çaresiz hale getirilir. Kuvvet doğanınkindede olduğunda, afetten söz ederiz. Kuvvet başka bir insanınkindede olduğunda ise vahşetten söz ederiz. Travmatik olaylar insanlara kontrol, bağ kurma ve anlam duygusu veren olağan davranış sistemlerini altüst eder.” (Herman, J, 2016, s.41).

İnsanlar bir olaya davranışsal, duygusal, bilişsel düzeyde tepkiler verebilirler. Travmaya maruz kalmış bireyler, davranışsal düzeyde savaş-kaç, donma gibi tepkiler verebilir. Duygusal düzeyde en belirgin tepkiler ise korku, çaresizlik, dehşet, utanç ve suçluluktur. Travmatik olay sonrasında kişi; kendisi, diğerleri ve dünyaya dair var olan düşüncelerini tekrar gözden geçirmek zorunda kalır bu da bilişsel düzeyde tepkileri ortaya çıkarır. Travma sonrası birey yaşamına, vücut bütünlüğüne, benlik bütünlüğüne, sevdiklerine ve/veya inanç sistemlerine tehdit hissedebilir ve bireyde var olan bilişsel sistemler bozulabilir. Örneğin; yaşadığı travma sonrası birey bir daha hiç bir şeyin aynı olmayacağını ve kimseye güvenemeyeceğini hissedebilir.

Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı DSM-5’te travma, TSSB (travma sonrası stres bozukluğu) olarak yer alır. Travma her zaman beraberinde TSSB’yi getirmese de, TSSB’nin A ölçü kriteri travmayı tanımlamaktadır:

“A. Aşağıdaki yollardan biriyle (ya da birden çoğuyla), gerçek ya da korkutucu bir biçimde ölümle, ağır yaralanmayla karşılaşmış ya da cinsel saldırıya uğramış olma: 1. Doğrudan örseleyici olay(lar) yaşama. 2. Başkalarının başına gelen olay(lar)ı, doğrudan doğruya görme (bunlara tanıklık etme) 3. Bir aile yakınının ya da bir arkadaşının başına örseleyici olay(lar) geldiğini öğrenme. Aile bireyinin ya da arkadaşının gerçek ölümü ya da ölüm olasılığı kaba güçle ya da kaza sonucu olmuş olmalıdır. 4. Örseleyici olay(lar)ın sevimsiz ayrıntılarıyla, yineleyici bir biçimde ya da aşırı bir düzeyde karşı karşıya kalma (örn. insan kalıntılarını toplayan ilk kişiler; çocuk sömürsünün ayrıntılarıyla yeniden yeniden karşılaşan polis memurları).

Not: Böyle bir karşı karşıya gelme, işle ilgili olmadıkça, elektronik yayın ortamları, televizyon, sinema ya da görseller aracılığıyla olmuş ise A4 tanı ölçütü uygulanmaz.” (DSM-5, 2014, s.146).

1.1.2. Travma, psikolojik dayanıklılık ve baş etme

“Dayanıklılık” kelimesi TDK (Türk Dil Kurumu)’da dayanıklı olma durumu, metanet diye tanımlanır. Arapçadan gelen metanet kelimesi ise kötü bir duruma katlanmak dayanmak olarak tanımlanır ve mtn kökünden gelen matana “güçlü, sağlam, dayanıklılık” sözcüğünden alıntıdır.

Birinin başına bir şey geldiğinde aynı kelime kökenine sahip olan ‘metin’ kelimesi kullanılır ve “metin ol” (metanetli ol) denir (Türk Dil Kurumu, 1983).

Psikolojik dayanıklılık, metanet kelimesinin anlamı ile örtüşür. Dayanıklılığın ingilizce karşılığı “resilience” esneklik ya da çabuk iyileşme olarak tanımlanmaktadır. Psikolojik dayanıklılığı ise iyileşme kapasitesi olarak tanımlayabiliriz. Daha geniş bir anlamda, psikolojik dayanıklılık tehdit edici ya da zorlayıcı bir duruma rağmen başarılı bir şekilde başa çıkma ya da adapte olma yeteneğidir (Agaibi, Wilson, 2005).

Baş etme (*coping*) ise, bir kişinin hayatıyla ya da herhangi bir durumla ilgili zorluğa karşım yetenekli ve başarılı bir şekilde ilgilenebilme uğraşdır. Baş etme hem travma süresince hem de travma sonrasında vardır.

Stephen Joseph (2011) “What Doesn’t Kill Us” kitabında bireyin iki türlü baş etme mekanizması olduğu söyler. Bunlar ‘yaklaşım’ ve ‘kaçınma’ odaklı baş etmedir. Yaklaşım odaklı baş etmede insanlar duygularını düzenlemek ve var olan durumu değiştirmek için çabalamaya odaklanırlar. Kaçınma odaklı baş etmede ise insanlar duygularının veya durumun varlığını yok sayarlar.

Kaçınma odaklı baş etme biçimi TSSB semptomları göz önünde bulundurulduğunda artık yararlı bir baş etme biçimi olarak görülmemektedir. Joseph (2011) ise yine de yok saymanın bir süreliğine yararlı olabileceğini düşünmektedir. En azından kişi travmatik durumla yüzleşmeye hazır hale gelene kadar.

Literatürde psikolojik dayanıklılık, baş etme ve travma arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar vardır. Bu araştırmalardan bazıları bireylerin dayanıklılık ve baş etme süreçlerini incelerken bazıları ise bir toplumda dayanıklılığın nasıl oluştuğunu ve baş etmeyi sağlayan faktörleri incelemiştir.

Askeri alanda da çalışan bir klinisyen olarak pek çok travma deneyimlemiş ve travma yaşamış bireylerle çalışmış İsrail vatandaşı Avi Bleich (2017), “Trauma, Resilience and Being Israeli” adlı makalesinde kendi öznel deneyimlerden yola çıkarak psikolojik dayanıklılığı sağlayan faktörlerden bahsetmiştir. Kendi hayatı ve çalışma deneyimlerinden yola çıkarak Bleich, liderlik konumundaki kişinin tavrının ve yaklaşımının savaş gibi travmatik durumlarda diğer kişilerin dayanıklılık geliştirmesini sağladığını ileri sürer. Buna ek olarak; askeri birlikte, bir toplulukta ya da bir toplumda dayanıklılığı etkileyen “aidiyet hissi”, “kohezyon”, “sadakat” ve “ortak bağlılık” olmak üzere önemli faktörler olduğunu söyler (Bleich, 2017, s.23).

Khullar ve arkadaşlarının (2018), 1990 yılındaki Irak-Kuveyt işgali boyunca direniş (*resistance*) ve dayanıklılık (*resilience*) ilişkisini araştırdıkları nitel çalışmada; 7 Kuveytli ile yapılan görüşmeler sonrası aslında direniyor olmanın ve direnişi, dayanışmayı hissetmenin dayanıklılığı beraberinde getirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmaya göre ortaya çıkan temalar; “dayanışma” (*unity*), “direniş”, “yurtseverliğin artması” (*increased patriotism*) birbirleriyle bağlantılıdır ve topluluk ile bireyin dayanıklılığını geliştirmiştir (Khullar, 2018, s.24). Katılımcıların hiçbiri önemli ruhsal

sorun deneyimi aktarmamış buna karşılık şiddetli bir diktatörlük altında işgale ve zulme karşı topluca direnebilmek için ulusun nasıl bir araya geldiğini aktarmışlardır. Bu çalışma zulme ve şiddete karşı bir grup olarak direnmenin kişileri travmadan korumaya yardımcı olabileceğini göstermektedir.

Mülteci ve göçmen kadınlarda travma ve dayanıklılık ile ilgili yapılan çalışmada Goodman ve arkadaşları (2017) kadınların göçten önce veya sonra yaşadıkları travmatik olaylar, bunların ardından oluşan psikolojik semptomlar, kadınlar dayanıklılıkları ve yeni bir ülke ile nasıl başa çıktıkları araştırılmıştır. Araştırma sonucunda 4 farklı tema ortaya çıkmıştır. Bu temalardan ilki travmanın çeşidiyle ilgilidir: sosyopolitik travma, statü temelli travma (göçmen statüsü) ve göç sonrası travma. İkincisi ise kadınların yaşadıkları strese neden olan olaylar veya durumlardır: aileden ayrılma, iş durumuna ve ekonomik duruma dair stres. Üçüncü tema kadınların ruhsal durumlarıyla ilişkilidir ve bunlar: travma sonrası stres semptomları, depresyon ve intihara eğilimli olmak gibi alt başlıklara bölünmüştür. Son tema ise başa çıkma ve dayanıklılık süreçleriyle ilgilidir. Burada ise Goodman ve arkadaşları içsel ve dışsal (*internal and external*) olarak başa çıkma sürecini ayırmışlardır. Dışsal başa çıkmada sosyal destek, kolektif kaynaklar varken, içsel başa çıkmada daha iyi bir geleceğe dair inanç yer almaktadır.

Sri Lanka'da savaş sonrası toplumun dayanıklılığının yeniden inşasını geniş çaplı nitel bir çalışmayla araştıran Somasundaram ve Sivoyokan (2013) bireysel ve aile düzeyinde dayanıklılığı oluşturan faktörleri incelerken toplumun kendisinin ve o toplumu kapsayan kültürün dayanıklılığa etkisini de incelemiştir. Bu inceleme sonucunda kolektif ve kültürel düzeyde; ritüellerin, geleneksel sanatın yeniden canlanmasının, seremonilerin, anmaların, anıtların ve mezar taşlarının kolektif işlevinin dayanıklılığı inşa ettiği belirtmişlerdir.

1.1.3. Travma ve Sanat: Müzik; Kolektif Bellek, Dayanıklılık ve Baş etme ilişkisi

Özden Terbaş (2016, s.139) travma ve sanat ilişkisinden bahsettiği “travma sanatı” başlıklı yazısında, travma sanatında sanatçının da bu travmayı deneyimlemiş, üzülmüş, kızmış veya korkmuş olduğunu vurgular ve sanatçının bir yanda ürettiği sanat eserinde tanıklığı varken diğer yanda travmanın onda bıraktığı yara olduğunu söyler.

Travmatik olay sonrası kişideki temel güven duygusu sarsılır. Önemli gördüğü içsel öteki ile iletişimi kaybolur. “Travma sanatı içsel 'öteki'nin yok edilmesine karşı bir panzehir işlevi görür, travmanın etkili bir biçimde temsil edilmesi için ortam sunar”. Böyle bir ortamın sunulması önemlidir çünkü travmaları dile getirmek zordur. Travmalar sarsıcıdır ve kişiler bu sarsıcı olay sonrası anılarını bastırmış ve onları hatırlamakta zorluk çekiyor olabilir (Terbaş, 2016, s.139-140). Ama iyileşmek, başa çıkabilmek için hatırlamak, anlatmak gereklidir (Hermann, 2016). Bunun yanı sıra travma sonrası kişilerin yaşananlara dair paylaşma isteği de farklılık gösterir. Kimisi daha çok anlatmak, paylaşmak, konuşmak, bilgi almak isterken kimisi bütün bunlara karşı kendini kapatabilir (Çopur, Gencer, 2015). “Travmatik belleğin oluşması için kişilerin travmayı bizzat yaşamaları gerekmez, ancak olayların hatırlanabilmesi ya da unutulmaması, unutturulmaması için insanların bir araya gelmeleri yeterli olur.” (Zara, 2018, s.302).

Hafıza, bireyin bu travmadan aldığı yarayı ve travma sonrası yaşadığı tepkileri anlamlandırabilmek için önemlidir. Travma anlatılarak, paylaşılarak toplumun hafızasında yer eder. “Hafıza tıpkı dil gibi, iletişimsel süreçlerde, yani hatıraların anlatılması, alımlanması ve sahiplenilmesi yoluyla oluşur.” (Sancar, 2007, s.41). Kolektif bellek ise bir gruba ait aktarılan ve o grup tarafından sahiplenilen bir bellektir.

Kolektif travmalarda travma ile baş etmeyi etkileyen önemli faktörlerden biri de kolektif belleğin canlanması, yaşanan travmatik olayın hatırlanması ve adaletin sağlanmasıdır. Onarıcı adalet, kolektif travma mağdurlarının travma ile baş etmesine yardımcı olur. Mağdurların bozulan adalet inancı ve yıkılan güveninin yeniden inşası için onarıcı adalet gereklidir. “Mağdurlar, failere yapılacak olan uygulamayı, toplumun fiili değerlendirme şeklinin bir göstergesi olarak görürler.” (Sancar, 2007, s.141).

Kolektif travmaların sinemada temsil edilişii ile ilgili araştırma yapan Sönmez (2015, s. 12); kolektif travma, hatırlama, geçmişle hesaplaşma temalarına sık sık değinerek birçok alanın travmalara sessiz kaldığı zamanlarda sanatın her zaman etkili bir dışavurum aracı olduğunu savunur.

Literatürde travma ve sanat ilişkisini, kolektif bellek, baş etme ve dayanıklılık bağlamlarında araştıran çeşitli çalışmalar vardır. Örneğin; Igartua ve Páez (1997) araştırmalarında sanat ve hatırlama ilişkisini incelemiş ve merkeze İspanya İç Savaşını almıştır. Araştırmada sanat alanı olarak sinemayı ve İspanya İç Savaşını anlatan filmleri seçmişlerdir. Sonuç olarak, bu filmlerin İspanyol İç Savaşına dair inanç ve fikirleri etkilediğini, özellikle dramatik filmlerin bu etkiyi yarattığı bilgisine ulaşmışlardır. Buna ek olarak; bu tür sanat eylemlerinin, geçmişte yaşanan kolektif olaylara yönelik duygular, inançlar ve tutumlar için 'dış konteyner' işlevi gördüklerini vurgulamışlardır (Igartua, Páez, 1997, s.27). Konteyner işlevi sanatın kolektif travma sonrası duygu, inanç veya tutumları kapsayıcılığını gösterir.

Gençlerin grafiti çalışmaları üzerinden kolektif travma ile baş etmenin yaratıcı anlamını araştıran Klingman ve arkadaşları, gençlerin duvarlardaki grafiti çalışmalarını incelemiştir. İncelemeler sonucu en çok yapılan grafitinin barış sembolü olduğu ve grafitilerin kolektif yası aktarma biçimi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Klingman, 2000).

Inette Swart travma deneyimlemiş iki müzisyenle derinlemesine görüşmeler yaptığı araştırmasında, travmadan iyi olmaya giden süreci müzik bağlamında bir dönüştürücü olarak ele alır. Swart'a göre travmatik olaylar müzisyenlerin müzik yapmayı deneyimledikleri yolda önemli bir etkiye sahiptir (Swart, 2014). Travmatik durumun ve yarattığı durumların da müzik, müziğin hafızası, kariyer seçimleri ve kişiler arası ilişkilerdeki duyguların yansıtılmasında fark edilebilir bir etkisi vardır. Swart'ın araştırmasındaki müzisyenler bu süreci önce travma konusunda farkındalığın acı verici olması, sonra ise iyi olmaya dönüştüren bir süreç olarak tanımlamaktadır. Travma, spiritüel bir farkındalığı ve dönüşümü sağlayan bir eylemi ortaya çıkarabilir. Burada ise o eylemi müzik olarak değerlendirebiliriz. Swart (2014) iki profesyonel

müzisyen ile yaptığı görüşmelerden yola çıkarak bu kişilerde travmanın etkisini, travma sonrası iyileşme süreçlerini ve bu süreçteki ruhsal anlamda gelişmeleri analiz eder. Her iki görüşme sonrası ulaşılan sonuca göre başta travmatik olayın üstesinden gelmek için müzik yapmak, acı verici ama uyandırıcı bir deneyim olsa da sonrasında yeniden insanın mümkün olduğu ve dönüşümü getiren bir deneyim haline gelmektedir (Swart, 2014).

Holokosttan hayatta kalan piyanist Alice Herz-Sommer, müzik ve dayanıklılık ilişkisi ile ilgili çalışmada ise, Alice'in anılarından ve anlattıklarından yola çıkılarak yapılan araştırmanın sonucu olarak, Alice'in çocuklukta travmatik deneyimlerinde ve özellikle Nazi kampındaki hayatında müziğin bir "panzehir" gibi işe yaradığı söylenmektedir (Schweiter, 2017, s.51).

Patricia Holmes (2017, s.125) müzik eğitimi ve performansı psikolojik dayanıklılık çerçevesinde incelediği yazısında, müzisyenlerin psikolojik dayanıklılık ile ilişkili karakteristik özelliklerini vurgular ve bu karakteristik özelliklere "içgüdü" ve "risk alan" özelliklerini örnek vererek bunların dayanıklılığa hem yardımcı hem engelleyen olabileceğinin de altını çizer. Holmes'e (2017,s.116) göre müzisyenlerin zorlukla baş etme yetenekleri vardır ve son yıllardaki araştırmalar da psikolojik dayanıklılığı bir hayatta kalma (survival) yeteneği olarak tanımlamaktadır. Bir psikolojik travma sonrası ya da bireysel bir yıkım sonrasında psikolojik dayanıklılıktan, başarılı bir 'hayatta kalma' olarak söz edebiliriz. Ayrıca umutlu bakış açısı, hayal gücü, yaratıcı stratejiler gibi etkenler de bu psikolojik dayanıklılık yeteneğini daha uzun süreli haline getirebilir. Holmes (2017, s.116) kapsamlı incelemesinde müzisyenlerin müzik yapma süreçlerinin kendi hayatta kalmalarını sağladığını, onlarda motivasyon yarattığı ve müziğin psikolojik dayanıklılık için bir katalizör olduğunu söyler.

Literatürde yer alan travma sonrası müzik üretimi ile ilgili çalışmalardan biri Claassen (2009), 11 Eylül (9/11) saldırısı sonrası müzik üretimi ile ilgili yaptığı tez çalışmasıdır. Bu tez çalışmasında ortaya çıkan şarkıları 4 gruba ayırmıştır. Bunlar;

‘yasın müziği’, ‘haklı öfkenin şarkıları’, ‘politik şarkılar’ ve ‘anısına yapılanlar (9/11 anması)’ dır.

Travma sonrası müzik üretimi ile ilgili bir diğer çalışma olan Barney ve Mackinlay (2010) “Travmanın İzlerini Söylemek (*Singing Trauma Trails*)” adlı araştırmasında Avustralya’da 1997 yılında Aborjin ve Torres Strait Adalarından ailelerin çocuklarının zorla alınmasını konu edinmiştir. Bu çocuklar için ‘stolen generation’ (çalınmış nesil) denmektedir. Araştırma makalesinde; 2008 yılında Avustralya Hükümeti ailelerinden zorla alınan yerli Avustralyalı çocukların dilini, kültürünü, kimliğini, kaybetmelerine sebep oldukları için sonunda resmi olarak özür dilese de hala çalınmış neslin sosyal adaleti ve iyileşmesi için çok fazla çalışma gerektiği vurgulanmıştır (Barney, Mackinlay, 2010, s.1). Buna ek olarak, araştırmanın da konusu olan şarkılar bazı yerli Avustralyalı müzisyenler tarafından üretilmiştir ve bu şarkılar çalınmış nesil hakkındadır. Araştırmanın sonucunda bu şarkıların bazılarının zorla uzaklaştırılmanın travmatik deneyimini anlattığı, bazılarının ise kültür, dil kaybı ve direniş ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Barney ve Mackinley (2010), özellikle direniş ile ilgili olan şarkıların iyileşme sürecini başlatacak imkânları olduğunu belirtmiştir. Son olarak ise bu şarkıların Avustralya’nın koloni tarihini anlamaya yardımcı olacağını, önemli anmalarda sosyal ve politik mesaj vereceğini, yerli ve yerli olmayan Avustralyalı insanlar arasında yeni bir ilişkiyi yaratmaya yardımcı olacağını düşündüklerini ve umut ettiklerini söylemişlerdir.

Literatürde yer alan örneklerde travma sonrası sanat çalışmalarının kolektif bellek, baş etme ve dayanıklılık ile ilişkisi görülmektedir. Ayrıca, travmanın müzik alanında anlatımıyla onarıcı adalet çağrısı yapmaktadır. ‘Geçmişle hesaplaşma’² için davet eden şarkılar aynı zamanda travmatik yaşantıları kolektif belleğe aktarmakta ve toplumsal iyileşme için alan açmaktadır.

² Bu kelime grubu Mithat Sancar’ın (2007) “*Geçmişle Hesaplaşma*” adlı kitabından alıntılanmış ve yazının diğer bölümlerinde de kullanılmıştır.

1.1.4. Kolektif Bellekte bir Travma: Sivas Katliamı

Kolektif travma; travmanın tanımına benzer olarak, beklenmedik bir şekilde aniden gelişen, toplumdaki kişilerin başa çıkma stratejilerini zorlayan, yaşamdaki uyumunu kısa veya uzun vadede etkileyen ve toplumdaki kişilerde dehşet, panik ve kaygı yaratan bir olaydır.

Kolektif travmalar; insan eliyle oluşan kazalar, savaş ve belirli politik duruşa, etnik kökene, dine veya kimliğe sahip grupları hedef alan kıyım, zulüm, şiddet olayları, terör olayları ve diğer yollarla oluşan olaylardır (örneğin doğal afetler) diyebiliriz.

Sivas Katliamı, insan eliyle yapılmış kolektif bir travmadır. Briere ve Scott'un (2016) tanımladığı şekilde ise "kitlesel kişiler arası şiddet"dir. "Kitlesel kişiler arası şiddet, çok sayıda insana zarar veren ve hatta ölümlerine yol açan fakat savaş ortamında gerçekleşmeyen şiddet olayları" olarak tanımlanabilir (Briere, Scott, 2016, s.5).

2 Temmuz 1993 tarihinde Sivas'ın Madımak ilçesinde düzenlenen 4. Pir Sultan Abdal Şenliklerinde Türkiye tarihinin en acı olaylarından Sivas Katliamı gerçekleşti. Bu katliamda 35 kişi Madımak Otelinde yakılarak öldürüldü. 33'ü, Pir Sultan Abdal şenlikleri için gelen ve o otelde kalan, yazar, ozan, şair, düşünür, araştırmacı, çocuklar ve 2'si ise otel çalışanıydı.

13 Mart 2012 tarihinde Sivas Katliamı davası zaman aşımından düşürüldü ("Dünden bugüne Sivas Katliamınının 24 yılı", 2017). Bu araştırmanın temelleri atıldığında katliamın üstünden 25 yıl, davanın zaman aşımına uğramasının üstünden ise 6 yıl geçmiş, geçmişle hesaplaşılmamıştı.

2 Temmuz 1993' te Sivas'ın Madımak ilçesinde düzenlenen 4. Pir Sultan Abdal Şenliklerinde etkinlikler sürerken Emniyet Müdürlüğünün tutanağına göre saat 13:00 civarında cuma namazından çıkan beş yüz civarındaki grup dört yoldan vilayet binasına doğru Atatürk Caddesine ilerlemişlerdir. Vilayet alanına ilerleyen grup giderek daha da kalabalıklaşmış. Grup vilayet alanına kadar yürüyüşü sırasında "Zafer islamın", "Allahu Ekber", "Vali istifa", "Şeytan Aziz" diye sloganlar atmış, vilayet alanına geldiklerinde de bu sloganlarına devam etmişlerdir. 13:40 civarı vilayet alanına

geldiklerinde gene tutanaklara göre grubun sayısı iki bin civarına ulaşmıştı. Daha sonra aynı grup İstasyon caddesine yönelmiş orada Pir Sultan Abdal Şenliği dolayısıyla kültür merkezinde toplanan karşıt gruptan 600 kişi ile karşılıklı sloganlar atılmış 14:20'de polis müdahalesi ile gruplar karşı karşıya getirilmemiştir (Merdol, 2004, s.17). Vilayet alanına geri gelen grup daha da kalabalıklaşmış sayı dört bin-beş bin civarı olmuştur. 14:50 civarı tekrar İstasyon caddesinden Kültür Merkezinin önüne gelen kalabalık benzer sloganlarla 15:15' de Kültür Merkezi'nin önüne bir gün önce dikilen Ozanlar Anıtı'nı tahrip etmiş ve Kültür Merkezine girmeye çalışmış camları taşlamışlardır. İçerideki grupla taş ve sopalarla başlayan çatışma polis müdahalesi ile tekrar dağılmış ardından 16:15 civarında belediye başkanı Temel Karamollaoğlu bir konuşma yapmıştır.

Bu konuşmanın ardından farklı yönlere dağılan grubun büyük bir kısmı tekrar vilayet alanına doğru yönelmiştir. Bu sırada Madımak Oteli önünde grubun bir kısmı slogan atmaya başlayınca dağılanlar tekrardan bu gruba dâhil olup saat 18:00 civarı otelin önünde toplanmıştır. Topluluğun sayısı on bine kadar ulaşmıştır. Saat 19:00 civarında emniyet tutanağında yer alan bilgiye göre topluluğu yatıştırmak için istekleri yerine getirilmiştir. Topluluğun isteklerinden biri Özgürlük Anıtı'nın yerinden kaldırılmasıdır. Yerinden kaldırılan anıt parka bırakıldığı halde topluluk onu otelin önüne getirmiş ve hem çevredeki araçları bu heykelle tahrip etmiş hem de heykelin kendisini tahrip etmişlerdir. Otele girip de tahribatta bulunan grup polisin geri çevirmesi ile yine çevredeki araçlara zarar vermiş, bir aracın benzin bidonunu delmiş ve sızıntıya sebebiyet vermiştir. Polis barikatından kurtulan kişiler bu sızıntı ile otelden atılan koltukları ateşe vermiştir. İlk yangın ateşi buradan çıkmıştır. Sonrasında otele tırmanan bir kişi otel odasının perdesini ateşe vermiştir. Tutanakta yer alan bilgiye göre kalabalığın yangın çıkarma eyleminin ardından itfaiye istenmiş ama otelin önüne gelmeden kalabalık tarafından itfaiye aracının geçişi engellenmiştir. Bu sırada, otelin ilk katında yangın ilerlemiştir (Merdol, 2004, s.19).

Emniyet Müdürlüğü tutanaklarında bahsedilen otelde başlayan yangın Cumhuriyet Başsavcılığı olay yeri keşif tutanağında da belirttiği gibi 35 kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır.

Şenlik katılımcılarından hayatını kaybedenler: Muhlis Akarsu- 45 yaşında, sanatçı, Muhibe Akarsu - 45 yaşında, Muhlis Akarsu'nun eşi, Gülender Akça - 25 yaşında, Metin Altıok - 53 yaşında, şair, yazar, felsefeci, Mehmet Atay - 25 yaşında, gazeteci, fotoğraf sanatçısı, Sehergül Ateş - 30 yaşında, Behçet Sefa Aysan - 44 yaşında, şair, Erdal Ayrancı - 35 yaşında, Asım Bezirci - 66 yaşında, araştırmacı, yazar, Belkıs Çakır - 18 yaşında, Serpil Canik - 19 yaşında, Muammer Çiçek - 26 yaşında, aktör, Nesimi Çimen - 62 yaşında, şair, sanatçı, Carina Cuanna Thuijs - 23 yaşında, Hollandalı akademisyen, Serkan Doğan - 19 yaşında, Hasret Gültekin - 22 yaşında şair, sanatçı, Murat Gündüz - 22 yaşında, Gülsüm Karababa - 22 yaşında, Uğur Kaynar - 37 yaşında, şair, Asaf Koçak - 35 yaşında, karikatürist, Koray Kaya - 12 yaşında, Menekşe Kaya - 15 yaşında, Handan Metin - 20 yaşında, Sait Metin - 23 yaşında, Huriye Özkan - 22 yaşında, Yeşim Özkan - 20 yaşında, Ahmet Özyurt - 21 yaşında, Nurcan Şahin - 18 yaşında, Özlem Şahin - 17 yaşında, Asuman Sivri - 16 yaşında, Yasemin Sivri - 19 yaşında, Edibe Sulari - 40 yaşında, sanatçı, İnci Türk - 22 yaşında.

Otel çalışanlarından hayatını kaybedenler: Ahmet Öztürk - 21 yaşında, Kenan Yılmaz - 21 yaşında.

Sivas Katliamının önemli tanıklarından olaydan yaralı olarak kurtulabilen Aziz Nesin olayın nasıl geliştiğine dair tanık ifadesinde ise olayı özetle şöyle anlatır:

"...2 Temmuz 1993 tarihinde kaldığım Madımak otelinden saat 10:00'da çıktım. Vilayetin yanında bulunan şimdi ismini hatırlayamadığım medresede yazarı olduğum kitapları imzalayıp veriyordum. İşim bitti kalmakta olduğum otele döndüm. Otelde istirahat ediyordum. Öğlen namazına müteakip, camiden çıkan takriben 500-600 kişilik bir grup otelin önünde toplandılar ve ismimi telaffuz ederek sözlü sloganlar atarak saldırıda bulunuyorlardı. Bu sözlü saldırı takriben 13:30'da başladı. 'Şeriat isteriz, Müslüman Türkiye, Allahuekber, Sivas Aziz Nesin'e mezar olacak' şeklinde sloganlardı... Yukarıda beyan ettiğim durum saat 13:30'da başladı 20:00'a kadar devam

etti, topluluk bilahere otel pencerelerine duvarlarına taş atmaya başladı... Kesin saatini bilemiyorum otel yanmaya başladı. Dumanlar çıktı oteli sardı. Ben 4. katta bulunuyordum. 4. ve 5. katta bulunan şahıslar, çığlıklar atarak, bağırarak aşağı katlara doğru inmeye başladılar. Otelden çıkmaya cesaret edemiyorlardı. Çıktıkları anda takriben gazetenin yazdıklarına göre, 10 bin-20 bin kadar eli sopalı ve taşlı şahıslar tarafından linç edileceklerinden korkuyorlardı. Böylece oteli duman sarmış olduğundan, ölme korkusu, dışarı çıktıkları anda linç edilme korkusu arasında sıkışmış kalmışlardı. Büyük bir heyecan ve panik vardı. Herkes şaşırmış, ne yapacağını bilemiyordu... Diğerleri ateşin çıkardığı duman sonucunda yandı veya dumandan boğuldu ve otelde 36 kişi öldü..." (Sarıhan, 2002, s.55-58).

Aziz Nesin tanık ifadesinde daha sonra kendisinin otelden nasıl çıktığını ve çıkarken uğradığı saldırıları anlatıyor. Yukarıdaki alıntıda Aziz Nesin olayın nasıl geliştiğini, oteldeki çaresizliği ve saatler süren işkencenin izlerini aktarmaktadır.

Sivas Katliamı ile ilgili yazısında Kaya (2009, s.29-30), Sivas Katliamı sonrası basında çıkan haberler, yayınlanan görüntüler, mahkeme süreci ile devam eden bellek işlemenin bireylerde kalıcı bir travma sonrası stres bozukluğunu oluşturacak bir biçimde sürdüğünü vurgulamakta ve bu ruhsal örselenmenin belirleyicilerini "re-travmatizasyon", "sekonder travmatizasyon", "iyileşme ortamının olmaması", "sosyal destek sistemlerinin yetersizliği" ve "kendini ifade edebilmenin engellenmesi" olarak belirtmektedir.

Dava süreci, basın ve yayın organlarında olaya dair yazılanlar ve görüntüler re-travmatizasyona neden olurken; olayın canlı yayında televizyon kanallarında gösterilmesi de sekonder travmatizasyon yaşanmasına neden olmuştur. Tanıklık ve travmanın maruz bırakılma alanı aslında sadece olayı yaşayanlar ya da orada tanık olanlarla sınırlı değildir.

Kolektif travma bireylerin maruz kalmasının yanı sıra diğerlerinin tanıklığını da içerir. Doğrudan ya da dolaylı tanık olmuş kişiler de travmaya maruz kalmış kişiler gibi yaşanan durumun ağırlığını ve acısını derinden hissederler. "Suç ve şiddet

olayları, hayatta kalanlarda ve hayatlarını kaybedenlerin yakınlarında ağır travmalara neden olurlar.” (Sancar, 2016, s.148).

Sivas Katliamı sonrasında bu travmaya tanıklık etmiş sanatçılar, katliamı, katliam sonrasında hissedilen acıyı, yaşanan kayıpları sanat yoluyla anlatmışlardır. Katliam sonrasında, sinema, tiyatro, edebiyat, müzik gibi sanat alanlarında katliamla ilgili birçok üretim olmuştur. Örneğin; Sivas Katliamında hayatını kaybeden Menekşe Kaya ve Koray Kaya'nın ailesinin katliamdan sonra doğan ve ablası ile aynı adı verdikleri çocukları Menekşe'nin gözünden ablası ve abisinin ölümüyle sonuçlanan Sivas Katliamını anlatıldığı “Menekşe'den Önce” adlı belgesel filmi (2012 yapımı) ve katliamda hayatını kaybeden Hollandalı akademisyen Cuanna Thuijs'i merkeze alarak Sivas Katliamının anlatıldığı “Madımak: Carina'nın Günlüğü” filmi yapılmıştır (2015 yapımı). Bunlara ek olarak; Genco Erkal'ın “Sivas '93” adlı belgesel tiyatro oyunu (2008 yapımı) vardır. Ataol Behramoğlu ise yakın arkadaşlarını kaybettiği Sivas Katliamı ile ilgili “Yangın Yeri” adlı şiiri yazmıştır. Genco Erkal'ın tiyatro oyunun müziklerinde Fazıl Say'ın bestelerine yer verilmiştir (Dostlar Tiyatrosu, t.y.) ve Ataol Behramoğlu'nun şiiri de Zülfü Livaneli (1996) tarafından bestelenmiş ve aynı adlı albümünde yer almıştır. Bu örneklerin dışında da Sivas Katliamı ile ilgili müzik alanında birçok üretim olmuştur.

Sivas Katliamı sonrası ortaya çıkan şarkılarda yukarıda belirttiğim Claassen'in (2009) tez çalışmasında ortaya çıkan temalara benzer temalar görülmektedir. Madımak şarkılarından bazıları orada yakınına kaybeden kişi için yas niteliğindedir. “Yas kayba verilen normal bir tepkidir ve zamanla çözülür. Ancak kayıp ani, dramatik ve hatta şiddet içeren bir ölüm veya kişinin hayatının kesintiye uğramasını içeriyorsa bu tepki daha karmaşık hale gelebilir.” (Briere, Scott, 2016, s.24). Sivas Katliamındaki kayıplar travmatik yasa neden olmuştur. Buna ek olarak, Madımak şarkılarından bazıları orada hayatını kaybedenlerin anısına yapılmıştır ve bazıları ise politiktir.

Sivas Katliamı sonrasında ortaya çıkan bu sanat ürünleri sanatçıların kendi tanıklıklarını içermekte ve kolektif belleğe birer travma anlatısı olarak işlenmektedir.

YÖNTEM

Tablo 2.1. *Katılımcıların özellikleri*

Katılımcı No	Yaş	Cinsiyet	Görüşme Tarihi	Şarkıdaki Rolü ³
K1	54	Kadın	24.05.2018	İcracı
K2	60	Erkek	12.06.2018	İcracı/ Besteci/ Söz yazarı
K3	53	Erkek	16.09.2018	İcracı / Besteci
K4	60	Erkek	28.05.2018	Besteci
K5	43	Erkek	06.10.2018	İcracı/2. Söz yazarı
K6	48	Erkek	19.01.2019	İcracı/Besteci/Söz yazarı
K7	72	Erkek	19.01.2019	İcracı/Besteci/Söz yazarı
K8	64	Erkek	25.01.2019	İcracı/Besteci/Söz yazarı
K9	61	Erkek	09.02.2019	İcracı/Besteci/Söz yazarı

2.1. ÖRNEKLEM

Sivas Katliamı sonrası üretilmiş şarkıların müzisyenleri (icra eden ve/veya söz yazarı ve/veya besteci) bu araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. İnternetteki yazılı

³ K1, K3, K5, K7 ve K9 bir müzik grubunun üyesi olarak bu şarkıları üretmişler ve şarkılarını grup albümlerinde yayınlamışlardır.

kaynaklar üzerinden 26 farklı müzisyen/müzik grubu ve bu müzisyenlere ait Sivas Katliamına ithafen yapılmış 27 farklı eser bilgisine ulaştım (Meriç, 2017). Bu eserlerden bazılarını daha önceden biliyordum. Müzisyenlerle iletişim kurmadan önce eser-sanatçı bilgilerinin teyiti için Türkiye Musiki Eseri Sahipleri Meslek Birliği internet sitesinde (Mesam, t.y.) eser araması yaptım ve bilgileri doğruladım. Müzisyenlerden 9'u benimle görüşme yapmayı kabul etti. 9 müzisyenle yarı yapılandırılmış görüşmeler yaptım ve bu görüşmeleri teze dâhil ettim.

2.2. ARAÇLAR

Araştırmada katılımcıları bilgilendirmek üzere “bilgilendirilmiş onam formu” kullandım (Ek 1). Buna ek olarak yarı yapılandırılmış görüşme formatında açık uçlu soruların olduğu bir görüşme formunu kendim için hazırladım (Ek 2). İstisna olarak sadece bir katılımcı bu forma göre yazılı cevap vererek araştırmaya katıldı.

2.3. PROSEDÜR

Araştırma önerisi etik kurul onayından geçtikten sonra sanatçılarla iletişim kurabilmek için kar-topu (snow-ball sampling) yöntemiyle bazı müzisyenlerin telefon numarası bilgisini edindim, mesaj veya arama yoluyla kendilerine ulaştım. Bazı müzisyenlerin ise internet üzerinden mail adreslerine ve sosyal medya hesaplarına ulaştım. Telefon numarası, e-mail, sosyal medya hesabı bilgilerine ulaşabildiğim 12 müzisyen ile iletişim kurdum. Telefon numaraları ile ulaştığım müzisyene mesajla ya da arama üzerinden araştırmam ve onların ürettiği şarkıyı araştırmama dâhil etme isteğimle ilgili ilk bilgilendirmeyi yaptım. E-mail ve sosyal medya üzerinden ulaştığım müzisyenlere de bir bilgilendirme mesajı yazdım ve geri dönüş bekledim. Bu 12 müzisyenin 3'ünden hiç geri dönüş olmadı. Müzisyenlerden biri ise teze yazılı cevap vererek katılım sağlamak istediğini söyledi fakat kendisiyle tekrar tekrar iletişime geçtiğim, onam formu ve görüşme formunu paylaştığım halde cevap vereceğini

söyleyip cevaplandırmadı. Müzisyenlere ulaşmak, onlardan yoğun çalışma programlarında geri dönüş almak ve onlarla görüşme ayarlayabilmek kolay olmadı. Yaklaşık 10 ay içerisinde nitel araştırma için yeterli görüşme sayısına ulaşabildim.

Sonuç olarak 9 müzisyen teze dâhil olmayı kabul etti. 7 si ile yüz-yüze, biri ile ‘whatsapp call’ ile derinlemesine görüşme yaptım. Müzisyenlerden biri yüzyüze ya da whatsapp call tercih etmediği için yarı-yapılandırılmış görüşme sorularına yazılı cevap verdi.

Yüz yüze yaptığım görüşmelerde katılımcılar bilgilendirilmiş onam formunu tercihe bağlı olarak okudu ya da onlar için ben okudum ve bu formu doldurdular. Yazılı cevap veren katılımcı için onam formunu internet üzerinden gönderdim. Whatsapp görüşmesi yaptığım katılımcı için onam formunu öncelikle görüşme öncesi okudum daha sonra kendisine internet aracılığıyla da ilettim.

Görüşmede katılımcılara müzik ile ilişkileri, travmatik yaşantıları, Sivas Katliamına nasıl tanık oldukları, bu olayı nasıl deneyimlediklerini ve Sivas Katliamı ile ilgili müzik üretimleri hakkında önceden belirlediğim bazı sorular sordum. Deneyimlerini daha derinlemesine anlamak adına görüşme sırasında sorular ekledim böylece görüşmeler planlandığı gibi yarı yapılandırılmış oldu. Görüşmelerin yaklaşık 1 saat olmasını planladım. 1 saati aşan ya da 1 saatten daha kısa süren görüşmeler de oldu. Görüşmelerde ses kaydı aldım ve daha sonra bu ses kayıtlarını deşifre ettim. Ardından ise analiz süreci başladı.

2.4. ANALİZ

Bu araştırmada Sivas Katliamı sonrası müzik üretimi ile ilgili müzisyenlerin travmatik yaşantıları, müzik ile ilişkileri ve travma ile ilgili şarkıların anlamını anlayabilmek adına “Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz” (*Interpretative Phenomenological Analysis*) yöntemini kullandım. Feneomonoloji yaşantı üzerine deneyimlerle ilgilenen felsefik bir yaklaşımdır ve fenomoloji geleneğinden hareketle geliştirilen bu nitel analiz yöntemi de kişilerin öznel yaşantılarına; bir olaya, duruma

ya da kavramlara dair kendi açıklamaları ve algılama şekilleriyle ilgilenir ve beş temel özelliği vardır: Fenomenolojik, öznel, idiyografik, açıklayıcı, refleksif (Callaghan, 2011, s.185). Araştırmada katılımcılar kendi dünyalarını anlama çabasına girerler, analizde ise araştırmacı, onların anlama çabasını anlamaya çalışır (Smith, 2008). Bu anlama çabasında araştırmacının kendi bakış açısı da devreye girer ve bu analiz araştırmacının katılımcının deneyimlerinin yorumlaması ile oluşur. Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz yarı yapılandırılmış görüşmelerin deşifreleri ile çalışır (Willig, 2008).

Bu araştırmada görüşmeler sırasında ses kaydı aldım. Aldığım ses kayıtlarını deşifre ettim. Ses kaydı dışında görüşme sonunda eklemek istedikleri noktalar olduğunu belirten katılımcıların eklediklerini not ederek deşifreye ekledim. Ayrıca görüşmelerdeki katılımcıya ve kendime dair gözlemlerimi de görüşme sırasında ve sonrasında not ettim. Deşifreleri tekrar tekrar okudum ve ardından deşifrelerdeki temaları not etmeye başladım. Ana temalara ulaşana dek bu işlemi her deşifre için tekrar tekrar yaptım. MAXQDA Analytics Pro 2018 18.1.1 bilgisayar programını bu süreçte gruplandırmama yararlı olması açısından kullandım. Bu bilgisayar programı kendi bulduğum temaları gruplandırmama, klasör haline getirmeme ve temaları daha net görmeme teknik açıdan yardımcı oldu. Daha sonrasında ana temaları ve alt temaları elde ettim.

2.5. GÜVENİLİRLİK

Katılımcılar bilgilendirilmiş onam formunda da açıklandığı gibi katılımcının ve şarkının isminin belirtileceğini bilerek teze dâhil olmayı kabul ettiler. Bulgularda, katılımcılardan yaptığım alıntılardan bazıları şarkı sözlerini içermekte ve Sivas Katliamı ile ilgili yapılan birçok şarkı ve şarkıyı üreten müzisyenler kamuoyunca bilinmektedir. Fakat bulguları yazarken katılımcıların ismini kullanmaktansa K1 (Katılımcı 1) gibi kod kullanmayı ve katılımcılara ait kimlik bilgilerini teşekkür yazısı ile sınırlı tutmayı tercih ettim.

Güvenilirliği artırmak için ses kaydı alma dışında da görüşmeye dair gözlemlediğim sözel ve sözel olmayan davranışları not ettim. Deşifrede cümleler katılımcının ağzından çıktığı gibi yazdım. Devrik cümlelere, kelime tekrarlarına, nidalara da yer verdim. Deşifre sırasında kelimeye dökülemeyen durumlara da açıklayarak yer verdim: duraksamalar, düşünerek beklemeler, gülmeler gibi. Alanda çalışan psikologlardan deşifrelerin, kodlamaların ve yorumların katılımcıların cümlelerini yansıtır yansıtmadığının kontrol edilmesi için destek aldım. Ayrıca tez danışmanım da ana temaları, alt temaları ve kodlamaları kontrol edip geri bildirim verdi. Kodlamalar ve sonuçları analiz etme sürecinde onlardan aldığım geri bildirimlerle kodlamaları tekrar organize ettim. Bulgular kısmında kodlamalar sonrasında çıkan ana temalara ve alt temalara yer verdim.

2.6. REFLEKSİY

Sivas Katliamı, çocukluğumdan itibaren ailemin kültür ve inanç kökeni sebebiyle bildiğim bir olaydı ama asıl tanıklığının çocukluk dönemimden sonra bir anma töreninde o güne ait görüntüleri izlediğim zaman olduğunu söyleyebilirim. Ailemin bana, onlarla taşıdığım kültürel kimliği bazı zamanlar bazı yerlerde dile getirmemem gerektiği ile ilgili söylediklerini bu tanıklıktan sonra tekrar düşünmüş, onlarla daha çok empati kurabilmişim. Ama bu tanıklık anlamadığım kocaman bir soru daha getirmişti: “İnsan bir insana bunu nasıl yapar?”

Araştırmada görüştüğüm katılımcılardan birçoğu da benim bu sorduğum soruyu soruyordu. Tanıklıklığımız da katılımcılarla bir yönüyle benzerdi. Ben bu olay olduğunda 2 yaşında bir bebektim; ailem ise bu olayı televizyondan izlemişti. Tanıklığım o zaman olmasa bile yıllar sonra aynı görüntülerle olmuştu; dehşete düşmüştüm. Araştırmaya başlamadan önce, katılımcılar için olayın olduğu gün tanıklıklarının, onlarda daha fazla dehşet yarattığını öngörüyordum. Bu öngörümün araştırmamı yönlendirmesine izin vermeden her katılımcının Sivas Katliamına nasıl tanıklık ettiğini ve bu tanıklık deneyimini derinlemesine görüşmede anlamaya çalıştım.

Olayın görüntüleri ile ilk karşılaşmam benim için oldukça ağırdı. Bir şekilde baş etmeye çalıştım. Ailemle konuşmak, paylaşmak birincil baş etme kaynağımdı. Diğer bir kaynağım ise müzik olmuştu. Zaten müziğin ailemizde kültürümüzden de gelen önemli bir yeri vardı. Özellikle katliamın yıldönümünde kayıpları anarken, Moğollar “İssızlığın Ortasında” ve Grup Yorum “Gün Tutuşur” şarkılarını ve başka şarkıları, türküleri tekrar tekrar dinlediğimi hatırlıyorum. Şarkılar benim duyguma ortak oluyor yaşanan dehşeti, çaresizliği, yası, öfkeyi, başkaldırmayı anlatıyordu. Bu yüzden araştırmanın benim için özel bir tarafı vardı, kendimce bu şarkıların bu olayla baş etmede yardımcı olduğuna inanıyor aynı şeyin bu şarkıları dinleyenler ya da bu şarkıları üreten/icra edenlerde de olabileceğini düşünüyordum. Araştırma önerisini hazırlarken Sivas Katliamı ile ilgili müzik üretiminin benim daha önce bildiklerimden çok daha fazla olduğunu öğrendim. Özellikle çok farklı türlerde eserler olması beni oldukça şaşırtmıştı. Bu şarkıların bunları üreten/icra edenler için anlamını daha çok merak etmeye başlamıştım.

Nitel araştırmanın doğası gereği daha önce bahsettiğim öngörülerimden arınıp sorularıyla yola çıktım fakat hem aynı travmaya tanıklık hali hem de Sivas Katliamı ile ilgili müzikle kurduğum ilişki, bazı zamanlar araştırmacı kimliğimden uzaklaşmama neden oldu. Öncelikle tanıklık hikâyelerini dinlemek benim için çok zordu. Özellikle orada kaybı olmuş kişilerle yaptığım görüşmelerde derin bir suçluluk hissettim. O kişilerin travmasını tekrarlamak gibi geldi soru sorma hali bu yüzden görüşme sırasında çok derinleşmeden soruları daha hızlı sorduğumu hissettim. Buna ek olarak kimlik tanımlamaları üzerinden ortaklaştığım katılımcılar oldu. Bu ortaklık hali beni araştırmacı kimliğimden uzaklaştırarak bazen görüşmelerin gereğinden uzun sürmesine sebebiyet verdi.

Araştırmama başladığım 2018 yılının Sivas Katliamınının 25. yılı olması hem katılımcıları hem de beni etkileyen bir unsur oldu. 25. yıl olması sebebiyle sanat alanında yeni üretimler oldu ve yine anmalar yapıldı. Bir 25. Yıl anmasına ben de katıldım. Bu anmada da türküler söylendi, şiirler okundu ve olayı anlatan bir dans

tiyatrosu yapıldı. Bu olayın sanatla ilişkisini, insanların katılımını, üretimini ve paylaşımını burada bir kez daha görmüş oldum.

Bir diğer önemli konu ise katılımcıların hepsinin müzisyen olmasının, isimlerinin ve yaptıklarının ün taşımalarının araştırmacı rolümü etkilemesiydi. Katılımcıların, röportaj vermeye alışık oldukları için benimle yaptıkları görüşmeyi de bir röportajmış gibi gördüklerini düşündüm. Özellikle müziğe dair ilgileri ile ilgili sorduğum sorularda profesyonel müzik yaşamları, güncel olarak yaptıkları ile ilgili fazlaca bilgi verdiler. Buna ek olarak şarkının onlardaki anlamını araştırırken şarkıyı teknik anlamda nasıl buldukları ile ilgili yorumlarda bulundular. Şarkının katılımcı için anlamı ilk başta sorduğum sorularda profesyonel kimliğinden ayrı olarak ortaya çıkmadı. Bu yüzden katılımcılara şarkının onlar için anlamı hakkında tekrar tekrar sorular sordum. Katılımcıların o travmayı yaşamış birer insandan çok, profesyonel müzisyen kimlikleri ile öne çıktıkları anlarda ben de görüşmelerde kendimi travma ve müzik ile ilgili araştırma yapan bir psikolog gibi değil de kültür-sanat köşesinde yazı yazacak bir gazeteci gibi hissettim.

10 aylık bir süreçte katılımcılara ulaştım ve görüşmeleri tamamladım. Kişilerin iletişim bilgilerine ulaşmaya çalışmam, onların meslekleri gereği oldukça meşgul olmaları gibi durumlar süreci uzattı. Sürecin bu şekilde uzaması araştırmaya dair başlangıçta inancımı yitirmeme neden oldu. Katılımcı sayım arttıkça araştırmaya dair daha olumlu ve araştırmacı kimliğimi daha çok hissetmeye başladım.

BULGULAR

Tablo 3.1. *Bulguların özeti*

Ana temalar	Alt temalar	Sıklık
Katılımcıların Kimlik Tanımlamaları	Alevi Kimliği	2
	Politik Kimliği	4
	Diğer Kimlik Tanımlamaları (Etnik ve İnanç Felsefesi)	4
Müziği Seçmek	Varoluşsal	5
	Çocukluk Dönemi	4
	Aile	5
Müziğe Yüklenen Anlam	Sağaltım (İyileşme)	4
	Emek (Özveri)	4
	Travmaları ifade etme aracı	3
	Koruyucu güç	3
	Keyif (Mutluluk)	4
Travmatik Yaşantılar	Sivas Katliamı	9
	Diğer Travmatik Yaşantılar	9
Travma ve Sanat Üretimi	Sivas Katliamı ile ilgili Müzik Üretimi	9
	Sivas Katliamı ile ilgili Diğer Sanat Üretimleri	3
	Diğer Travmatik Yaşantılar Sonrası Sanat Üretimleri	4

3.1. KATILIMCILARIN KİMLİK TANIMLAMALARI

Katılımcıların müzisyen kimlikleri örneklemin belirleyicisiydi fakat elbette taşıdıkları başka kimlikler de vardı. Bu kimlikler müzik üretimlerinde, müziğe yükledikleri anlamda, Sivas Katliamı ile ilgili düşüncelerinde, travma deneyimlerinde etkisi olan kimliklerdi bu yüzden kimlik tanımlamalarını ana tema olarak koymak

istedim. Burada “kimlik” kavramını katılımcıların “kendini tanımlamak” için kullandıkları kavramlardan yola çıkarak kullandım ve kimlikler üç alt temada toplandı: Alevi kimliği, politik kimlik ve diğer kimlik tanımlamaları (etnik, inanç felsefesi).

3.1.1. Alevi Kimliği

Katılımcılardan bazıları kendini Alevi olarak tanımlamıştır. Örneğin; K2 Sivas Katliamı dışında diğer travma deneyimlerinden ve bunlarla nasıl baş ettiğinden bahsettiğinde Alevi kimliğinin etkisinden söz ediyor: “...*geldiğimiz kültürün temelinde var doğa ve insan diye geliyor Alevilikten Anadolu ve Bektaşî kültüründen geliyorum içimde var zaten acılarla baş etmeyi öğreniyorsunuz... Öğretici bir kültürden eğitici bir kültürden geliyorsunuz.*”

K3 müziğe ilgisinin başlangıcı hakkında konuşurken hem Alevi kimliğinden hem de Alevi geleneğinin etkisini belirtiyor: “*Müzik... Zaten saz falan çalıyorduk Alevilik dolayısıyla evimizde bağlama vardı.*” Kendisinin yaptığı şarkı hakkında konuştuğundan sonra ise Alevilerin önceden yaşadıklarından, kolektif hafızadan söz ediyor ve Alevi geleneği ile ilgili şöyle bir ekleme yapıyor sözlerine: “*Bu gelenek bizim çocuklarımıza kendini insan olarak muhafaza etmek istiyorsan en iyisi müzik yap saz çal diye bir terbiye veriyor. Bizim için müzik saz tabi ki ibadetin bir parçası ve Alevilikte kutsal her şeyimizi müzikle söz ile aktarmışız.*”

3.1.2. Politik Kimlik

Katılımcıların çoğu görüşmelerde politik kimlik tanımlamalarında bulunmuş ve Sivas Katliamı ile ilgili politik söylemleri olmuştur.

Örneğin K1 toplumsal meselelerle ilgili müzik üretiminde bulunması hakkında konuşurken politik kimlik tanımlamasında bulunuyor.

...Benim kişisel var oluşumla ilgili yani toplumda olan biten şeylere kayıtsız kalamadığım için müziğimin alanı da onlardan oluşuyor evet... Cumartesi Anneleriyle⁴ oturuyorum işte Roboski'de⁵ bir şey oluyor onları ziyaret ediyorum işte Gezi olayları⁶ oluyor onun içinde oluyorsun bir şekilde. Bu toplum içinde yaşayan bir insansın ve özgürlük alanlarını korumaya çalışıyorsun, hak ihlallerine karşı çıkıyorsun. Bu sadece hümanizm olarak değerlendirilemez ama. Yani sadece insan hakları değil insan hakları savunucusu olarak başladım ama kendimi şu anda öyle görmüyorum... Bütün canlıların haklarını savunan birisi olarak görüyorum. (K1, satır 62-71)

K2 ise travma deneyimleri, bu deneyimlerin ona etkisi ve baş etme yöntemleri hakkında konuşurken politik inancının olayları, kişileri daha net görmeye ilgili bir yönü olduğunu şu sözleriyle belirtiyor: *“İnsan dediğiniz olguyu iyice değerlendiriyorsun. Bir de sosyalist bir jargon kullanıyorsunuz kendi içinizde duruşunuz olmalı diye. Biraz okumak ile ilgili. İnsanı okumak, kitabı okumak, hayatı okumak, doğayı okumak da önemli.”*

K3 ise sol görüşü benimsediği ve ‘müzik yapma’ nın, ‘eylemlilik’ ile ilişkili olduğu zamanlardan bahsediyor: *“Solcuyduk. Öğrenci hareketinin içindeydik ve eylemlerde pikniklerde vs öğrenci etkinliklerinde müzik yani çalıp söylüyorduk öğrenci çevresi olarak biz de grup kuralım vs. oldu.”*

K8 politik yönünü müzikle, şiirle belirtmiş kendini muhalif olarak tanımlayan sanatçılarımızdan. Fakat kendisi bunun bu günlerde ne kadar zor olduğuna ve engellendiğine vurgu yapıyor: *“...Şimdi eskisi kadar ulaştıramıyoruz. Yollarımız*

⁴ Cumartesi Anneleri: Gözaltında kaybolan ya da faili meçhul cinayetlere kurban gidenlerin yakınlarının oluşturduğu ve her cumartesi oturma eylemleri düzenleyen topluluk. Başlangıç tarihi: 27.05.1995.

⁵ Roboski Katliamı, 28.12.2011.

⁶ Gezi Parkı Eylemleri. Başlangıç tarihi: 28.05.2013.

tıkandı. Muhafif sanatçılarımızın önü her tarafta kesilmek isteniyor. Halen biz bunu yaşıyoruz. Ben yoksa... Bakın 39 yıldır doğduğum toprakların dışında yaşıyorum.”⁷

3.1.3. Diğer kimlik tanımlamaları (etnik ve inanç felsefesi)

Alevi kimliği ve politik kimlik katılımcılar arasında çoğunluklu olarak gruplansa da kendini etnik olarak ya da farklı inanç felsefeleri açısından tanımlayan katılımcılar da oldu. Onların kendini tanımlama biçimleri ilk iki alt tema ile birebir uyuşmasa da önemli olduğunu düşünerek bu üçüncü alt temayı oluşturdum.

Maraş Katliamında babasını ve ailesinden pek çok kişiyi kaybeden, Almanya’da yaşayan ve Türkiye’ye giriş yasağı olan K8 ile görüşmemizde kendisinin hem politik kimliği hem de Kürt kimliği öne çıkmıştı. Özellikle, Sivas Katliamı ile ilgi konuşurken bu katliamın temelinde ‘Kürt Sorunu’ olduğuna dair düşüncesini dile getirdi ve Kürt bir birey olarak yaşadığı ötekileştirilme, engellenme ve yurdundan uzak olma ile ilgili öfkesini aktardı:

Yav insanlar nasıl anadiliyle okuyup yazamaz! Dünyada böyle bir şey var mı? Ben kendi anadilimle niye okuyup yazamayayım? 50 milyonluk nüfusa gelmişim dört parçaya bölünmüşüm. Bakın benim ailemin yarısı Afrin’de yaşıyor. Bölünmüşlükten dolayı orada kalmışlar. Babam, dedem gidip geliyordu. Ama niye öyle olsun şimdi, neden? Neden parça parça bir orada biz burada yaşıyoruz? (K8, satır 262-266)

K5 ise Sivas Katliamı ile ilgili konuşurken Alevi olmadığını belirtti. Kendini ‘dinsiz’ olarak tanımlayan K5’in Alevi olmadığını özellikle belirtmesi dikkatimi çekti: “*Biz Alevi de değiliz aslında öyle bir şey de yok bizim evde inanç falan çok olan bir olay değildir.*” ve kendinin neden dinsizliği seçtiğini de açıklamak istedi: “*...dinsizliği*

⁷ Katılımcı K8’in Türkiye’ye gelmesi yasaklanmıştır.

seçme sebebim Turan Dursun'dur." Dini gerçek anlamıyla ele aldığı için Turan Dursun'un öldürüldüğünü düşünen K5, Sivas Katliamına da benzer bir çerçeveden bakıyor 'dinci' diye tanımladığı kişilerin sorumlu olduğunu düşünüyordu.

K4'ün olaya dair ruhsal olarak ya da fiziksel olarak etkilenip etkilenmediğini sorguladığımda o da K5 gibi Alevi olmadığını belirtmek istiyor ve kendini şöyle tanımlıyor: *"Çok farklı bir şey olmadı yaşantımda. Ben Sünniyim ama Alevilere uygulanan politikalar yüzünden böyle şeylere alışıyor insan."*

K6 ile görüşmede özellikle Sivas Katliamı ile ilgili konuşurken 'taraf' olmayla ilgili duyduğu kaygı hissedilebiliyordu. En açık şekilde kendini tanımladığı cümle ise şu oldu: *"Yani yapı itibariyle de ben biraz şüpheli bir karakterim yani hani baya 'agnostik'⁸ imdir. Hani ben bildiğimi iddia edebilen bir tip de değilim o kadar. Onun için hani söylediğim şeyden bile hata ediyor olabilirim."*

3.2. MÜZİĞİ SEÇMEK

Müzik katılımcıların hayatlarında önemli bir seçim. Müziğe ilgileri, müziğin hayatlarındaki yeri yani yaptıkları müzik seçimi 3 alt temada toplanıyor: Varoluşsal, çocukluk dönemi ve aile.

3.2.1. Varoluşsal

Müziğe ilginin nasıl başladığını sorduğumda bunun onların doğasında, yaratılışlarında olduğuna dair cevaplar aldım. Örneğin K1 bunu şöyle ifade etti: *"Kendimi bildim bileli var, öyle doğdum galiba."* K2 ise 'müziğe ilgi' diye sormamın üstüne şöyle bir cevap verdi: *"Bunda ilgi diye bir şey yok ben kendimi bildim bileli müziğin içindeydim."* K6 da müziğe ilgisini sorduğumda K1 ve K2 ile benzer bir cümle kuruyor: *"Yani kendimi bildim bileli."*

⁸ Bilinemezci.

K3 ise şöyle açıklıyor müziğe ilgisini: *“Ben kendi hayatımı müziksiz düşünemem... Müzik benim için hayatın en önemli varoluş imkânlarından biri.”*

K9 müziğe ilgisini doğum ile ilişkili olarak açıklıyor: *“Müziğe ilgim... İnsan doğduğu zaman sanata ilgisi ya da eğilimi varsa onu o tarafa sürüklüyor bir şekilde.”*

3.2.2. Çocukluk dönemi

Katılımcıların bazıları, müziğe ilginiz nasıl başladı sorusuna çocukluk döneminden cevap vermiştir.

Örneğin K5 şöyle diyor: *“Müziğe ilgi zaten çocukluktan beri hep.”* K6 da benzer bir şekilde çocukluktan beri ilgisi olduğunu söylüyor ve ekliyor:

Hani çocukluktan itibaren müziğe bir ilgim vardı... İşte 4-5 yaşlarında çalmaya başladım ama işte memur çocuğu olduğum için fazla bir ders alma olanağım falan olmadı açıkçası. İıı etrafta ne varsa blok flüt öyle ufak tefek şeyler. Ankara'ya taşındıktan sonra ortaokulda nereden çıktı bilmiyorum heralde ya televizyonda seyretmişimdir falan... Bach... Kafaya Bach taktım. Ben illaha Bach çalmak istiyorum. (K6, satır 17-23)

K6 bu sözleriyle çocukken müziğe ilgisinin peşine düşmüş olduğuna da vurgu yapıyor.

K7'ye ilgisinin nasıl başladığını sorduğumda ise çocukluktan gelen bir şey olmasını ‘klasik’ olarak yorumluyor ve ekliyor:

O klasik çocukluktan gelen bir şey bu yani. Öyle müzik enstrümanlarına çok merakım vardı. Çocukluğumda ağız armonikası, daha ilkokula başlamadan bunlar. Babamın amcasının oğlu vardı. Bağlamasıyla gelirdi Semirkent'ten Isparta'ya. Erdoğan Abi... Onun bağlaması çok ilgimi çekerti. Bir türlü- o zaman çocuğum tabi ne kolum yetiyor ne kucağıma sığıyor şey öyle bir

debelenme yaşadık ama ilkokulda da mandolin kursuna yazıldım. Okul korosuna hızla bir ilerleme oldu. Daha sonra İstanbul'a geldik 59'da. Komşu çocuklarda gitar gördüm gitara heveslendim. İşte klasik baba bana gitar al cevap da işte sınıfını geç oğlum. Sınıfı geçtik gitar geldi (*gülüyor*). (K7, satır 21-28)

K9 da çocukluktan başlayan bir ilgisi olduğunu söylüyor ve ekliyor: “*Fakat ben köyde büyüdüm, köyde ilkokul okudum ve ilk tanıştığım müzik aleti bir kırık mandolindi. Onu da nasıl çalınacağını bilmeden kendi kendime bir şeyler yapıyordum falan sonra lise son sınıfa doğru yine kırık bir bağlama ile tanıştım.*” K9 çocuklukta imkânlar olmasa bile ilginin unutulmadığını anlatıyor aslında sözleriyle ve yetişkinliğe geçerken çocukluktan gelen bu ilgiyi imkânlar dâhilinde devam ettirdiğini aktarıyor.

3.2.3. Aile

Katılımcılardan bazıları ise müziği seçmede aile etkisini de aktarmışlardır.

Örneğin K2 şöyle diyor: “*Ben de nasıl çaldığımı bilmiyorum aileden gelen bir şey.*” K8’in de bu konuda söyledikleri benzer:

Benim ailemden müzik hiç eksik olmadı zaten. Babam da bağlama çalıyordu, deyiş okuyordu. Bağlamayı ilk kendi evimizde gördüm. Dayım çalar söylerdi. Bizim köyün bir ozanı da vardır. Çok sanatçı yetiştirmiş bir köydür bizim köyümüz. Yani öyle ki bağlama çalmayana kız vermek bile olmaz derlerdi. Öyle herkesin bağlama çaldığı bir ortamda büyüdüm. Daha sonra... Âşık Mahsuni ile zaten yakın köylüyüz. Onun sık sık bize gelip gitmesini ya ondan çok etkilendim. Ondan sonra bizim köylümüz ‘âşık’ tı. Ondan etkilendim. Perişan Güzel vardı, ondan etkilendim. Ya müziğe olan ilgim oradan başladı. Aileden geliyor. (K8, satır 13-20)

K3 de K2 gibi 'bağlamanın' olduğu bir evde büyümüş: *“Evimizde bağlama vardı. Çocukluktan itibaren de saz çalma söyleme de çevremizde.”*

K6 da aynı enstrümanın etkisinden söz ediyor: *“Babam bağlama çalardı. Onun etkisi vardır herhalde. İlk enstrüman bağlama zaten.”*

K5 ise bu konuyla ilgili şöyle diyor: *“Zaten bizim evde annem de babam da müzik dinlerlerdi çok fazla.”*

3.3. MÜZİĞE YÜKLENEN ANLAM

Müziğe yüklenen anlam temasında katılımcıların müzikle kurduğu ilişki biçimini kapsamaktadır. Her katılımcı için duygusal ve bilişsel anlamda çok farklı anlamlar yüklendiği halde genel olarak müziğe yüklenen anlam beş farklı alt temada toplandı. Bu alt temalar: sağaltım (iyileşme), emek (özveri), travmaları ifade etme aracı, koruyucu güç ve keyif (mutluluk).

3.3.1. Sağaltım (İyileşme)

Müziğin katılımcılar üzerindeki anlamını sorgularken ilk çıkan temalardan biri müziğin iyileştirici etkisiydi. Örneğin K1, müziğe dair düşüncelerini şöyle dile getirmişti: *“Aslında kemoterapi gibi. Kemoterapi demeyeyim ilaç tedavisi demek istedim de, ilaç yani müzik. Kemoterapi yıkıcı etkileri de olan bir terapi. Homeopati diyebiliriz belki.”* K1 kemoterapiden bahsettiğinde acaba müzik travmayı, travma da kanseri mi hatırlattı diye düşündüm. Travmatik olayları ve ardından yaptığı şarkıları konuşurken ise şöyle dedi: *“Keşke olmasaydı da bu şarkıları yapmasaydım. Ben neşeli şeyler söylemek istiyorum aslında, daha çoşkulu. Onları söylemek bir taraftan sağaltıyor. Orada derdini paylaşmak. Ama bir taraftan o güne götürüyor sizi.”*

Katılımcılardan bazıları varoluşsal olarak müziğin sağaltıcı etkisini aktardı. Örneğin; K6 şöyle diyor: *“Kendimle olan derdime bir panzehir gibi”*. K3 ise müziği üretme halinin ona iyi geldiğinden bahsederken ekliyor: *“Yani müzik dinlemek de*

insanı sağaltabilir. Değil mi? Müziğin böyle bir gücü de var. Evet müziğin. Müzik yapmak ve dinlemek müzisyen olduğumuz için ve müziğin içinde olmanın getirdiği evet böyle bir pozitif etki var ama aynı zamanda üretici olmak.”

K7 ise sadece kendiyile, varoluşuyla değil genel olarak bir bakış açısı ekliyor bu iyileşme meselesine: *“Müzik derler ya her derde deva bir şey aslında. O gözle baktım müziğe.”*

3.3.2. Emek (Özveri)

Katılımcıların müziğe yükledikleri bir diğer anlam ise ‘emek’ti. Örneğin K3 bunu şöyle ifade ediyor: *“Hani bilirsiniz 8 saat gidip bir yerde mesai yapmaya benzeyen bir iş değil yani her daim; gerçekten, 24 saat. Bunu bir iş olarak da görmüyorsunuz yani”*. Nasıl hissettirdiğini biraz daha sorguladığım da ise ekliyor: *“Yeni bir şey üretmişseniz, biraz... Nasıl söylemeli? Siz biraz onun denetimine giriyorsunuz. Eğer bir şey yakalamışsanız, bir şey üretme, yaratma sürecindeyseniz; o gerçekten 24 saat kafanızdan çıkmaz. Onu sürekli kafanızda olgunlaşturmaya çalışırsınız”*.

K6 ise kendi emek sürecinden şöyle bahsediyor:

Ben şeye de çok o kadar inanmıyorum yani ‘içime doğdu da bir eser yarattım’. En azından benim yöntemim o değil. Çoğunlukla çalışa çalışa kendimi yora yora bir noktaya getirmeye çalışıyorum her şeyi.

...

Sonuçta çok ilticayla çıkmış bir eser gibi duyulsa bile aslında onun arkasında haftalarca bir çalışma vardır mutlaka. Ama önemli olan da o çalışma döneminde senin yaşadığın o tecrübe. (K6, satır 78-86)

K7 ise daha kişisel bir yerden aktarıyor emek ilişkisini ve enstrümanına arkadaş benzetmesi yapıyor:

Ne bileyim müzik emek isteyen bir Őey. Nasıl emeksiz hićbir Őey olmaz ćok emek isteyen bir Őey iŐte dediĐim gibi enstrüman iyi arkadaŐtır. Ama ona ilgi göstermen lazım yani devamlı elin üstünde olması gerekiyor enstrümanın. ćok ara verirsen parmaklarındaki o alıŐkanlıklar kaybolur. YoĐun emek isteyen bir Őey. (K7, satır 75-78)

Ne kadar emek gerektiğinin altını ćizen katılımcılara ek olarak K9, emek-üretim iliŐkisinin bağlayıcılığına vurgu yaparak Őöyle diyor:

Sanat ise eĐitimi olacak ama sanat, eĐer doĐuŐtan baĐınız var ise sanatla ki herkesin var az ya da ćok kimisi üstüne gider geliŐtirir. Kimisi olur, körelir. Kimisinin ortamı yoktur. Ama müzik, resim her neyse, baĐınız varsa ve üstüne bir Őey koyup üretmeye baŐladıysanız artık vazgećemiyorsunuz. (K9, satır 85-88)

3.3.3. Travmaları ifade etme aracı

Travmaları ifade etmek alt teması, bazı katılımcıların bireysel ifade aracı olmasını ve bazı katılımcıların kolektif hafızaya katkı sunmayı amaćlamasını ićermektedir.

AĞıtlar zerine araŐtırma yapan ve müzisyen olarak da ağıtları icra eden K3 Őöyle diyor: “*AĞıtlar sadece bir travmayı söylemiyor. AĞıt söylemek aslında aynı zamanda yaŐanmıŐlıĐı toplum hafızasına emanet etmek, o hakikati dile getirip deklare etmenin bir aracıdır yani.*” Genel olarak bir acıyı, kaybı, travmayı dile getiren müzik üretimlerini ağıt olarak adlandıran K3, ağıtları sadece bireysel dŐnemeyeceĐimizi ise Őu Őekilde aćıklıyor:

Onu söylediğinizde, onu aynı zamanda toplumun hafızasına emanet ettiğinizde, topluma deklare ettiğinizde böylece siz aslında yaşanmışlığı kendi dışınıza çıkarıp anonimleştirmiş oluyorsunuz bütün topluma vermiş oluyorsunuz artık o sizin bireysel yaşadığınız olmuyor... Ya mesela yüzlerce kadın tecavüze uğramış oturup sorsan sana anlatamaz bunu. Bunu anlatmak bile ona yeniden yaşatmak olabilir ama o kadın onu illa bunu ben yaşadım vesaire diye değil o acısını ağıtla söylediğinde o toplumun yaşadığı bir hakikatın deklare edilmesi oluyor. Ayşe'nin, Fatma'nın yaşadığı bir hikâye olmaktan çıkıyor.

...

Travmayı anonimleştirme yaşadığınız şeyi yani konuşabilmek en önemli şeydir yani, travmada en önemli mesele hep öyle denir ya hani onun hakkında konuşabilmek... Dile getirerek kendi dışında çıkartıyorsun aslında bir anlamda konuşarak onun hakkında ya da yazarak ya da şarkısını yaparak ya da siz onu dediğim gibi sizin tarifsiz yaşadığınız o tarifsizliği bir tarife dönüştürmüş oluyorsunuz, bir varoluş kazandırmış oluyorsunuz ona ve o... onun hakkında böylece konuşabilmiş oluyorsunuz (K3, satır 400-417)

K3, ağıt araştırmasının da temeli olan Dersim Katliamını birebir yaşamasa da kendisine ağıtlar yoluyla aktarıldığını, ondan daha genç müzisyenlerin ve kendisinin de bu ağıt geleneğini devam ettirdiğini ve bunu devam ettirmenin bir mücadele alanı oluşturduğunun altını çiziyor:

Diğer genç arkadaşlarımıza bakın hepsi mutlaka 38⁹ hakkında bir şey yazmıştır. Bunu neye bağlıyorsunuz peki? İşte bunu müziğin bir hakikati deklare etme imkânı bulmasına bağlıyorum. Ben tamam güçsüzüm, 38'in hesabını soracak bir gücüm yok. Bugünkü sistem hala 38'i devam ettiriyor. Ben aynı şekilde

⁹ K3'ün '38' olarak ifade ettiği 1938 Dersim Katliamıdır.

görüp hani 38'in hesabını soramıyorum ama bu hakikati deklare edeceğim. (K3, satır 478-482)

K8 ise Sivas için yaptığı ağıtın ve yazdığı şiirin anlamı üzerine konuşurken şöyle diyor: “*Ağıtlar... Türküler, ağıtlar, şarkılar toplumsal noter görevi görür. Toplumsal noter.*” Noter kelimesini “onay” anlamında kullanıp kullanmadığını sorduğumda ise şöyle cevap veriyor:

Evet, onaydır ve sen bu tarihe sevk ediyorsun. Bu noter vazifesi görüyor. Bunu tarihe sevk etmiş oluyoruz. Bütün şiirler, türküler, şarkılar birer noter görevi görür. 50 yıl sonra belki bunun acısı, sancısı unutulur ama şiirler onu yaşatacaktır. Zamanın birinde şöyle bir vahşilik yaşanmış diye insanlar okuyunca şey yapacak. Biz bunu tarihe havale ediyoruz yani hiç olsun diye çıkarmıyoruz. Şiir kitabının getirisi de hiç yoktur halbusi. Bizim coğrafyada bir kitabın getirisi çok yoktur. Şiir kitabı da şansı en az olan türdür yani. Ama işin iyi tarafı bu tarihe yolculuğa çıkıyor. Biz bunu tarihe yolcu ediyoruz. Pir Sultan dönemindeki yaşanan olguların birçoğunu Pir Sultan'ın şiirlerinden analiz ederek çıkarabiliyorsun. Bizim de gelecek neslimiz Sivas'ta Madımak'ta neler olduğunu şiirden öğrensün diye ben bu şiiri yazdım ve müzikal olarak albüme de koydum. Umarım işe yararmıştır. (K8, satır 360-369)

K1 ise müziğin ondaki anlamı üzerine konuşurken şöyle diyor: “*Şimdi içinde yaşadığımız topluma baktığımız zaman... Bize yaşattığı travmalara baktığımız zaman bunu sanatın süzgecinden geçirip -sözlü müzik yapıyoruz çünkü- kendimizi ifade edebilmek.*”

3.3.4. Koruyucu Güç

Müziğin katılımcılara hissettirdiklerini konuşurken; katılımcılar müziğin onları hem koruyan hem de onlara güç veren bir tarafı olduğuna değindi. Temanın adını

K2'nin müzikle ilgili paylaşımında geçtiği şekilde vermek istedim: *“O devamlı benim koruyucu gücüm gibi yani devamlı sevincimi sıkıntımı düşüncelerimi mırıldanarak çıkartıyorum”*.

K3 ise geçmişte yaşanan travmaların hesabını soracak gücü müzikte bulduğunu ifade ederek şöyle diyor: *“Müziğin böyle bir gücüne sığınma. Güçsüzün elinde önemli bir silahtır müzik.”*

K7 ise müzik ve emek ilişkisine değinirken müziğe bu denli emek vermenin onu kötü şeylerden uzak tuttuğuna vurgu yapıyor: *“Müzik beni bir takım kötü alışkanlıklardan da uzak tuttu.”*

3.3.5. Keyif (Mutluluk)

Sona bıraktığım bu alt tema aslında katılımcıların müziğe yükledikleri anlamın bir özeti. Onlara keyif veren bir işi yapıyorlar, yaparken mutlu oluyorlar. Ürettikleri için mutlu oluyorlar. K2'ye müziğin ona hissettirdiklerini sorduğumda şöyle diyor:

Müzik değil de müziği üretmek ile ilgili bir şey üretiminin farkına vardığınız zaman çok keyif alıyorsunuz bir şey üretmiş oluyorsunuz, üretiyorsunuz. Üretiyor olmak yani beni müziği dinlemeden çok üretilme biçimi beni çok ilgilendiriyor. Üretmeyi daha çok seviyorum o yüzden de besteci yanım gelişmeye başladı. Yani daha çok beste yapmak beni mutlu ediyor. Üretim yapmak mutlu ediyor. (K2, satır 35-42)

Bu paylaşım aslında ‘emek’ ile ‘keyif’ alt temalarının kesiştiğine işaret ediyor.

K6 ise müzikle ilgilenmenin ona nasıl geldiğini sorduğumda, varoluşuyla ilgili bir şey yapmanın iyi hissettirdiğine vurgu yapıyor: *“Varoluşumla alakalı bir şey hani kendimi en rahat orada hissetmişim bir şekilde onu yaptığımdan dolayı mutluyum”*

Aynı şekilde K4 de: “*Kendimi ifade edebileceğim projelerde çalmak ya da yazmak tarif edilemez bir mutluluk*” diyerek ‘kendi olma’; K6’ın deyiimiyle ‘varoluş’ ile ilgili bir üretimin onu ne kadar mutlu ettiğini anlatıyor.

K5 ise emek ilişkisinden biraz çıkarak müzik ile kurduğu ilişkinin en temelinin ona nasıl keyif verdiğini şu sözlerle anlatıyor:

Yani bilmediğim grupların falan bile tarihçelerini falan araştırıyorum yani böyle şey sanki bir şey bir işime yarayacakmış gibi ama yok keyif sadece. Çünkü değişik, çok değişik hikâyeler çıkıyor. Hani şey vardır ya hani işte insanda hikâye vardır ben de o müzisyendeki hikâyeleri çok seviyorum. Başka insanlar işte romanda okuyacakları bir hikâyesi var biz Türkler genelde işte komşumuzun hayatını merak eder dedikodusunu yaparız falan öyle bir şey işte bizimki. (K5, satır 107-112).

3.4. TRAVMATİK YAŞANTILAR

Sivas Katliamı ile ilgili müzik üretiminde bulunan katılımcılar aynı zamanda bu kolektif travmayı yaşamışlardır. Olayda kaybettikleri bir yakınları olup olmaması, olay sonrasında gösterdikleri reaksiyonlar (tepkiler), bu kolektif travma sonrası ortaya çıkan travmatik stres semptomları ve olayın hayatlarındaki yeri, bu kişilerin tanıklıklarını belirleyen faktörlerdir. Katılımcıların Sivas Katliamı tanıklıklarını bu faktörler üzerinden analiz ettim.

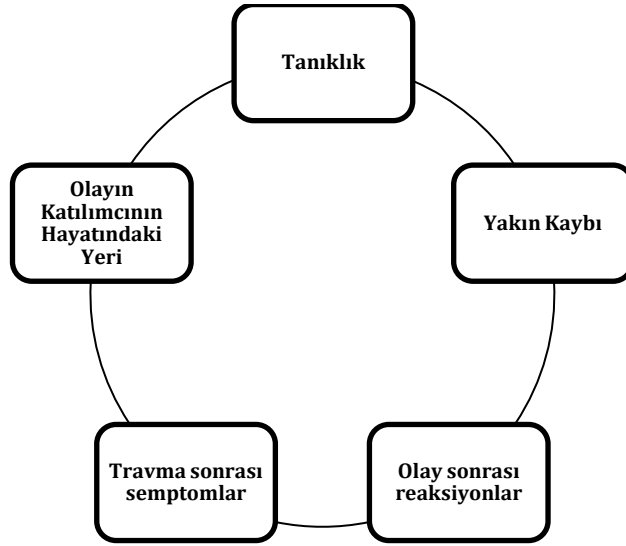
Geçmişte katılımcıların yaşadığı diğer travmatik olayların veya durumların, kişilerin dayanıklılığı ve baş etme kaynakları hakkında bilgiler verebileceğini düşünerek; Sivas Katliamı dışında, öncesinde veya sonrasında katılımcıların travmatik yaşantılarını araştırdım. Katılımcıların diğer travmatik yaşantılarını; ‘bu travmaların etkileri’ ve ‘bu travmalarla baş etme yolları’ açısından analiz ettim.

Sonuç olarak; travmatik yaşantılar ana teması iki alt temaya ayrıldı: Sivas Katliamı ve diğer travmatik yaşantılar.

3.4.1. Sivas Katliamı

Katılımcıların Sivas Katliamını ‘nasıl’ yaşadıklarını anlamak için aşağıda Şekil 1’de belirttiğim gibi öncelikle tanıklıklarını daha sonra bir yakın kaybı yaşayıp yaşamadıklarını, olay sonrası davranışsal, duygusal ve bilişsel düzeyde reaksiyonlarını (tepkilerini), ardından travma sonrası ortaya çıkan semptomlarını ve son olarak olayın katılımcı hayatında nasıl bir yeri olduğunu analiz ettim.

Şekil 1. Sivas Katliamı travmatik yaşantı analizi

3.4.1.1. Tanıklık

Görüşmelerde tanıklığın ‘nasıl’ ve ‘nerede’ olduğuna odaklandım. Nasıl sorusu ile katılımcıların hepsinin olaya dolaylı tanıklık ettiği sonucuna ulaştım. Katılımcılarda bu dolaylı tanıklık televizyon, gazete veya bir başka kişinin bildirmesi şeklinde olmuştur. Olayın ve tanıklıkların gerçekleştiği sırada katılımcılardan bazıları

Türkiye’de fakat Sivas dışında bir şehirdeydi (İstanbul, İzmit, Antalya). Bazıları ise yurtdışındaydı (Almanya).

K1, Pir Sultan Abdal şenliklerine çağrılan ama gitmeyen katılımcılardan biri. K1’e Sivas olayları sırasında nerede olduğunu sorduğumda: *“Ben Antalya’daydım. Tatildeydik biz.”* diyor ve olayları nasıl öğrendiğini anlatıyor:

Antalya’da öğrendim. Çamaşır asıyordum. Televizyondan geldi, önce anlayamadım ne olduğunu işte otelin önünde birikti kalabalık diye bir şeyler söylüyordu. Sonra aşağıya indim orada da lobide televizyon seyreden insanlar vardı -Patara’dayız bu arada- Otelin sahibi yakınlara şerefsizleri dedi. Orada bir kavga çıktı ‘ne diyosun sen’ diye çıktım topladım bütün eşyaları ayrıldık oradan. Yeni bir yere geçtik. Orada ölüm haberleri gelmeye başladı zaten bırakıp döndük. (K1, satır 144-148)

Katliamda babasını ve yakın dostlarını kaybeden K2 ise başka bir şehirden İstanbul’a geldiği gün haberi ilk bir arkadaşından duyuyor ama daha sonra evde annesi ile televizyondan tanıklık ediyor:

Ben yoldaydım. Edirne'den İstanbul'a geliyordum hiç bir şeyden haberim yoktu ben geldikten sonra -avukatım daha sonra aile avukatımızdı dava avukatı da oldu zaten Üzüm Ateş vardı- Üzüm' ün yanına gitmişim ofisine ama sıkıntılıydım ben, bir şeyler oluyor ama bilmiyorum... Sonra ben oraya gittim geldim dönüşte Üzüm' ün bürosuna uğradım bir sıkıntı var canım sıkılıyor ben Çiçek Bar'a geçiyorum dedim. Sen git ben de oraya gideceğim dedi. Ben Çiçek Bara gittim ve Çiçek Bara gittikten sonra Halil Ergün girdi içeri. ‘Burada ne işin var’ dedi. Üzüm gelecek onu bekliyorum... Sivas'tan haberin var mı dedi. Dedim ki ‘yoo ne var Sivas'ta?’ ‘Sivası yaktılar’ dedi. ‘Nasıl’ dedim? Böyle böyle... Sonra o anlatmaya başladı böyle bir şey olduğuna dair ben hemen eve gittim ve direk evde televizyonu açtım annemle. Açtıktan sonra orada haberim

oldu tamamıyla yani ondan evvel çok bir bilgim yoktu tabi direk haberlerle karşılaşınca da darmadağın bir duruma girdik yani... Annemin de haberi yoktu annemle ikimiz oradan haberimiz oldu işte öyle öğrendik. (K2, satır 162-184)

K3 olay olduğu zaman neredeydi net hatırlasa da tanıklığının nasıl olduğuna dair hatırası çok net değildi: *“Ben bu olay olduğunda Duisburg’daydım (Almanya). İşte 92 ’nin başı Almanyaya gidiş tarihim 91 in sonu aslında 11. 12. aydı yani 92 başı dersek yaklaşık 1 buçuk yıl geçmişti benim Almanya’ya gidişimden sonra Duisburg’daydım. Yolda yürürken haberim oldu.”* Yolda yürürken nasıl haberi olduğunu sorduğumda ise şöyle ifade etti:

Nasıl oldu ya... Biriyle mi karşılaştım? Evet, biriyle karşılaştım yani o anda olay oluyordu... Evet, kötü bir gündü onu hatırlıyorum yani o anı hatırlıyorum çok yağmurlu bir gündü, bulutlu bir gündü öyle bir fotoğraf var kafamda ama kimdi o arkadaşım onu hatırlayamıyorum. Kiminle karşılaştım cidden hatırlayamıyorum. (K3, satır 145-155)

Bu haberi o arkadaşının nasıl verdiğini sorduğumda ise arkadaşının şöyle haber verdiğini söylüyor: *“Sivas’ta bir olay oluyor gördün mü duydun mu falan diye”*. Arkadaşından olayı duymasının ardından haberleri nasıl takip ettiğini sorguladığımda ekliyor: *“Düzenli gazete okuyorduk zaten. 2-3 tane gazete alıyordum.”*

K4 tanıklığının nerede-nasıl olduğunu kısaca ifade ediyor: *“İstanbuldaydım. Televizyondan.”*

K5 ise tanıklığı olduğu döneme gidiyor ve tanıklığını şöyle ifade ediyor:

Ben lise sondaydım. Lise bitmişti üniversite sınavlarına girdiğim dönem sonuçları bekliyorum... İzmit’ teydim o zaman Karamürsel’de yaşıyorduk... Yaz dönemi, 18 yaşını aşmışız artık istediğimiz yerlere girip çıkabiliyor artık

onun verdiği rahatlık var. Üniversiteye gireceğim eminim kazanacağımla falan o sene. İşte o 2 Temmuz olayları hatta ilk olaylar başladığında televizyon haberini vermişti onu çok iyi hatırlıyorum. Biz evde bütün gün haber bekliyorduk nasıl olur diye... Eee işte haberleri bekliyoruz, şöyle oluyor böyle oluyor bir müdahale yok. (K5, satır 224-243)

K6'ya tanıklığının nerede ve nasıl olduğunu sorduğumda nerede olduğunu atlıyor ve nasıl olduğuna dair de emin olamıyor. İlk olarak; *“O zamanlar 23 yaşında ve... Çalışıyordum.”* diyor ve olayın onda hissettirdiklerini anlatmaya başlıyor, tanıklığının nasıl olduğunu tekrar soruyorum, o zaman ekliyor: *“Televizyondan öğrenmişimdir heralde yani. Görüntüleri falan ilk... Tam net onu hatırlamıyorum hani şimdi karşıyor tabi seneler sonra o görüntüleri bir yığın değişik mecrada gördüğüm için şimdi ilk nerede gördüm onu hatırlamıyorum.”*

K7 ise şöyle ifade ediyor tanıklığını: *“O olaylar olduğu zaman İstanbul'daydım. 12 senelik evliydim. Çocuğum, kızım var. O dönem yoğun dizi müzikleri yapıyorum. Televizyonda eşim söyledi ya... Bak bir şeyler olmuş diye. Sonra televizyonun başına geçtik. Bu olay yaşanmış orada devamı var.”*. Hemen ardından olay ile ilgili duygu ve düşüncelerini anlatmaya başlıyor.

K8 olaylar olduğuna yurtdışında olduğunu belirtiyor ve ekliyor:

Almanyadaydım ben. Telefon geldi bir arkadaşımın, ‘böyle bir şey söyleniyor’ dedi. Ben hemen Türkiye'yi aradım. Mehmet Ali Eren'i aradım... O da inanmak istemedi benden. Çünkü olaylar çok taze yeni duyulmuş. Sonra yarım saat sonra bir daha aradı ‘evet doğruymuşsun’ dedi. Asıl ondan sonra Alman haberlerine televizyonlarına da yansıdı. (K8, satır 139-143)

K9' da şenliğe çağrılan katılımcılardan biri. Ama başka bir iş için bir gün önceden Sivas'a gitmeme kararı alan katılımcı olay gününü ise olaya dair hislerinden de bahsederek anlatıyor:

... Sivas olaylarında özel bir şey yaşadık. Biz de gidecektik Sivas'a. Biz 3-4 kişilik bir grup, başka bir grupla birlikte gidecektik. Minibüsle gidilecekti çünkü öyle herkesin ayrı ayrı yol parası ver... bir şey yok diye. Sonra kalabalık oldu yani minibüste bir sıkışıklık olacaktı yol uzun şeyi gündeme geldi ve aynı tarihte burada bir konser teklifi geldi burada bir partinin bir şeysi miydi neydi şimdi hatırlamıyorum Bahçelievler'de dedik ki tamam buradaki konseri yapalım bari... Aynı o 2 Temmuz günü olsa gerek ve arkadaşlar gitti... tam o akşam düğün salonu gibi bir yerde konser olacak bizim sıramızı bekliyoruz biz televizyonda açık öyle şeyler vardı. Kürt çalar Çingene oynar kaba bir deyimle düğün salonlarında konserler olurdu doğru dürüst duyulmaz ses öter bilmem ne falan öyle bir ortam. Düğün salonunda Sivas'ta şöyle oldu böyle oldu işte ölenler oldu falan izliyoruz. Sıra bize gelecek artık moral falan kalmadı... (K9, satır 161-176)

3.4.1.2. Yakın kaybı

35 kişinin ölümüyle sonuçlanan Sivas Katliamında katılımcılar ebeveynini, dostunu, daha önceden tanıştığı meslektaşlarını, şiirlerini severek okuduğu, türkülerini severek dinlediği sanatçıları kaybetti. Yakın kaybı beraberinde yası getirir. Sivas Katliamı gibi bir olay sonrasında kayıplar da beklenmedik, ani kayıplardır ve kişilerde travmatik yas oluşabilir. Bu yüzden yakın kaybı katılımcıların bu travmayı nasıl yaşadıklarını anlamak için önemli bir faktördür.

'Sivas Katliamında bir yakınınızı kaybettiniz mi?' diye sorduğumda K1 şöyle bir cevap veriyor: *"Nesimi Çimen- tabi direk temasta olduğum biriydi. Hasret Gültekin arkadaşım. Metin Altıok, felsefeciler onlar zaten çocukluğumda şiirlerini okuyarak büyüdüğüm insanlardı belki yüzyüze tanışmamıştım ama."*

Sivas Katliamında babasını ve yakın dostlarını kaybeden K2, ben daha sormadan olayı televizyondan izlerken aldığı ölüm haberlerini söylüyor:

... Tuhaf oldum çünkü isimleri sayıyorlar saydığı bütün isimleri tanıyordum babam 4 ya da 5. sıradaydı isim olarak ama şoktan şoka girdim. Çünkü şaşırmanıza izin vermiyordu süreç. Çünkü arkadan gelen isim öbür şaşkınlığı eziyor; öbürü öbürünü eziyor. Hepsini tanıyordum. Tenim değmiş, dokunmuşum, sohbet etmişim. Arkadaşlarım, dostlarım, abilerim, ailem... (K2, satır 188-192)

K2'ye olayın ardından ruhsal olarak durumunu sorduğumda ise kayıplarla ilgili ekliyor:

... Ondan önce de zaten çok şey yaşamıştık zaten 91'de yaşadık, 80 lerde yaşadık. Çok arkadaş kaybettim, çok dost kaybettim, çok ölüme şahit oldum üstüne üstlük böyle birçok dostum... 21 kişiyi tanıyordum yani 21 kişiyi de birebir tanıyordum. Hepsi birden sıralanınca daha ağır oldu yani. (K2, satır 278-281)

K3 ise Sivas Katliamında kaybettiklerinin dinlediği bildiği sanatçılar, meslektaşları olduğunu söylüyor: *“Hasret ile görüşmüşlüğümüz vardı çok özel bir kantağımız yoktu ama karşılaşmışlıklarımız vardı. Nesimi Çimen'i çok dinlemişliğimiz vardı. Edibe Sulari'yi.”*

K4 Sivas Katliamında hayatını kaybeden Nesimi Çimen'e baba aktarımı yaparak şöyle anlatıyor kayıplarını: *“Nesimi Çimen babamız gibiydi. Oğlu Mazlum Çimen'in bütün albümlerinin yönetmeni benim ve rahmetli Dilber Ananın çaresiz vakurluğuna şahitlik ettim. Hasret Gültekin yaşasaydı çok büyük bir usta olacaktı. İlk albümünün aranjörüydim.”*

K5 ve K6 katliamda kaybettiği bir yakını olmadığını ifade ediyor.

K7, olayı öğrendiği zamanı anlatırken yakın kaybına ilişkin sadece *“İçlerinde tanıdıklarım vardı.”* diyor.

K8, Sivas Katliamı ile ilgili konuşurken, *“Hasret Gültekin yakın arkadaşımıdır. Nesimi Çimen'in elinde büyüdüm desem yeridir. Ben nasıl unutabilirim bunları.”* diyor. Bu isimler dışında bir yakın kaybı olup olmadığını sorduğumda ise üzüntüyle ekliyor:

Offf... Çok... Şimdi ben Nesimi Baba'yı çok yakın tanıyordum. Hasret'i de yakın tanıyordum. Hasret ile arkadaş oldum. Benim bir albümü o çaldı yönetti. En güzel albümlerinden biri oldu diyebilirim. Muhlis abiyle taaa 70... 70 li yıllardan beri tanırım yani. Biz o zaman yeni başlıyorduk çok gençtik biz... Ne diyeceğimi bilemiyorum. (K8, satır 288-291)

Sivas'taki şenliklere katılacak iken sonradan katılmayan K9 oraya gidenleri tanıdığını ve kayıplarını anlatıyor: *“...çoğunu zaten arkadaşım olmasa bile ki Nesimi Çimen'den tutun Asım Bezirci'ye kadar şeyden Behçet Aysan falan bunlar zaten tanıdığımız insanlar yani sanat eserlerinden yazılarından olsun. Asım Bezirci ile şahsen tanışıklığımız var falan birçok şeyi öyle.”*

Katılımcıların çoğu katliamda kayıp yaşamıştı ama bu kayıplara yükledikleri anlamlar ve kayıpların onlardaki etkisi birbirinden farklıydı.

3.4.1.3. Olay Sonrası Reaksiyonlar (Tepkiler)

Katılımcıların olaya tanıklık sonrasında neler hissettikleri, neler düşündükleri ve neler yaptıkları da travmatik yaşantılarını anlamamız için önemlidir. Katılımcıların olay sonrası verdikleri tepkileri (reaksiyonları) ‘davranışsal düzeyde’ , ‘duygusal düzeyde’ ve ‘bilişsel düzeyde’¹⁰ ele aldım. Katılımcıların her biri olay sonrası düzeylerden birinde veya ikisinde ve/veya üçünde birden tepki vermişlerdi. Hangi

¹⁰ Bilişsel düzeydeki reaksiyonlar olayın hemen ardından verilmiş tepkilerin yanı sıra görüşmelerde Sivas Katliamı hakkında konuşurken katılımcıların bilişsel düzeydeki paylaşımlarını da içermektedir.

düzeyde ne gibi tepkiler verdikleri de aslında bireysel olarak deneyimlerini daha iyi anlamamı sağladı. Bu yüzden reaksiyonları da 3 ayrı gruba ayırmış oldum.

3.4.1.3.1. Davranışsal düzeyde

K1, yakınlarıyla iletişim kurduğunu, mücadele ve dayanışma içinde olduklarını anlatıyor:

Çevremizde çok insan var yani. Hasret'in karısı... Yani bu Alevi Dernekleri çevresinden organize edenlerin büyük çoğunluğu zaten hep birlikte bir işler yaptığımız insanlar... İşte ne oluyor sonrasında cenazeler örgütleniyor e orada tabi bir adli tıp boyutu vardı, Kimlik tespitleri vardı bir sürü... Sonrasında ben hala da görüşüyorum onlarla Menekşe'nin ailesi ile yıllarca görüştüm mesela son dönem pek gevşedi tabi şeyler ama uzunca bir süre sürdü ilişkimiz anma günlerinde. (K1, satır 178-182)

Olay sonrası yaşamış olabileceği duygusal, fiziksel zorlukları sorguladığımda ise şöyle diyor:

Yok, yaşamadım bunu da şuna bağlıyorum. Çünkü bu olaydaki adaletin sağlanması için mücadelenin içinde olduğum için sanırım olmadı... Çünkü yani bizim yaptığımız bütün anmalarda o görüntüler zaten kullanıldı. Olay böyle oldu işte budur bizim istediğimiz nedir bunun mücadelesi içinde olduğum için bir yere kanalize oldum sanıyorum yani içime dönüp acıyı yaşamaktansa acıyı gömüp mücadele etmeye yöneldim yani. (K1, satır 197-203)

K2'ye olay sonrası ulaşmaya çalıştığı biri olup olmadığını sorduğunda bunu yapamadığını söyledi ama sosyal desteğin varlığından ve olay sonrasında ki dayanışmadan bahsetti:

Olayın ardından aramak istediğim oldu ama o zaman cep telefonu yok bir şey yok ve eve telefon bağlatmadık evi değiştirmiştik eve telefon bağlantılı değildi ve böyle kaldık ve 2 saat sonra baktım zaten bizim kapılar çalmaya başladı gelmeye başladılar o zaman daha çok anladım... Tabi o zaman iyice kanıksıyorsun anlıyorsun ki evet bu gerçek kapıya kadar gelip içeri girdiğinde böyle şaşkın baktığınızda o zaman işin rahmetini ve gerçeğini anlıyorsunuz. Organize olmaya başladık. (K2, satır 203-211)

Nasıl organize olduklarını soruyorum, açıklıyor:

Yani ne yapacağıma dair bu süreçten sonra ne yapabiliriz ne olur falan diye. Sonra gene oradan Üzüm' ün evini Arnavutköy'e taşıdık oraya bir karargâh kurduk oradan ilerledik. Gerçi sonra zaten miting alanına gittik cenazeleri almaya. Mitingde zaten babamın cenazesi yoktu oradan basıp Sivas'a gitmek zorunda kaldım. Gittik, kendimiz aldık cenazeyi geldik yani. (K2, satır 215-218)

Diğer kaybı olanlarla bir araya gelip gelmediğini sorduğumda ise şöyle yanıtıyor: *“İşte cenazeyi almaya gittiğimizde bütün aileler orada toplanmıştı bir figan havasından çok bir sessizlik vardı. Herkes birbirine sarılıp sessizce ağlıyordu yani birbirine yaklaşıp. Orada tanıştık ailelerle, ilk orada geldik bir araya.”*

K4 ise olay sonrası yakınları ile iletişim kurduğunu söylüyor: *“Bazı dostlarımı aradım; Tolga Sağ, Mazlum Çimen ve ulaşamadıklarımızın sağlık durumunu öğrenmeye çalıştım.”*

K7 olayda ismen tanıdığı insanları kaybettiğini anlatırken, olay sonrasında kayıpları olan aileler ile daha yakın iletişim kurduğunu söylüyor: *“Hasret Gültekin'in eşiyle çok yakın arkadaş olduk. Oğlu şimdi hukuk fakültesini bitiriyor. Almanya'da son sınıfta. Çok can dostlarımız ki ben Hasret'i ismen tanırdım ama öldükten sonra daha yakın tanıdık.”*

K8 ise Sivas Katliamında hayatını kaybeden Nesimi Çimen'in eşi ile telefonda konuştuğunu söylüyor: *“Dilber Ana'yla 1 buçuk saat kadar sohbet ettim. Hem ağladı hem anlattı. Hem ağladı hem anlattı.”*

K9 olayı öğrendiği sırada bir konser için düğün salonundaydı. Salondaki herkes haberdar olmuştu olaydan. K9 ekip olarak olayı öğrendikten sonra konser vermek istemediklerini söylüyor ve ekliyor: *“Ve ben tek çıktım sahneye tek bağlama ile çıktım bütün bildiğim Pir Sultan türküsü aklıma ne geliyorsa (hafifçe gülüyor) onların hepsini söyledim. Sonra indik gittik.”*

3.4.1.3.2. Duygusal düzeyde

Katılımcıların Sivas Katliamına tanıklıktan sonra hissettiklerine dair anlatımları, duygusal düzeydeki reaksiyonlarını daha net görmemi sağladı. Katılımcılarda duygusal düzeyde ortaya çıkan tepkiler genel olarak şunlardır: şok, donma, dehşet, korku, çaresizlik, boşluk, üzüntü, öfke ve empati.

K1 hissettiklerini şöyle aktarıyor görüşmede: *“O bir şok hali oluyor. Bomboş oluyor herşey.”* Daha sonra olayın dışında kalma ile ilgili çaresizlik hissini paylaşıyor: *“... Olayın içinde olsan çok çabuk dolabilir için ama dışında kalmak çok daha zor bir şey. Elinden hiçbir şey gelmiyor.”*

K2 ise olaya tanıklık sonrası hissettikleri şöyle aktarıyor:

... Böyle bir boşluktu yani tuhaf oldum çünkü isimleri sayıyorlar saydığı bütün isimleri tanıyordum babam 4 ya da 5. sıradaydı isim olarak ama şoktan şoka girdim çünkü şaşırmanıza izin vermiyordu süreç çünkü arkadan gelen isim öbür

şaşkınlığı eziyor öbürü öbürünü eziyor. Hepsini tanıyordum benim değmiş dokunmuşum sohbet etmişim arkadaşlarım, dostlarım, abilerim, ailem... Hiç bir şey düşünmedim sadece buzdolabına gittim bir şey içmek istedim ama sadece şeyi hatırlıyorum buzdolabının kapağını kafama kapatmışım öyle kalmışım. Sonra oğlum çekti beni. (K2, satır 188-194)

K3 ise hislerini tarif etmenin zorluğuna değinerek şunları söylüyor: “*Ne hissedebilirim? Vahşet mi? Dehşet mi? Yani yakılma ve bir kısmını tanıyorduk arkadaşlarımızdı yani... Öyle yani tam tarif edilemez bir şey aslında.*” ve olaya dair konuşurken kendini tanımladığı kimlik üzerinden çaresizlik ve değersizlik hissini paylaşıyor:

... Ne kadar çaresiz olduğumuzu Aleviler olarak. Yani ne kadar... Bir şehrin göbeğinde bir otel yakılıyor, sahip çıkan hiç kimse yok. Göz göre göre bir grup toplanıyor yani nasıl olabilir yani ya da ne kadar sahipsiziz ne kadar değersiziz...

Bu zamanda olmamalıydı böyle bir şey, olmamalıydı. Alevilerin gücü yüzünden olmamalıydı. Alevilerin kendilerini, niye güçsüzleri, sorgulamıyorum. Durum tespiti olarak söylüyorum hani bu kadar sahipsizlik, bu kadar... Tuhaf yani bir kere daha yaşamak, bunu görmek. Bu kadar değerli insanın cahil bir grup tarafından böyle vahşice yok edilmesi... (sessizlik) öyle yani tuhaf. Size sadece onu gösteriyor yani tekrar söyleyeyim ne kadar çaresiz olduğumuzu ne kadar sahipsiz olduğumuzu. (K3, satır 249-260)

K4 ise olaya tanıklığından sonra neler hissettiği sorusuna kısaca “*Dondum kaldım.*” diye cevap veriyor.

K5 olaya tanıklığını anlatırken hislerini de paylaşıyor:

... Ya böyle beni çok korkuttu o olay çünkü tam o dönemler dinden kendimi arındırdığım dönem ve üstüne dincilerin yaptığı bir saldırı. İnsanlar yakılıyor ya ortaçağda mıyız diye bir hissiyat ya da o Menemen olayları gibi bir şey bu ne yahu. Baya etkilemişti bizi. (K5, satır 243-246)

Daha sonra K5, katliamdaki kayıplardan biri ile empati kurduğunu şu cümlelerinden anladığım bir paylaşımda bulunuyor:

Asaf Koçak. O adamın orada mızıka çalması beni çok etkilemişti. Şey yani böyle ölüyoruz zaten bari güzel bir şekilde ölelim. Ölürlen bile. Şimdi o an resim mi çizecek karikatür mü çizecek onu yapması zor ama müzik yapmak zor bir şey değil o esnada. Mızıka çalmış adam falan biraz da belki arkadaşlarına moral vermek için olabilir. O beni baya etkilemişti yani. (K5, satır 345-349)

K6'ya tanıklığı ile ilgili soru sorduğumda önce olaya dair hislerini paylaşıyor: *"... Büyük bir şoktu yani o... gerçekten korkunç bir şeydi ve benim aklıma ilk gelen kendimde hissettiğim şey korku yani dehşete düştüğümü hatırlıyorum."* Görüşmenin sonlarına doğru ürettiği şarkının sözleriyle ilgili konuşurken *'Ağlamaz mıyım yeterince düşününce'* sözüne vurgu yapan K6'ya bu olayı düşününce ağlayıp ağlamadığını soruyorum o da şöyle cevaplıyor:

Yani ağladığımı hatırlıyorum evet... İlk öğrendiğim zaman... Yani çok derinden yaraladı ama işte o hani çaresizlikle karışık bir şey o hani şey tepkisinden çok daha derin geldi bana. Hani orada bir suçlu belirleyip hani hemen ona bir reaksiyon olarak diğer kampa geçip hadi savaşalım bir şey; bir de onun bir alt daha beter bir şeyi var o çaresizlik şeyi hani o savaştan bir fayda çıkacağına inanmamak. O bana daha çok ağır geldi. (K6 satır 785- 797)

K7 tanıklığı ile ilgili konuşurken yaşadığı şoku şöyle belirtiyor: “*Önce inanasım gelmedi böyle bir olayın olacağına, olabileceğine inanasım gelmedi.*” Daha sonra olaya dair hislerini, düşüncelerini tekrar sorduğumda ise yaşadığı şoku, dehşeti, oradakilerin çaresizlik hissi ile kurduğu empatiyi şu şekilde anlatıyor:

İşte söyledim ya aklım almadı bir kere, algılayamadım. Yani algıladım da böyle bir vahşetin böyle bir canavarlığın nasıl... Dışarıda insanlar bu cehennem ateşi yanacaksınız diye... Hep gösterdi televizyonlar bunları...

Etrafında binlerce insan var, asker var, polis var, her bir şey var ama sen çılgılık atıyorsun, orada yardım istiyorsun duyan yok yani bu tezat yani ne bileyim bu geldi aklıma. O insanların yerine koydum kendimi sen yardım çılgılığı atıyorsun yardım imdat diyorsun duyan yok. Öyle bir duruma kimse düşmesin isterim. (K7 satır, 185-199)

Daha sonra K7 hisleriyle ilgili şöyle bir ekleme yapıyor: “... *Çok sık ağladığımı hatırlıyorum yani. Böyle hiçkırta hiçkırta ağladığımı çok iyi hatırlıyorum. Olaydan şimdiye çok zaman geçti aradan. Sahnede bu şarkıyı çalarken gözlerimden yaşlar akardı. Şimdi daha şey... Bazen ne bileyim konserine göre de... Ama hep gözlerim dolar.*”

K8’de en belirgin duygu öfkeydi. Olaya dair düşüncelerini, hislerini anlatırken sesi oldukça yükseldi ve hızlı konuşmaya başladı:

Yani kelime bulamıyorum böyle vahşiliğin zirve yapmasıdır! Madımak Katliamı vahşiliğin zirve yapmasıdır! Ben çıkardığım bir kitabımın adını verdim. ‘Ben yanarım Sivas yanar’ diye. Şimdi halk olarak bu zamanı yargılıyoruz. Vicdan olarak yargılıyoruz. Ben bir Ozan olarak yargılıyorum. (K8 satır, 143-148)

K9, Sivas Katliamı ile ilgili ürettiği şarkısı hakkında konuşurken katliam sonrası ortaya çıkan depresif duygulardan ve onu bastıran öfkesinden bahsediyor: “... *Depresyodayım ben bir tarafta oturayım, içkimi içeyim, içime kapanayım değil yani depresif duygudan çıkartıyor o kadar öfkesi... Öfke onu bastırıyor diyelim depresyonu bastırıyor.*”

3.4.1.3.3. Bilişsel düzeyde

Sivas Katliamı sonrası katılımcıların düşünceleri çok yönlüydü. Katılımcıların çoğu ‘olayın nasıl olduğu’ ile ilgili fikirlerini paylaştılar. Olayın ‘dincilik’, ‘Alevilik’ ile ilgili yönlerine dair paylaşımlarda bulundular. Bazı katılımcılar görüşmelerde ‘Sivas’ta olma ihtimalleri’ni düşündüler. Bazı katılımcılar ise olay sonrası düşüncelerinin daha çok ‘dayanışma’, ‘mücadele’ ve ‘dava’ süreçlerine yöneldiğini anlattılar.

Bunlara ek olarak, katılımcıların çoğu olayla ilişkili olarak ‘insan olmak’ üzerine düşüncelerini paylaştılar.

Son olarak, katılımcıların çoğu Sivas olayı hakkında konuşurken başka travmatik olayları hatırladı. Bunun da bir nevi ‘geri çağırma’ (recall) olduğunu düşündüm.

K1 tanıklığından bahsederken ilk olarak ‘Sivas’ta olma ihtimalini’ anlatıyor:

Beni de davet etmişlerdi... Gitmedim... Yani o telefon gelme ben de o otelde oluyordum, üstelik kızımınla birlikte. (K1, satır 136- 143)

K1 ile olaya tanıklığından sonra hissettiklerini konuşurken, ‘hayatta kalma suçluluğu’nu anlatan bir paylaşımda bulunuyor: “*Olayın içinde olsan çok çabuk dolabilir için ama dışında kalmak çok daha zor bir şey elinden hiçbir şey gelmiyor. Bir de bu tür olaylarda - Ankara’da da yaşadım bunu - yani ‘neden onlar öldü de ben kaldım burada’ öyle de hissediyor insan.*”

Olayda babasını kaybeden K2 ise hem cenaze hem de olaya dair mücadele düşünceleri olduğunu şöyle anlatıyor: “*Sivas’a giriş yasaklanmıştı zaten. Düşün, ne yapmamız lazım? Nasıl bir hareket içine girmemiz gerekiyor? Tavrımız ne olacak?*”

K3 ile yaptığım görüşmede Sivas Katliamı hakkında konuşurken özellikle Dersim ’38 (Dersim Katliamı) ile ilgili ‘geri çağırma’lar oldu. Katliama tanıklığını konuşurken ise şöyle söylüyor:

Ya bi kanıksama değil de sanki kanıksama değil ama bildik bir şeyin yeniden nüksetmesi zaten bildiğimiz bir hafızanın yeniden... Tabi biz o zaman 38 olaylarıyla da çok ilgileniyorduk başlamıştık yaşlılarla görüşüyorduk... Biz o işin içindeydik. Tabi. Biz 38 hikâyeleri çok dinleriz... Öyle bir silsilenin bir halkası gibi. Ama yani...

O silsileyi diyelim işte hiç bitmediğini gördüğünüz ta Pir Sultan'ların dile getirdiği - öyle diyelim- siz Kербela'ya kadar da götürebilirsiniz ama biz müzisyen olarak işin içinde olduğumuz tarafıyla konuşalım. Beyitlerden, deyişlerden zaten bildiğimiz tanıdığımız bir zulüm sürecinin bir halkası gibi. Ama dehşet bir olay yani hepimiz için. (K3, satır 197-210)

Olayla ilgili hisleri üzerine konuşurken ekliyor:

Bir 38 hikâyeleri dinleyin. Resmen nasıl... Yaa biliyorsun o tür hikâyeleri. Ama insanın, çocuğun, yaşlının, kadının hiç bir değeri yok... Hiç bir ayrımı yok hiç bir değeri yok yani insan hayatı ayaklar altında gidiyor. Onun bir halkası o silsilenin bir halkası zaten tanıdığımız bir... Adını siz koyun... Bir zulüm süreci diyelim biz yine. İlk etapta onun bir halkası, bir hafıza tazelemesi. (K3, satır 264-268)

K3, Sivas Katliamı ile ilgili müzik üretimi hakkında konuşurken Kürt mücadelesini hatırlıyor. Bir yandan Sivas Katliamının bu mücadeleden farkına değiniyor. Sonrasında ise Kerbela'yı hatırlıyor:

... Yaşanmışlıkların geride kalmadığını anlıyorsunuz kötülüklerin kaynağının onu demek istiyorum kısacası onların geride kalmış şeyler demek olmadığını bugün de böyle şeyler yaşandığını. Hani bu böyle Kürt savaşına benzemez diyebilirsiniz ki Kürt mücadelesi vardı karşılıklı olarak insanlar öldürülüyordu, devlet çok zalimdi... Ama Kürtler mücadele ediyordu yani Kürtler kavganın tarafıyd. Sivas olayı bir Kürt mücadelesine tam benzetilemez, aktör var çünkü orada. Sizi de temsil eden bir aktör var beğen-beğenme o tartışma ayrı ama bir taraflar var yani savaş var, savaş bu işte tabiki yıkım demek istiyorum ama böyle saz çalan resim yapan bir siyasal angajman içinde olmayan gidip saz çalmak, bir etkinliğe katılmak için gitmiş bir güruhun bu kadar düşmanca hedef edilmesi, yakılması bilmem ne falan o anlamda yani bu zamanda devam ediyor bu hikaye diye yani 38 geride kalmadı Kerbela meğersem geride kalmamış diye düşünüyorsun. (K3, satır 685-695)

K4 olaya dair düşüncelerini kısaca şöyle açıklıyor: *“Aşırı dincilerin yurtdışı provokasyonlara -ki zaten şiddete meyilliler- geldiğini.”* Olay sonrasında ruhsal veya fiziksel olarak neler yaşadığını anlamak için sorular sorduğumda ise Alevilere olan bir şey olarak yorumluyor Sivas Katliamını: *“Alevilere uygulanan politikalar yüzünden böyle şeylere alışıyor insan.”*

K5 tanıklığına dair konuşurken Uğur Mumcu cinayetini (24 Ocak 1993) hatırlıyor: *“O sene bir de Uğur Mumcu öldürülmüştü. Ocaktı sanırım onun da.”* Daha sonra, ateist kimliğini de vurgulayarak ‘dincilik’ ile ilgili düşüncelerini paylaşıyor:

Zaten genelde de öldürülüyor buna (dine) itiraz edenler yani şey ne bileyim. Zaten oradaki ilk hedef aslında Aziz Nesin yani Aziz Nesin ağzını tutan bir

adam değil. Benim de tasvip etmediğim bazı görüşleri var bilmem ne ama ağırlıklı olarak benim yaşam tarzımda bir insan. Benim yaşam tarzımı savunan bir insan. İleriye yönelik düşünen bir insan. (K5, satır 377-381)

Sonra yine Uğur Mumcu'yu hatırlıyor ve ekliyor: *“İşte... Uğur Mumcu da aynı şekilde... Bu insanlarla mücadele eden bir gürühta olduğu için adam öldürüldü.”* Şarkının anlamıyla ilgili konuşurken ise Gezi olayları aklına geliyor. Aleviler olduğu için daha çok yaptıklarını düşünüyor her iki olayda da ve ekliyor:

Türkiye için çok acı ve önemli bir olay Sivas Katliamı. 70 lerin sonundaki yani Çorumdaki¹¹ Maraş daki katliamlar gibi bir şey bu da. Yani ben o işin baya planlı programlı olduğunu düşünüyorum. Ama belki bir 100 kişi organize oldu ama insanlar hemen galeyana geldi. (K5, satır 437-440)

K6, Sivas Katliamı sonrası özellikle ‘insan olmak’ ile ilgili düşündüklerini paylaşıyor. Görüşmelerde de sık sık bir insanın böyle bir şeyi yapabilme halinden ve kendine yönelik kaygısından bahsediyor. Görüşmede özellikle bu konuda konuşurken K6’da uygunsuz bir duygulanım olması dikkatimi çekti. K6 bu konuda konuşurken onu üzen, korkutan, kaygılandıran düşüncelerinden bahsediyor olsa da duygusu ile zıt bir şekilde cümlelerinin sonunda gülüyordu. Bunun önemli olduğunu düşünerek alıntılarda uyumsuz duygulanıma da dikkat çektim.

K6 tanıklığını konuşurken şöyle bir paylaşımda bulunuyor:

Beni en çok orada etkileyen şey mesela herkesin takıldığı hani olayın politik rengi elbette. Hani beni korkutan şey o olmadı açıkçası ya ben tabloyu gördüğüm zaman orada politik bir tabloda ziyade insanları gördüm. Benim için o dehşet vericiydi yani... Hani İslami kesimmiş, solcuymuş, oymuş,

¹¹ Çorum Katliamı, 1980.

buymuştan ziyade bunlar da insan yani (*güliyor, uyumsuz duygulanım*) ve insanlar toplanıp bu hale gelebiliyorlar demek ki dedim. Onun ben şeyle bağlantısını çok kuramadım kendi kafamda. Yani beni orada dehşete düşüren şey değildi. Şu çevre ne yaptı bak değildi. İnsan ne yapıyor baktı beni korkutan ve yani o ‘birlikten güç doğar’ lafına orada uyandım (*gülme hali, uyumsuz duygulanım*). Hee demek ki güç çok da matah bir şey değil galiba (*güliyor, uyumsuz duygulanım*). Şimdi hemen bunun karşı tezi çıkacaktır tabi hani birlikten güç doğar ama bak bu iyi anlamda da olabilir falan. Olabilir ama ya bu? (*güliyor, uyumsuz duygulanım*) Benim o hani kalabalıktan ürkme duygumu iyice... Ne derler... İyice güçlendirmiş bir olay o...

Yani şeyi anlayabiliyorum. Hani ben de bir yığın kalabalıkların içinde bulundum ve o sürü psikolojisiyle sen de öyle davranıyorsun. Hani kaçman gerekiyorsa çünkü başka hani alternatifin yok, başka bir bilgi kaynağı yok, o sırada çok hızlı bir muhakeme yeteneğin yok ve bir anda sürüye uyuyorsun. Ve o sürünün ne hale dönüşeceği hakkında en ufak bir fikrin yok, her şey olabilir yani. Ve gerçekten de herhangi bir sürü bunu yapabilir gibime geliyor artık... (K6, satır 249-272)

‘Kalabalığın parçası olsaydı o şeyi yapabilirdi’ gibi bir şeyden mi söz ediyor diye soruyorum. Sorumu şöyle cevaplıyor:

Ondan korktum işte. Yani ben kendimi mesela şey yapmam ben ‘arkadaşlar ben çok güçlüyüm. Öyle bir kalabalığın içinde kalırsam bütün o kalabalığa karşı gelip de bu olayı engellerim’ falan pek öyle değil. Öyle dönmüyor o işler o başka bir şey o yani o orada sürü (*güliyor, uyumsuz duygulanım*). O sürü korkunç bir şey. Ve yani o nasıl oluşturulur öyle şeyler yani nasıl mekanizmalarla böyle bir şey yaşanabilir hani bu... Aklım hayalim almıyor ama çünkü uzaktan seyrediyorsun tabi. Hani olayın iki tarafında da değilsin o sırada yani o otelin içindeki insanların yaşadıklarını... Yani... Algılamak

mümkün değil hani ben uzaktan bu kadar dehşet duyduysam onlar ne yaşadılar Allah bilir. Diğer tarafta dışarıdakiler de insan yani onlar uzaylı falan değil yaratık değiller yani. Onlar da bildiğin insan işte ama olay buraya gelebiliyor. Ve bu korkunç geldi bana. Ve ben orada şeyi tamamen es geçiyorum işin politik tarafı oradaki inançlar belki tetiklendi belki tetiklenmedi falan onlardan bağımsız yani benim derdim orada insanın yapısıyla ilgili o benim hala kafamda soru işaretidir...

Yani acaba bende de var mı o. Belki daha önemlisi seni o sebeple rahatsız ediyor olmalı. Yani şimdi gorilin biri de ki bir aslanı aldı boğazladı. Ben o kadar 'relate' edemeyebilirim onunla çünkü goril (*güliyor*) bilmiyorum. Ama insan olduğu zaman o seni çok daha fazla dehşete sürüklüyor. Hani bende gorillik olmadığını biliyorum çünkü hani (*güliyor*) ben o aslanı boğaz... Yok, yani bende o. Ama bir insan birşey yapıyor o zaman korkuyorsun vay be diyorsun yani bir insanda bu potansiyelde var demek ki hani ee o da çok korkutucu bir şey haline dönüşüyor tabi. (K6, satır 276-297)

Bu korkusunun bir başka yönü olup olamayacağını soruyorum. Ona yapılabilir mi diye hiç düşünüp düşünmediğini sorguluyorum. O zaman ise hem 'insan olmak' üzerine düşüncelerini paylaşmaya devam ediyor hem olayın nasıl olduğu ve olayın ona hatırlattıkları ile ilgili paylaşımında bulunuyor:

Valla diğer tarafı beni daha çok korkuttu yani bana da yapılabilir değil ulan bu da insan ben de insanım (*güliyor, uyumsuz duygulanım*) acaba ben de mi böyleyim? Benim için çok daha dehşet verici bir şeydir o yani sana da yapılabilir evet o da korkutucu bir şey tabi ki...

Ya orada hani şey olamadım ben. Normalde hani beklenen nedir? Çünkü hani köken itibariyle hani benim oradaki kampım belli hani otelin içindeyim yani orası çok net hani öyle bir aileden geliyorum, öyle bir kökten geliyorum...

Ama bakıyorsun hepsi insan işte hani o benim kafamı çok karıştırdı. Ve hala rahatsız eden bir şey o. Ve genelde de konuya bu açıdan bakılmıyor gördüğüm kadarıyla hani bir anda... Mesela otelin içinden bakarsan mevzuya ama o zaman dışardakini hani... insan dışı şey olarak tanımlayıp. O zaman rahat ediyorsun tabi hani. Bunlar insan değil mesela o çok kullanılan bir laf ya hani...

O zaman tabi hani senden çıkıyor iş ama o da bana şey hani bizzat insan sorumluluğunu almıyorsun gibi geliyor bana gerçekte yüzleşmiyorsun orada. Kimse kusura bakmasın o da insan yani.

O da insan ama bu noktaya gelebiliyor. Yani daha da ucu işte bizzat yaşamadığımız için hani zamanında Naziler, Hitler falan o dönemler şu an hikaye olarak okuyoruz tabi ama büyük bir ihtimalle o dönem yaşıyor olsaydım aynı dehşeti o zaman da yaşayacaktım. E onlar da insandı. (K6, satır 302-331)

K7 ise olaya tanıklığını anlatırken olayın nasıl olabileceğine dair düşüncelerini aktarıyor:

Şu açıdan bakan çok azdır belki. Mesela tesis kanunu değiştirilmişti. Evvelden yasaktı her şey. Cep telefonu da yeni gelmeye başlamıştı Türkiye'ye. Yani bir yerden yardım isteyeceksin. Telsizi kullanabilirsin telefonu kullanabilirsin. Bunların hiç biri fayda etmemiş orada. O insanlar otelin içinde hapis kalmışlar. Zehirlenerek dumandan zehirlenerek ölmüşler. Bu insanların yardımına kimse gitmiyor ve bu çok şey bir olay... Aklımın hafızamın alabileceği bir şey değil. (K7, satır 175-180)

Daha sonra o da K6 gibi 'insan olmak' ile ilgili düşüncelerini anlatıyor:

... İnsanların o halde saldırgan olabileceğini aklım almadı. Hala almıyor aklım yani bir insanın... Bırak bir canlı, bir hayvana bile böyle bir şey yapamazsın ama böyle bir tarafımız da varmış bugün kedileri, köpekleri nasıl kesip

öldürüyorlar. Onların gözünde insanın hiç bir değeri yok. İçeride o kadar kişi var. Yani ne bileyim... (K7, satır 187-191)

K8 ile travmatik olaylarla baş etme üzerine konuşurken baş etme ile ilgili sorumu 'unutma' ile ilişkilendiriyor. Sonra babasını ve yakın akrabalarını kaybettiği Maraş Katliamını hatırlıyor ve Sivas olayının nasıl gerçekleştiğine dair düşüncelerini paylaşıyor:

...hesabı sorulmayan hiçbir acı unutulmasın. Unutulması için onun hesabının sorulması lazım birilerinin de hesap vermesi lazım. Yoksa niye unutayım ben şimdi Maraş'ta yüzlerce insanı katlettiler. Madımak'ta bak... Madımak Katliamı... Dünyada insanlık tarihi var olduğundan beri rivayet ediliyor ki tarihin ilk cinayeti Adem'in çocuklarından Kabil'in kardeşi Habil'i katletmesidir. O günden bugüne binlerce katliam olmuştur ama Madımak Katliamı'nın acısı bambaşka. 8 saat bir ülkenin yazarlarını, gençlerini, aydınlarını, sanatçılarını yaktılar. Kameraların gözü önünde. Öyle bir şey dünyanın neresinde görülmüş. Yahu cayır cayır yaktılar insanlarımızı! Bunun hesabı soruldu mu hayır... Maraş'taki katliamda olduğu gibi. (K8, satır 108-116)

Ayrıca K8, Sivas Katliamı'nın nasıl olduğuna ilişkin düşüncelerini K6 ve K7 gibi 'insan olmak' üzerinden büyük bir öfke ile anlatıyor:

Sivas bizi çok yaraladı. Bana göre Madımak Katliamı yapılmış katliamlar içerisinde en şerefsizi, en alçakçasıdır. Savunmasız insanları bir otelin içinde etrafını kuşatarak yakacaksınız. Ve adam bağırlıyor ordan yakın ulan yakın diyor. Birisi de demiyor ki yav sen kimi yakıyorsun? Niye yakıyorsun? Askeer askeer! Sen orada niye bulunuyorsun? Yakanları korumak için bulunuyor, yakılanları değil. Yakanları korudurlar orada. Ve ondan sonra çıkıyor devlet

adamı olacak bu 'halktan kimsenin kılına zarar gelmemiştir ki bundan mutluyum' diyor. Yananları halkımız saymıyor. Bu vahşiliğe devam edelim demektir! Hele bunu bir kadının söylemesi vahşiliğin... Zirvede dans etmesidir! (K8, satır 291-298)

K9 olaya tanıklığının ardından Pir Sultan Abdal türküleri çaldığını söylemişti. Ben de buna dikkat çekerek Sivas Katliamına dair düşüncelerini sorduğumda K9 düşüncelerini şöyle aktarıyor:

Yani solculara ve Alevilere yönelik olduğu belli bilmesen bile çünkü Anadolu için tarih tutuyoruz kabaca da olsa Anadolu kültür tarihi olsun. Anadolu... Hep böyle olmuş... Bir... Egemenlik kurabilmek için muhalif olan ya da kendinden, kendi gibi düşünmeyen, kendi gibi inanmayanları sindirmek, bastırmak, yok etmek. E bunu bütün halk yapmıyor. Ama kim egemen olursa kim o toplumu yönetme pozisyonuna geliyorsa ki bunlar o toplumun içindeki demokrat düşünen insanlardan çok despot düşünen insanların daha çok egemen olduğu bir alan. Çünkü benim olsun, ben olayım, ben yöneteyim demek. Demokrat insan kendini daha çok kenara çeker. Fikrini söyler bilmem ne yapar ama otoriter, despot olanlar yönetmeye kalkar. O zaman kimi ezecek? En yakınında ona benzeyen ama ondan olmayan kim varsa onu işte. Anadolu'daki olaylar; Alevilik olsun, diğer inanç grupları olsun bunlar hep bu şekilde bastırılmış. Dolayısıyla bu olay olduğu anda zaten daha önce de Maraş Katliamını biliyoruz Çorum olayları bilmem ne bunlar da var hafızada. Ne olduğu zaten belli oluyor ayrıntıları öğrenmeseniz bile onun için ilk şöyle oldu böyle oldu o işte otel yakıldı falan diye duyunca zaten olayın altındaki şey de ortaya çıkıyor. Nasıl olduğu da zaten ortaya çıkıyor işte. O askerlerin orada olmasına rağmen müdahale etmemesi. Maraş olaylarında askerleri, can güvenliği yok diye polisleri çekmişler sahadan. E bunlar bir yerde bilinçli yapılan şeyler. (K9, satır 240-256)

K9 görüşmede ayrıca mücadele düşüncesinden bahsediyor: “...buna karşı mücadele etmek lazım ya buna isyan etmek lazım... Buna bir şey yapmak lazım bu bir daha... Tamam, o olay olmuş bitmiş onu çözecek bir şey yok ama tekrar olmasın, nasıl?”

K9 ile katliam sonrası ürettiği müzik ile ilgili konuşurken, şarkı sözlerindeki ‘insan düşman emeğine’ bölümüne vurgu yapıyor ve katliam ile düşüncelerine şunları ekliyor:

Emek derken insan kendine. Üretme emeği. İnsanı var eden insan. Yani insanın kültürünü geliştiren insan. İnsanı, sanatını geliştiren insanı yakan, insan. Oradaki sadece bir bedeni yakmıyor. Nesimi'nin kültürünü yakıyor. Aziz Nesin'in kitaplarını yakıyor yani yakmaya çalışıyor. Aziz Nesin kurtuldu gerçi ama asıl amacı o insanın ürettiğini, emeğini yok etmeye. Biri birine kızdı çeki vurdu başka bir şey, cinayet başka. Tamam, olur o da iyidir anlamında söylemiyorum ama buradaki olay bedeni yok etmek değil ya oradaki insanları yok etmek değil. Onların ürettiği kültürü, o insanın kültürünün ortak malı yani insanlığa kastediyor. (K9, satır 270-276)

3.4.1.4. Travma sonrası semptomlar

Sivas Katliamı, doğrudan ya da dolaylı tanık olanlar için travmatik bir olaydır. Kolektif bir travma olarak Sivas Katliamının topluma travmatik etkisi olmuştur. Bu toplumu temsil eden bireylerde de bu travmanın etkilerini görürüz. Bu etki travmatik stres semptomları olarak gözükmebilir. Katılımcılarda görülen en belirgin etki araştırmanın da konusu olan Sivas Katliamı ile ilgili müzik üretimleridir. Buna ek olarak, olayın ardından travma semptomlarını araştırarak müzisyenlerin travmatik yaşantılarını daha iyi analiz edilebileceğini düşündüm.

Yaptığım görüşmelerde 9 katılımcıdan 4 ünde olay sonrası bazı travmatik stres semptomları analiz ettim. Katılımcılardan analiz ettiğim travmatik semptomlar genel olarak şunlardı: olaya dair görüntülerin zihne tekrar tekrar gelmesi, flashbackler, kâbus görme, hissizleşme/duyarsızlaşma, çökkünlük, madde kullanımı ve uyku problemleri (uyku bozukluğu).

K2 olay sonrasında yaşadığı hissizleşmeyi *“siniri kemiği alınmış bir et gibiydim”* diyerek aktarıyor. Katliamda babasını kaybeden K2, flashbacklerin babasıyla ilgili anılar olduğunu söylüyor: *“Aslında sadece babamla yaşadıklarımız işte yüzümde tebessüm oluşturacak anılar geldi zaten.”* Fiziksel semptomları araştırdığımda ise (yorgunluk, iştahsızlık gibi) şöyle cevap veriyor: *“Yok, bende öyle bir şey olmadı ama çok içtiğimizi biliyorum yani çok içtik.”* Uyku ile ilgili bir sorun yaşayıp yaşamadığını sorduğumda ise olay sonrası uyku ile ilgili durumunu şöyle aktarıyor:

Uyuyamıyorduk ki yani uykusuzluk yaşamamın ötesinde yani uykusuzluk yaşadım diyemem çünkü o bir talep meselesi uyumak istersiniz ya. Öyle bir lüksüm yok çünkü. Uyumak istemek gibi bir şey yok çünkü uykum gelmiyordu. Uyuyamıyorduk ki yani düşünmekten. Ne yapacağız? Orada ne oluyor? Neler olacak gitsek oraya? Sivas’a giriş yasaklanmıştı zaten 2 gün falan biz gidemedik, uyumadık. (K2, satır 239-246)

Yaşadığı kayıplarla ilgili konuşurken ise şöyle diyor: *“... Daha çok belki sarılmam gereken noktada düşmüştüm ama sonra topladım kendimi.”*

K5 olay sonrası sadece olayla ilgili rüya gördüğünü söylüyor: *“Onunla ilgili bir kaç kere kâbus gördüğümü hatırlıyorum zaten. Rüya falan ben zaten bu tarz şeylerden rüya konusunda etkileniyorum.”* Nasıl bir rüya olduğunu sorduğumda ise ekliyor: *“İşte bir tanesi şeydi ben de oradayım binanın içindeyim gibi bir şeydi. Böyle heeee falan diye kalkmışım daha üniversiteye başlamamışım o sıra yani.”*

K7'nin anlatımlarında ise 'olay sonrası görüntülerin tekrar tekrar zihne gelmesi' semptomu belirgindi: *"Aziz Nesin zor kurtardı hayatını itfaiye merdiveninden inerken ki hali hiç gözümün önünden gitmiyor. Daha çok var kaç kişi vardı..."* ve ekliyor:

... Çok sık ağladığımı hatırlıyorum yani. Böyle hıçkırma hıçkırma ağladığımı çok iyi hatırlıyorum. Olaydan şimdiye çok zaman geçti aradan. Sahnede bu şarkıyı çalarken gözlerimden yaşlar akardı. Şimdi daha şey... Bazen ne bileyim konserine göre de... Ama hep gözlerim dolar yani gözümün önünden gitmez o resim. O insanların çektiği oradaki işkenceyi... Yani düşünebiliyor musun göz göre göre gidiyorsun yani. Pıt diye de ölmezsin o şeyden o duman sana müthiş bir işkence çektirerek etkiler insanı... (K7, satır 215-221)

K8 katliamda hayatını kaybeden Nesimi Çimen'i rüyasında gördüğünü belirtiyor: *"Madımak'tan sonra bir kaç defa Nesimi Babayı gördüğüm oldu."* Diğer semptomları sorguladığımda ise şöyle diyor: *"... yav neler çekmedik ki ben biraz da alışmışım. Maraş'ta bunu yaşadığımız için... Nesimi Babayı hatırlarken Maraş'ı da hatırlıyorum ben ikisini birleştirerek gidiyorum."*

3.4.1.5. Olayın katılımcının hayatındaki yeri

Yaptığım görüşmelerde Sivas Katliamı ile ilgili konuşurken bazı katılımcıların hayatlarında müzik üretimleri dışında da bu olayın önemli bir yeri olduğunu gördüm. Bu katılımcıların hayatlarında olayın kalıcı bir etkisi olmuştu.

Örneğin K1 katliamdan sonra katliamda hayatını kaybeden çocuklarının ailesi ile sık sık görüşüğünü anlatıyor ve her zaman anımlarda bulunmaya çalıştığını anlatıyor:

Sonrasında ben hala da görüşüyorum onlarla Menekşe'nin ailesi ile yıllarca görüştüm mesela son dönem pek gevşedi tabi şeyler ama uzunca bir süre sürdü ilişkimiz anma günlerinde Sivas anmalarında hala bulunmaya çalışıyorum. Başka bi program yoksa yani ölene kadar da her zaman öncelikli alanda olacak onlarla ilgili yapılanlar yani sadece Sivas değil andığım bütün o travmalar da. (K1, satır 187-191)

K2 ise Sivas'tan sonrası hayatı için önce şunu söylüyor: “...yani umurumda olmadan yaşadım bazı şeyleri yani boş verdim gözümün önünde koca bir Sivas var gerisi gelir.” daha sonra ürettiği müzik üstüne konuşurken olayın etkisiyle ilgili şöyle bir paylaşımda bulunuyor:

Ben Sivas'tan sonra daha çok kendime ait melodiler yapmaya başladım bu anlamda belki bir milat diyebilirim ama. Daha çok kendime ait bestelere yöneldim, kendi içimdeki kuyudan su çekmeye başladım. Ama bir de bir şeyin farkında varmaya başladım. Ne kadar ne yaparsam yapayım, işte ne kadar neşeli bir şey de yapsam temeli hüznü oluşturuyor motiflerin, o yerleşti ve o zaten var olan bir şeydi iyice ortaya çıktı yani. (K2, satır 269-274)

K6 olayın ondaki etkisi ile ilgili şunları söylüyor: “Benim sanatsal anlayışımı çok etkiledi... İnsana bakışımı çok etkiledi. Ama müzikal olarak üretimime ne katkısı oldu ne bir engeli oldu.”. Nasıl etkilediğini biraz açmasını istediğimde ise ekliyor: “Sanatsal anlayışımı işte bu kolektivizme olan inancımı biraz sarsarak etkiledi diyebilirim. Şey üzerine daha çok okumaya başladım açıkçası. Böyle pasifist anarşizm... Daha sevdiğim bir topik olmaya başladı. Ondan sonra bireysellik çok ilgimi çekmeye başladı.”

K7 olayın hafızasından asla silinmediğini şöyle anlatıyor: “Olay beynimden silinmiş değil. Öyle bir etki var. Unuttuğum bir sürü olay vardır ama Madımak olayı hiç geçmiyor, sıfırlanmıyor. Bir de sıfırlanmaz da zaten.”

K9 ise ürettiği müzik ile ilgili konuşurken olayın ondaki etkisini şu sözleriyle ifade ediyor: “...kamçılardı diyelim yani daha fazla o tür şeyler yapmaya falan başladım. Hep böyle suya sabuna dokunmayan değil de suya sabuna dokunan bunun tam siyasi olarak olması gerekmiyor anlatmaya çalıştığım yani.”

3.4.2. Diğer travmatik yaşantılar

Katılımcılarla yaptığım görüşmelerde Sivas Katliamı dışında diğer travmatik yaşantıları da araştırdım. Diğer travmatik yaşantılar hakkında katılımcılara sorduğum sorular, aynı zamanda onların dayanıklılıkları ve baş etme kaynakları hakkında da bilgi toplayabilmek için önemliydi. Katılımcılardan bazıları diğerlerine göre çok daha fazla ve/veya şiddetli travmatik olaya maruz kalmıştı. Bu alt tema, katılımcıların diğer travmatik yaşantılarını, bu travmatik yaşantıların onlara etkisini ve bunlarla baş etme yollarını içermektedir.

Örneğin; K1’e geçmişte ona acı veren, dehşet verici, unutmakta zorlandığı travmatik bir olaya tanık olup olmadığı veya maruz kalıp kalmadığını sorduğumda: “Çok yaşadım” diyor ve bir tanesini hatırlayarak ekliyor: “10 Ekim.¹² Ordaydım.” Hatırladıktan sonra gözleri dolan ve sesi titreyen K1 önce “bu konuya hiç girmesek olur... Niye böyle oldum ben hiç...” diyor. Ben de kötü hissedebileceğini devam etmek zorunda olmadığımızı söylüyorum. O zaman şöyle diyor: “Daha önce çok konuştuk bunu ama ilk kez böyle oldum yani.” Daha sonra kendisi devam etmek istiyor ve şöyle diyor:

Aslında şu olabilir bizim Oya Ersoy... Biz o gün, olaydan sonra basın açıklaması yapılacaktı, onunla birlikte alana tekrar girdik. Orada böyle pankart yığınları vardı. Ben bir pankarta doğru bakarken Oya gözümü kapatıp yüzümü çevirdi. Bunu düşünmüştüm Oya ne kadar iyi bir insan, vekil olması ne kadar

¹² 10 Ekim 2015, Ankara Garı Patlaması.

iyi olur diye düşündüm 2 gün önce. Bana yaptığı o koruma şeyinden çünkü o da benim gibi hissediyor aslında ama arkadaşını koruyor yani o koşulda bile arkadaşını korumaya çalışmak... Onu düşündüm. O günden beri çok duygusalım galiba. (K1, 104-110)

10 Ekim (2015) Ankara Garı Patlamasının ona etkisine dair devam ediyor: *“Neden onlar öldü de ben kaldım burada öyle de hissediyor insan... Niçin onlar yani. Herkes öyle hissediyor heralde ya ben Ankarada çok yoğun hissettim bunu.”* daha sonra ekliyor: *“Aslında şu; ölmüş olmayı tercih ediyor insan onu yaşamaktansa...”*

Daha sonra diğer tanık olduğu veya maruz kaldığı travmatik olayları soruyorum o zaman aklına gelenleri ekliyor: *“Roboski (2011), Metin'in (Göktepe) öldürülmesi, Musa (Anter) Amca'nın öldürülmesi, Metin Canbar Elazığ'da onun öldürülmesi, Antep'te Murat Ünsat var onun- Bunlar hep benim dokunduğum insanlar yani.”*

K1, Sivas Katliamı sonrası başka olayların da etkisiyle diye yorumladığı bir depresyon dönemi yaşadığını aktarıyor. Bunlardan bahsederken bir dönem insan hakları derneğinde çalıştığını söylüyor orayla ilgili anlattıklarında ise ikincil travmanın izleri görünüyor:

İnsan hakları derneğinde gönüllüydüm. 6 ay o hikâyeleri dinleyebilirsiniz yani sonra olmuyor orada bir devir değişimi yapılır. İşkence anlatılıyor sana. Korkunç mağduriyetler anlatılıyor. Kendini onun yerine koyuyorsun her zaman. Ve bu bir süre sonra hasta ediyor insanı. Benim işte o süreçten sonra da birikti, birikti orada çıktı ortaya (depresyon dönemini kastederek). (K1, satır 224-229)

Yaşadığı travmatik olaylarla nasıl başa çıktığına dair konuştuğumuzda ise kısaca *“Şarkı söyleyerek”* diyor.

K2'ye travmatik yaşantılar hakkında ilk soruyu sorduğumda ise bu ülkede travma yaşamamak mümkün mü diyor:

Tabi yaşadığınız ülkeye baksanıza. Türkiye'de yaşıyorsunuz. Türkiye'de ne kadar mutlu gün yaşamıştır ki insanlar. Ülke olarak ne kadar mutlu günü vardır ya da huzurlu günü vardır... Türkiye bir acı tarlası sırtınızda. Şöyle bir dönüp baktığınızda arkanıza müthiş bir acı tarlası görüyorsunuz. Bunların hepsini birebir fiziki olarak yaşamasanız da psikolojik olarak, birey olarak, insan olarak bu acıların içinde yaşayıp gidiyorsunuz. (K2, satır 92-102)

Daha sonra kendi travmatik yaşantıları ile ilgili paylaşımında bulunuyor:

Bireysel olarak fiziksel olarak kendi kendinize özel olarak yaşadıklarımız var mı? Tabi ki var yani. 12 Mart'ı¹³ da yaşadım ben ailemde yaşadım babamda yaşadım. İşte çocukken Tunceli'de babamlar içerdeydi altta, ben yukarda bisküvi süt içiyorum; babamlara işkence yapıyorlardı. 12 Eylül'ü¹⁴ atlatmış bir kuşağım ben yani. Hepimiz içeri girdik, çıktık yani herkes bir yerinden bir yakasından bulaştı o acıya. Acı daha doğrusu bizi tuttu. Biz bir şekilde çıkmasını becerebildik ya da çıkabildik mi ondan da tam emin değilim ama tabi ki çok yaşadık ve şahit olduğumuz çok şey oldu. (K2, satır 106-111)

K2'ye bu olaylarla nasıl baş ettiğini, baş etmesini kolaylaştıran faktörleri sorduğumda ise şöyle yanıtıyor:

Yav önemli olan şu yani burada ben şeyi düşünüyorum; beyinselleştirmek, içselleştirmenin ötesinde yaşamda aldığınız destekler çok önemli yani. Başta

¹³ 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası.

¹⁴ 12 Eylül 1980 Askeri Darbe.

aile yani mesela işte aile olgusu, aileden aldığımız terbiye, kültür acılara karşı dayanma direnme biçimi bize doktorada bir ders olarak öğretilmiyor tabi ki ama yaşama karşı nasıl durulması gerektiğini bir yerlerden görüyorsunuz. Orada size bir tarla oluşuyor, o tarlaya siz dikiyorsunuz, büyüyor, içinizde bir kişilik oluşturuyor. Kendinle barışık olmayı bir kere başarmak gerekiyor kendinizle barışmanız o da bizim zaten kendi aile kültürümüzde değil yani geldiğimiz kültürün temelinde var. Doğa ve insan diye geliyor. Alevilikten, Anadolu ve Bektaşî kültüründen geliyorum. İçimde var zaten. Acılarla baş etmeyi öğreniyorsunuz. (K2, satır 116-124)

K2 ile ürettiği müzik hakkında konuştuğundan sonra konu yine diğer travmatik yaşantılara geçti. Bu sefer daha kolektif bağlamda travmatik yaşantılar hakkında konuştuk:

1 Mayıs'ta¹⁵ oradaydım. 12 Eylül'de içerideydim. Yani ne bileyim... Çorum (1980) yaşandı, tanıdıklarımız öldü. Maraş (1978) yaşandı, tanıdıklarım vardı... Yani bir şekilde gelip seni buluyor hayat ve oraya çekiyor... Yani ben tavla oynarken arkadaşım öldürüldü mesela yani kafasını kaldırdım tavladan. Kahve tarandı, çocuk öldü. Yer değiştirmiştik bir kere bir de. Ben camda oturuyordum o koltukta oturuyordu onun gözüne güneş girdiği için gözü rahatsızdı, gözlük takıyordu. Biz yer değiştirdik. Benim yerime o geçti cam kenarına. Tavla oynuyorduk, kahve tarandı, o öldü yani 1 dakika evvel ben orada oturuyordum. Yer değiştik, o öldü yani. Uzun yıllar hep kafamda kaldı bu mesela, tuhaf bir şeydi. 1 Mayıs'ta gözümün önünde insanlar patır patır dökülüyordu biz kepçe içine düştük yani... Geldik allak bullak toplandık, götürdük bir sürü şey oldu ve çıktık dışarıda işte 12 Eylül cuntasının ağır baskısıyla kimse kimseyle konuşmuyor etmiyor. Şu bu falan bunları yaşadık 90lara geldik tam çözeceğiz

¹⁵ Kanlı 1 Mayıs, 1977.

derken olağanüstü hal kısıkaç altında yaşamaya başladık ben Diyarbakır'da Devlet Tiyatrosunda oyun sahneye koyuyordum ama özgür değildik bir sürü şey yaşandı bu ülkede. Birebir yaşadığımız şeyler oldu. (K2, satır 388-413)

K2'in eklediklerinin üstüne tekrardan baş etme yollarını soruyorum o zaman da kısaca şöyle diyor: *“Müzik hep benim kapımdı. Bir şey olduğu zaman oraya sığınırım tabi yine müzik yapmaya başladım yine üretmeye başladım.”*

K3'e geçmişte travmatik bir olaya tanıklığını veya maruz kalmasını sorduğumda ise şöyle yanıt veriyor:

Tabi işkence gördük. İşte 80... 88 'de yakalandık. Yakalanmadım bir öğrenci eylemi yapmıştık biz Ankara'da bütün öğrenci derneklerinin katıldığı ondan sonra Ankara'da hemen hemen faal olan bütün öğrencileri topladılar. 75-80 kişi. Hemen hemen bütün üniversitedeki ileri gelenleri mi diyeceğiz, öğrenci derneklerinde aktif olan tanıdıkları, herkesi aldılar. Evet, yaşadık öyle şeyler. (K3, satır 76-80)

Bunlarla baş etmek hakkında konuştuğumuzda ise şöyle söylüyor:

Müzik burada tabi çok önemli. Belki de bizim için müzik başka bir şey ile anlatamadığımız şeyleri konuşabilmenin anlatabilmenin bir imkânı oldu. Bir diğeri de herhalde insan yani bu tür zorlu şeyler eğer kendini pozitif var edebiliyorsa daha kolay aşabiliyor. Müzik de biraz bunu sağlıyor. (K3, satır 89-92)

Görüşmenin ilerleyen kısmında köydeki evlerinin bir kaç defa yıkılmasını anlatıyor. Her seferinde yeniden yaptıkları ev hakkında konuşurken aslında yaşadıklarının travmatik bir yaşantı olduğunu düşündüm ve evi her defasında yeniden inşa etmelerini de bir baş etme biçimi olarak analiz ettim:

Bizimde evimizi yaktılar 90'larda roketler attılar. Biz şimdi tekrar yapıyoruz. Benim doğduğum evin üzerinde 1955 yazar... 55' deki ev, 80' de yıkıldı. Tekrar yaptık. 90' da vurdular biz şimdi yeni bir ev yaptık... Orayı unutamayız her şeyimiz orada yarın yıkılacağını bilsek gene yapmak isteriz. (K3, satır 806-809)

K4, travmatik yaşantı olarak iki olayı aktarıyor: *“Beş yaşlarındayken Zeyrek yangını tepeden seyrettim. Hala dün gibi görüntüler. Trafik kazası geçirdim. Trafik kazası sonrası yüzümde iz kaldı. Aynaya baktıkça hatamı hatırlıyorum.”*. K4'ün her gün yara izine bakarak yaşadığı olaydan ders çıkarmasını aynı zamanda o olayla baş etmesi olarak analiz ettim. K4, kolektif travmalarla ilgili ise şöyle bir ekleme yapıyor: *“Son yıllarda yaşadığımız her gün travma sebebi bence ve kişisel de değil.”*

K5 önce travma yaşamadığını ifade etti ama bir yandan da görüşmede Gezi olaylarında (2013) polis şiddetine maruz kaldığını belirtti. Daha sonra çocukken kaybettiği köpeğini hatırladı: *“15 yaşındayken 2 buçuk yaşındaki köpeğim ölmüştü. Bir hafta falan kendime gelememiştim yani bir haftaya yakın ağladığımı hatırlıyorum.”*

K6 ise çocuklukta korku verici anısını hatırlıyor ilk olarak:

Yani benim için çok korku verici şeylerden biri mesela ilkokul dönemimde Ankara'da Ecevit'in mitingi vardı. Kızılay meydanında. Ve biz bir otobüsteydik. Ben küçüğüm tabi. Annem var, yanımda birisi var, onun da bir arkadaşı var. Bir binanın üzerinden aşağıya baya ciddi bir kütle taşlar fırlatmaya başladılar. Otobüsün camları parçalandı ve tam gözümün önünde böyle hamile bir kadının karnına taş çarptığını hatırlıyorum. Benim hemen üzerime kapandılar, beni özellikle korumaya aldılar orada. Mesela o unutamadığım anlardan biridir. Yani kalabalıklar konusunda böyle talihsiz bir iki bir şey yaşamışlığım var. Onun için çok meraklısı değilim o kadar kalabalıkların. (K6 satır 144-151)

Buna ek olarak “*Depremi¹⁶ de rahmetli Yavuz Çetin ile beraber yaşadık (gülüyor). O da ilginç bir tecrübeydi.*” diyor. Bu travmaların ona etkisi hakkında ise şöyle diyor: “*Binbir türlü değişik yansımaları oldu hayatımda hani en standart olarak depresyona girmek falan bol bol.*”. Daha sonra nasıl olduklarını açmak istemese de ciddi travmalar yaşadığını ve onlarla müzik sayesinde başa çıktığını dile getiriyor: “*Yani ciddi travmalar yaşadım yani... ama çoğu zaman şey oluyor yani kurtuluşum gene müziğe kapanıp hani o "practice" o bir terapi aynı zamanda hani çünkü bakıyorsun öyle başka türlü akıl sağlığımı yerimde tutamayacağım yani... o zaman daha çok çalışıyorsun.*” ve ekliyor “*tipik içki içtiğim de oldu... Ama genellikle müzik çok işe yaradı.*”

Yaşanılan kolektif travmalar hakkında konuşurken görüştüğümüz gün ona başka bir travmatik tanıklığını hatırlatıyor: “*Bugün mesela işte Hrant'ın¹⁷ öldürülüşünün 12. sene oldu değil mi şimdi?*” Evet diye cevap veriyorum sonra ekliyor: “*O büyük bir dehşetti. O benim hiç beklemediğim bir şeydi. O baya... o da baya beni çok yaralamış bir şeydir... Gezi de yaşadığımız şeyler var.*”

K7’ye diğer travmatik yaşantılarla ilgili ilk sorduğumda ise yaşından ötürü hayatında pek çok şey olduğunu vurguluyor:

Yani tabi kayıplar var. Annem var, babam var. Gene yakınlarım. Bir tek ablam kaldı benden 9 yaş büyük ki ben 46’lıyım. Ölümler oldu tabi kaçınılmaz bir şey. Genç yaşta ölenler oldu. Çok üzüldüm. Çocukken üzerime motosiklet devrildi, sağ bacağım kalçamdan kırıldı. 5-6 ay alçı içinde kaldım. O yüzden motosiklete binemem, elimi bile süremiyorum. Öyle bir korkum var...

60 ihtilalinden tut, 70 muhtıralar, 80 ihtilali, 15 Temmuz¹⁸ olayı ne bileyim bunların hepsi tabi ilgimi çeken ve tepkimi ortaya koyduğum olaylar. (K7, satır 103-113)

¹⁶ 17 Ağustos 1999 Gölcük Depremi.

¹⁷ Hrant Dink Suikasti, 19 Ocak 2007.

¹⁸ 15 Temmuz 2016, Darbe Girişimi.

Daha sonra ben daha kendisine baş etme yollarını sormadan ailesinin ona iyi gelen tarafını aktarıyor:

Ama büyük keyif aldığım başka bir şey yaşadım. 12 Şubat'ta 3 yaşına basacak bir kız torunum var. Kızım bana bir torun bağısladı. Öyle bir şey olunca hayat daha bir başka şekilleniyor. Kızım 34 yaşında. Onunla bir zamanlar yaşadığım baba-kız muhabbetini şimdi torunumla yaşıyorum. (K7, satır 113-116)

Görüşmenin bitiminden sonra K7 aslında geçmişte ona acı veren olaylardan birini atladığını ve paylaşmak istediğini söyledi. Kendisi Cem Karaca'nın ve Barış Manço'nun ölümlerinden çok etkilendiğini onun için ani birer kayıp olduğunu söyledi.

K8, Maraş Katliamında babasını ve yakın akrabalarını kaybetmişti. Görüşmeden önce bunu biliyordum. Bu yüzden bunu bildiğimi iletip diğer travmatik yaşantılarını sordum, şöyle cevap verdi: *“Yani nasıl söyleyeyim. O kadar... Tabi birçok yakinen tanıdığım arkadaşlarımı kaybettim. Kimisi işkencede katledildi. Kimisi vurularak katledildi. Sonuçta can yoldaşı dediğimiz insanlar bu kaybettiklerimiz. İnsan ister istemez acı duyuyordur, hem de derin acı veriyor. Bu tür acılarımız da var.”*

Bu travmatik yaşam olayları ile baş etme yolları hakkında konuştuğumuzda ise şöyle diyor: *“Şiire döktüm, saza döktüm, söze döktüm. Benim hayatını kaybeden yoldaşlarımla ilgili çok eserlerim var. Bu eserlerime döktüm onu insanlarla paylaştım.”*

Daha sonra bunun eskisi kadar kolay olmadığını söyleyerek Türkiye'ye giriş yasağı olması ve bunun travmatik etkisini aktarıyor:

Muhafif sanatçılarımızın önü her etrafta kesilmek isteniyor. Halen biz bunu yaşıyoruz. Ben yoksa... Bakın 39 yıldır doğduğum toprakların dışında yaşıyorum. Ait olduğumuz toprakların düşmanı değil, haini değil, sevdalıyız.

Bu toprakları biz çok seviyoruz. Böyle dertlerimizi türkülerimize, şarkılarımıza dökeriz biz. (K8, satır 90-93)

Ayrıca K8 yasaklı olması ile ilgili 35 yıldır aynı rüyayı gördüğünü paylaşıyor. Bu rüya hep Avrupa ile Türkiye arasında kaygılı bir yolculuğu içeriyor. Bu rüya hakkında konuştuktan sonra kendini tanımladığı kimlikle ilişkili travmatik yaşantılarını paylaşıyor: *“50 milyonluk nüfusa gelmişim 4 parçaya bölünmüşüm. Bakın benim ailemin yarısı Afrin'de yaşıyor. Bölünmüşlükten dolayı orada kalmışlar. Babam, dedem gidip geliyordu. Ama niye öyle olsun şimdi neden? Neden parça parça bir orada biz burada yaşıyoruz.”*

K9 da tıpkı K7 gibi yaşından ötürü pek çok olay yaşadığını vurguluyor sözleriyle:

Bir yaşa geldiğiniz zaman müzik ile ilişkisi bakımından en şey olan o Sivas olayları ama onun dışında normal insan yaşantısında hep oluyor. Hele 60 yaşına geldikten sonra bir sürü şey yaşamış oluyorsunuz. Ailevi olarak olsun, arkadaş ilişkisi falan olarak ama sanatsal olarak Sivas olayları beni... Başka da var. Çorum olayları var. Maraş olayları var. Bizim dönemde yaşadığımız İstanbul Üniversitesi katliamı var yani burada saymaya kalksak 1 saatte şeceresini çıkarabileceğimiz kadar olay var... Bunları biz yaşadık. (K9 satır 155-161)

Bu olaylarla baş etme yolları ile ilgili sorduğumda ise şöyle cevaplıyor: *“E üretimle baş ediyorsun işte. Türkü yapıp söylüyorsun. Birisi de dinliyor o an paylaşıyor başka bir şey daha yapıyorsun onu paylaşan oluyor.”*

3.5. TRAVMA VE SANAT ÜRETİMİ

Sivas Katliamı sonrası katliam ile ilgili, katliamı anlatan, katliamdaki kayıplarla ilgili ağıt niteliğinde müzik üretiminde bulunan; icracı, besteci ve söz yazarı olan

müziyenlerle yaptığım görüşmelerde öncelikle bu şarkıların çıkış hikâyesini öğrenmek istedim. Katılımcı müziyenlerle ilgili bir diğer merak ettiğim konu da bu katliamla ilgili başka sanat üretimleri olup olmadığıydı.

Son olarak katılımcılar kolektif travmalardan sadece Sivas Katliamı ile ilgili mi şarkı yapmışlardı yoksa farklı kolektif travmalarla ilgili de müzik üretimleri var mıydı bunu merak ettim. O yüzden de görüşmelerdeki sorularım öncelikle teze dâhil olan şarkılar hakkında, daha sonra eğer varsa yine aynı konuyla ilgili başka bir sanat üretimleri hakkında oldu. En son da diğer kolektif travmalar hakkında sanat üretimi olup olmadığına dair sorular sordum.

3.5.1. Sivas Katliamı ile ilgili müzik üretimi

Bu alt tema; teze dâhil olan şarkıların çıkış hikâyesini, şarkıların katılımcılar için anlamını, şarkıların üretildiği zamandan bu yana anlamında bir değişiklik olup olmadığını ve katılımcıların müzik üretimleri hakkındaki düşüncelerini içermektedir.

K1, teze dâhil olan şarkıyı vokal olarak icra etmiştir. Şarkının besteci ve söz yazarı ne yazık ki hayatta değildir. Fakat besteci-söz yazarı ile aynı grupta olan K1 şarkının bestelenme ve söz yazımı dönemine tanıklık etmiştir. Şarkının çıkış hikâyesini ve besteci ile görüşmelerini ise şöyle aktarmıştır: *“Doğrudan Sivas’ın sonrasında bir ay sonra kadar geldi ben böyle bir şarkı yaptım dün akşam dedi albümün de hazırlıkları başlamıştı. Aslında Günde Dün eskilerden oluşan eski şarkılardan oluşan bir albümdü. Sorun değil dedik onu da alalım buraya yeni şarkı olarak.”*

Şarkının K1 için anlamını ve şarkıya dair düşüncelerini konuşmaya başladığımızda şöyle ifade ediyor: *“Ben zaten sevmediğim bir şarkıyı söylemedim şimdiye kadar. Ben bunun da... Olayı... Çok dürüst bir şekilde anlattığımı düşünüyorum. Evet, söylemek istediğini söylemiş yani bütün olarak.”*

Daha sonra şarkı ile ilgili grup üyelerinin arasında geçen konuşmaları aktarıyor:

Mesela orada ‘boyun büküp dönmeylem semah cana değer mi ki’ derken başkaldırmaya çağırın bir şey var. Teknik dediğim de oydu zaten. O sözü tartıştık doğru mu diye. Çünkü zaten mağdur olmuş insanlar ve semah dönmeye getirelim mi şeyi diye. Doğru mu bu diye düşündük sonra ama türeten kişinin özgürlük alanı diyip kapattık. Tuncay’ın özgürlük alanı o, öyle demek istiyorsa der deyip kapattık olayı. (K1, satır 315-319)

Buna ek olarak yine grup üyelerinin bu şarkıyla ilgili vardıkları ortak kararı anlatıyor:

Herkes Sivas için bir şey söylüyordu, şey diye düşünmüştük biz. Biz konserlerde söyleyelim albümlere almayalım. Çok fazla şey söyleniyor bu bir - çok albüm yapıldı Sivas ile ilgili bir sömürü alanı oldu gibi. Bir tartışma yürüttük evet. O nedenle söylemedik uzun süre. (K1, satır 340-343)

Şarkının ona hissettirdikleri hakkında konuşurken de şarkı sözü ile ilgili olarak da şöyle bir paylaşımında bulunuyor: “*Ben hala şarkıyı her söylediğimde ‘biz ölmedik rüzgâr olduk, dosta selam olsun diye’ dediğimde tüylerim diken diken oluyor. Öyle anlatayım duygularımı.*”

Şarkıyı icra ettiği ilk zamandan bu zamana geçen sürede şarkının kendisi için anlamında herhangi bir değişiklik olup olmadığını sorduğumda ise şöyle diyor:

Yok, olmuyor mesela ‘Roboski’ ile ilgili de olmuyor ‘Gidenlerin Ardından’ da da olmuyor. Musa Amcanın şarkılarında da olmuyor. Çünkü o kadar çok travmatik olay yaşanıyor ki Sivas’ı söylediğimde Musa Amca da giriyor içine ondan sonra ne bileyim Sivas’ı söylerken Roboski de giriyor içine. Bir şarkı ilk başladığında bir şeyi temsil ederken sonraki yıllarda birçok şeyi temsil etmeye başlıyor kişisel açıdan. (K1, satır 370-374)

K2 teze dâhil olan şarkının icracısı, bestecisi ve söz yazarıdır. K2 şarkının çıkış hikâyesini anlatırken aynı zamanda şarkının onun için anlamını da anlatıyor:

Ya bu bir aşk duygusudur. Yani kadına erkeğe dair bir şey değil bu onu somutlaştıramazsınız. O, var olan bir duygum vardı o duygunun üzerine giderken sonra böyle bir olay yaşandı bu yaşanınca bu duyguyu buraya yönelttim, ben hemen oraya ithaf ettim, yani ona, öyle bir şey başlıyordum ben ve üstüne babam geldi ve babama yapıştı şarkı. Babama yaptığım bir eser çıktı ortaya. (K2, satır 293-296)

Sonra ekliyor:

Aşka dair bir şey, hüzne, aşka dair bir melodi arayışı vardı. O arayış vardı ama bu melodi değildi bu söz değildi falan o arayış vardı. O arayış bir kişilik buldu, o daha çok tetikledi ve ortaya bu beste çıktı. Böyle bir şeye doğru gidiyordum yani şöyle bir şarkı yapmalıyım vardı içimde ama 2 Temmuzdan sonra bir boşluğa düşüldü uzun bir süre kesildi ertelendi sonra baktım bıraktığım tetik bir yerden geri geldi tepti ve bende patladı. Ve yeniden bir duyguya dönüştü. Ve bir kişilikle buluştu. Yani kişiliğini buldu. Babamı buldu. Babamla içindeki melodiyi buldu, öyle çıktı zaten. (K2, satır 309-315)

Şarkının ondaki anlamına dair konuşmaya devam ettiğimizde ise şöyle bir paylaşımda bulunuyor: *“Gidişi anlatıyor yani bir gönülden, vücuttan, bedenden, coğrafyadan gidişi anlatan bir şey. Ben bunu dinlediğimde gidişi görüyorum yani bir yolculuk var, yani bir kopuş var. Benden giden bir şey var, benden bir şeyler gidiyor.”*

Şarkının ondaki anlamında hiç değişiklik oldu mu diye sorduğumda *“Hiç olmadı”* diye yanıt veriyor. Şarkının başka kişilerle icra edilmesi ile ilgili konuştuğumuzda ise bu konu hakkındaki düşüncesini şöyle ifade ediyor:

Aslında yapılanların çoğunda da çok... Hiç biri çok paramparça etmedi çalışmayı, yozlaştırmadı. Çok formunu bozmadı ufak tefek dokunmalar olsa da. Bence eseri herkes kendi içinde algıladığı için ne için yapıldığına dair çok fazla üzerinde oynamaya ve tepinmeye izin vermedi eser. Onun için de ona layık çünkü gibi dinliyorum yani aynı hislerde yaşıyorum onu. (K2, satır 354-357)

Şarkının sadece babasına yapılmış bir yas şarkısı olarak görülmesini istemediğini ise şu sözleriyle anlatıyor:

İsteyen istediğine okuyabilir çünkü bir aşk şarkısıydı, ben babama olan aşkı yazmıştım. Herkes bunu çok güzel bir şekilde insanlar söyleyip dans ettiğini görünce çok tebessümle bakıyordum ne güzel. Benim acılarım bu. Yazdığım bir aşk şarkısı bu hiçbir zaman üzmedi, yadırgatmadı beni. (K2, satır 448-451)

K3 şarkının icracısı ve bestecisi. Sözlerini ise okuduğu gazetede Sivas üzerine yazılmış bir şiirden almış. Bu şiiri okuduktan sonra şarkı olarak besteleme düşüncesi geliyor:

93 Temmuz' unda oldu... Yanılmıyorsam kış aylarıydı bu şarkıyı yaptığım zaman. İşte bir gün bekâr evinde öğrenci evinde kalıyordum. Yalnız kahvaltı yapacaktım gazete serdim eski gazetelerden işte bir taraftan kahvaltı yaparken bi taraftan da masaya serdiğim gazetenin kenarını, köşesini okuyordum öyle. İşte bu şiiri gördüm gazetede öyle başladı yani bunu besteleyebilirim. Kendimce ufak tefek değişiklikler yaptım...

Tesadüf yani yoksa öyle bir Sivas şarkısı besteleyeyim diye bir şey yoktu kafamda. (K3, satır 449-462)

K3, şarkının onun için anlamını sözleriyle özdeşletiriyor: "*Söyledikleri... Evet, ondan öte bir anlamı yok bir özel hikâyesi yok.*". Şarkı sözleri ile ilgili

konuştuğumuzda ekliyor: *“orada şey güzel tabi... Ressamlarımız, sanatçılarımız öldürüldü işte ‘renklerde yaşamak seninle diyelim ki mavide. Diyelim ki mavide gökyüzünün denizle buluştuğu çizgide’...”*

Şarkı hakkındaki düşüncelerini sorduğumda ise şöyle cevap veriyor: *“Ben o şarkının çok daha... Sivas ile ilgili daha çok yer etmesini isterdim.”*. Neden yer etmediğini düşündüğünü sorduğumda ise şöyle diyor:

Neden çünkü Sivas söz konusu olduğunda bu şarkı pek akla gelmiyor sizin gibi araştırmacılar dışında. Hani bir şey söylemişsiniz albümde yayınlamışsınız her şeyde biraz hak ettiği yere varır yani zaman onu hak ettiği yere oturtur. Ben bakıyorum yani ben şarkımı çok beğeniyorum. O ayrı bir mesele ama hani Sivas denildiğinde bu şarkı akla gelir mi? Bence gelmiyor. Yani şarkı yaptık. Kimi şarkılar çok daha söylemek istediği iddiayı var etmiş olur, toplum bunu alır. Kimisi daha güçsüz kalmıştır demek ki ya da bir yerde bir kusuru vardır. (K3, satır 618-628)

Sonra bunun nedenleri üzerine düşüncelerini paylaşıyor:

Yani böyle politik bir şeyle bir angajman da yapılıyor ya bazen. Bu tür olaylar bazen bir politik angajmanın şeyini de bir siyaset etme enstrümanına da dönüştürülüyor. Ben öyle istemedim. Hatta bambaşka olsun belki o yüzden... Birazcık o yüzden türkü gibi değil, deyiş gibi değil daha çok şarkı formunda bir şey... Sivas ile ilgili olayı sanki Alevi deyişi gibi yapmak lazım mı, değil. Ben hani böyle olmamalı diye düşündüm. İllaha öyle olmak zorunda değil yani. (K3, satır 637-645)

Şarkının anlamında bir değişiklik olup olmadığını sorguladığımda K3 bunun icra edildiği ortama göre değiştiğine vurgu yapıyor ve şarkının icra edildiği bir anısını hatırlıyor:

O icra ortamına da bağılı. Mesela sahnedeki icra hiç bir zaman sadece icracıya bağılı değildir. Dinleyici, seyirci de bir aktördür. Orada bir anda olan bir şey şarkının bütün enerjisini değiştirebilir, aşağı da çekebilir. Seyirciyle kurduğunuz özel bir kontakt bir anda şarkıyı bambaşka bir hissiyata dönüştürebilir. Bu icra tabi şarkıyla ilişkilidir şarkıdan bağımsız bir şey değildir ama onun o andaki gerçekleştirilmesini pozitif, negatif bütün şeylerini de üzerinde taşır yani her icra farklıdır...

Bu şarkının en güzel icrası Hasret Gültekin anmasıdır. Ben o an ikna oldum. Bu şarkı güzel bir şarkı, işe yarar bu. İyi bir şey yapmışsınız. Bunu hissettirdi. (K3, satır 741-764)

K4 teze dâhil olan şarkının bestecisidir. Şarkının çıkış hikâyesi ile ilgili sorumu cevaplamamış ama anlamına dair paylaşımda bulunmuştur: *“Madımak’ı dinlerseniz minicik bir ezgiyle girer. Aslında bir ezgi bile değildir. Âşıklar bağlamasını alıp ne diyeceğini düşünürken ya da deyişin arasında nefes almak için kullandıkları bir ezgicik. Buna ‘hayalleme’ denir. Hayalleme üstüne çeşitlemelerdir Madımak.”* ve ekliyor: *“Nesimi Baba ve Hasret’in nasıl hayallediğini hatırlatıyor bana. Bu insanları tanıdığım, birlikte müzik yaptığım günler hatırlıyorum biraz burularak.”*

Şarkının anlamında herhangi bir değişiklik olup olmadığına dair soruma ise şöyle cevap veriyor: *“Kendi müziğiniz hakkında fikriniz zor değişir. Mutlaka gençlik yıllarında yazdığımız pek çok şeyi beğenmezsiniz ama Madımak her açıdan ayrı bir yerde benim için.”*

K5 teze dâhil olan şarkının 2. söz yazarıdır. Besteci ve diğer söz yazarı olan kişi ile aynı müzik grubunun üyesidir. K5 şarkının ortaya çıkış hikâyesini şöyle anlatıyor:

Biz, Death Metal yapan bir gruptuk. Barış yapıyordu genelde besteleri. Yine Barış işte bu şarkının melodilerini, gitar riflerini yazmıştı. Diğer şarkılarımıza oranla biraz daha düşük tempolu ve karanlık bir havası var diye şarkının,

düşündük bu şarkıyı Sivasla ilgili bir konuda mı yazalım diye. Barış da zaten aile yapısı olarak böyle bir kültürden geldiği için yani Alevi değil de sol kültürden geldiği için onun da hoşuna gitti bu fikir ve birlikte bu şarkıyı yazdık, sözlerini. (K5, satır 264-269)

Şarkının sözleriyle ilgili olarak da şöyle diyor: *“Daha sonrasında albüm yayınlandıktan sonra pişman olduk. Türkiye’de olan bir olayı biz neden ingilizce anlatıyoruz diye. Daha sonra olan konserlerde sözlerin birebir türkçesini söylüyorduk.”* Şarkının onun için anlamını ise şöyle ifade ediyor: *“Benim için değerli bir şarkıdır. Hatta bana deseler ki sen bugüne kadar neler yaptın diye ben bu şarkıyı yazdım derim. İlk 10’umdadır.”* Şarkının onun için anlamında bir değişiklik olup olmadığını sorduğumda ise şöyle cevap veriyor: *“Şimdi 15 senedir söylemiyorum bu şarkıyı diyebilirim (gülüyor) o nedenle bir şey diyemeyeceğim ama her konserde mutlaka bundan önce bir konuşma yaptığımı bilirim sahnede. Sıradaki şarkı bu konuyla ilgilidir diye anlattığımı.”* Ardından bir konser anısını aktarıyor:

Bir seferinde 96’nın Ocak ayı falandı. Mimar Sinan Üniversitesinde çalışıyorduk ondan da bir kaç gün önce Metin Göktepe öldürülmüştü Evrensel Gazetesinin yazarı. Daha doğrusu ölü bulundu işte “karakolda intihar etti” falan işte klasik. O gün mesela sahnede hem onu hem de Sivas katliamında hayatını kaybedenleri birlikte anmıştık o etkileyici olmuştu. (K5, satır 446-450)

K6 teze dâhil olan şarkının icracısı, bestecisi ve söz yazarıdır. Fakat şarkının çıkış hikâyesini sorduğumda, şarkının ilk başta Sivas ile ilgili olmadığını söylüyor:

Sivas olayı ile ilgili bir şarkı değildi bu. Fakat şöyle oluyor. Bir kaç tane de örneği var. Mesela daha sonradan ‘galiba ben bunu bununla ilgili yazmışım’ dediğim şeylerden biri. Ama öyle olunca da slogan haline dönüşemiyor tabii şarkılar. Aslında iyi bir şey çünkü hem tek başına ayakta durabilen bir şarkı

elde etmiş oluyorsun hem de derdini de anlatmış oluyorsun bir açıdan. Şimdi mesela burada da tamamen yani deminden beri anlattığım; gördüğüm tabloyu anlatan bir şarkı aslında sözler itibariyle. Hani ‘yangın seni sarmaz zannetme’ dediğim orada aslında benim yani hani yine kendimden bahsediyorum orada. Kendi korkularımdan bahsediyorum. Hani üstüne alınacak olan da alınsın istiyorum. (K6, satır 587- 594)

Şarkı hakkında düşünceleri ile ilgili şunları söylüyor:

Melodik yapı olarak bana çok dokunan bir melodisi var bunun... ve bunun hem çok hüznü ama aynı zamanda da çok agresif bir şey olmasını istiyordum hani saldırgan bir hüznü yani... Hani ben içinde şiddet barındıran bir tepki hissi olsun ama o derin hüznü de çıksın istiyordum ve benim açımdan o iyi ifade ediyor aslında. (K6, satır 697-700)

Görüşmenin sonunda ise şarkı ile ilişkisine dair şöyle bir paylaşımda bulunuyor: *“Aslında bu şarkıları yaparken kendi duygularımdan kendi yolculuğumdan bir şeyler çıkıyor ama sanırım sonrasında bununla yüzleşebiliyorum ve o eserin o durumla ya da durumlarla ilgili olduğunu bu yüzleşmeyle kabul ediyorum.”*

K7 teze dâhil olan şarkının icracısı, bestecisi ve söz yazarıdır. Şarkının çıkış hikâyesini anlatırken ilk kez söz yazdığını ve şarkısını söylediğini vurguluyor: *“Sivas Madımak’taki olay beni o kadar etkilemiştir ki ben hayatımda ilk defa şarkı sözü yazdım. Bestesini yaptım bir de söz yazdım ve de şarkı söylemeye başladım ki o ana kadar enstrümanistim ben şarkıcı değildim ama şarkı söylemeye de başladım...”* ve daha sonra ekliyor:

Zaten elimde grubumuzda enstrümantal çaldığımız bir parça vardı ki onlar da benim sinema için yaptığım eskizlerin ortaya çıkardığı... İki tane değişik müziği

birbirine ilave etmişim çok da uygun bir şekilde oldu. Fakat işte bu olay olunca o enstrümantal parçanın üzerine sözler geldi. (K7, satır 245-248)

Şarkı ile ilgili düşüncelerini ise şöyle anlatıyor: “*O insanların içinde oldukları durum. Çok insan var fakat hiç kimse yokmuş gibi yani öyle bir duyguyu işledim bu şarkıda.*”

K7 şarkının anlamına dair şöyle diyor:

Bu şarkıyı grup nerede sahne aldıysa alsın mutlaka çalıyor. Çalıyoruz ve aynen şöyle anons ediyorum ‘Ne zaman sahne alsak mutlaka çaldığımız bir parçada sıra ama aklınızdan şöyle bir soru geçerse taa ne zamana kadar çalacaksınız... Ta ki Sivas'ta katledilen 33 canın gerçek katilleri yakalanıp hak ettikleri cezayı görecekleri güne kadar. Unutmadık diye çalıyoruz, unutmayacağız diye çalıyoruz ama daha önemlisi unutturmayacağız diye çalıyoruz’ diyip sonra şarkıya geçiyoruz. (K7, satır 272-277)

Son olarak ise şarkıyla ilgili ekliyor: “*Yaşadıklarımızdan etkilenip onların şarkılarını yapmak. Onların unutulmamasını sağlamak. Böyle bir amacı olan bir şarkı diye tarif edebiliriz.*”

K8 teze dâhil olan şarkının icracısı, bestecisi ve söz yazarıdır. K8 şarkının çıkış hikâyesi ile ilgili olarak şöyle diyor: “*Fazla geçmedi yani katliamdan; bir yıl geçmedi yani bunu şiire döktüm.*”. Şarkının anlamı hakkında konuşurken ise öfkeli bir duyguyla şöyle diyor: “*Ben duygularımı paylaşmış oldum insanlarla, dinleyicilerimle. Madımak'ı yakanlar, yakılmasına sessiz kalanların da tabiri caizse yüzüne tükürmüş oldum.*” daha sonra ekliyor:

Madımak... Ben her gece de aşağı yukarı katıldığım her etkinlikte de Madımak olayına- olay da demeyeyim de Madımak Katliamına ayrı bir önem vererek

üzerinde duruyorum ki durulması da gerekir diye düşünüyorum... İlk günkü gibi beni yaralıyor. İlk günkü gibi acı duyuyorum. Ve bu acının her zaman duyulabilmesi için biz bunlara şiir yazıyoruz, türkü yazıyoruz. Unutulmasını diye. (K8, satır 386-390)

K9 teze dâhil olan şarkının icracısı, bestecisi ve söz yazarıdır. K9 şarkının çıkış hikâyesini şöyle anlatıyor:

Şuna da bir müzik yapayım bir söz yazıp diye bir şey yok. Ama bir gün... Bir kaç gün sonra çok da zaman geçmedi elimde bağlama varken birden o ezgi çıktı yani sözü ile birlikte '*Sivas'ın çarşısında insan yanar kül olur/ İnsan yakar insanı insan yanar kül olur...*' diye o birikim aa ben bunu geliştirim diye uzun süre söylemedim. Şimdi o Temmuz ayında şimdi de orman yangınları çok ama o yıl denk mi geldi, yeni yeni mi orman yangınları çoğalıyordu her neyse durmadan her akşam yeni bir orman yangını haberi çıkıyordu televizyonda. Mesela orada '*buna dağlar dayanmaz dağlar yanar kül olur*'... o kadar çok orman yangını oluyor ki o ister istemez birleşti yani Sivas Katliamı ile. Ve şarkı bir kaç gün içinde oluştu sonra ben bunu kendi kendime söylüyorum. Orada falan filan derken niye albüme koymuyorsun dediler ya ben şeyden hoşlanmam 'ya bir şey oldu a bu bu tutar ben şu müziği bir yapayım da piyasada bir şey olsun'dan çok çekinirim. Ve böyle yapmamaya çalışırım. Fakat öyle kendiliğinden bir süreç oldu. (K9, satır 181-198)

Şarkı sözlerini konuşurken de şarkıyla ilgili düşüncesini paylaşıyor:

... O şarkıda 'insan düşman emeğine' lafı oradan geldi yani emek derken insan kendine. Üretme emeği. İnsanı var eden insan. Yani insanın kültürünü geliştiren insan. İnsanı, sanatını geliştiren insanı yakan, insan. Oradaki sadece bir bedeni

yakmıyor. Nesimi'nin kültürünü yakıyor. Aziz Nesin'in kitaplarını yakıyor yani yakmaya çalışıyor. (K9, satır 269-273)

Son olarak şarkı hakkındaki düşünceleri hakkında şunları söylüyor:

Bu tür olaylar artık yaşanmıyor olsaydı tarihsel bir şey olarak yine fonksiyonu iyi bir şeydi ama bu tür olaylar devam ediyor yani o yaşayan olumsuzluğu olumsuzlayan bir şey. Yani toplumun içindeki bir kanayan yaranın, kanamaya devam ettiğini gösteren. (K9, satır 489-492)

3.5.2. Sivas Katliamı ile ilgili diğer sanat üretimleri

Katılımcılardan bazıları teze dâhil olan şarkıların haricinde müzik veya diğer sanat alanlarında yine Sivas Katliamı ile ilgili sanat üretiminde bulunmuşlar ya da üretme planlarından bahsetmişlerdir.

Örneğin K1 yeni projesinde bir bölümün Sivas Katliamı ile ilgili olacağını söylüyor: *“Benim 30. Yıl diye bir proje var şimdi... Bir bölüm bizde de Sivas’a ayrıldı. Orada seslendirilecek bir şiir yani.”*

K2 ise teze dâhil olan babası için yazdığı şarkısı haricinde genel olarak Sivas Katliamı ile ilgili yaptığı besteden bahsediyor:

Sivas Madımak için ‘Kalanların Ardından’ diye bir enstrümantal yapmışım hala çalışıyor. 25 sene olmuş, 25 senedir Türkiye’de hala fon müzik olarak çalışıyor. Kalanların Ardından deyince aa herkes ben bu müziği biliyorum diyen bir şey çok fazla da o anlamda. Şuna ağıt buna ağıt diye bir çalışma yapmaya çalışmadım o kendiliğinden gelip buluyor yani yapıyorsunuz çıkıyor... (K2, satır 424-428)

Bu eserin Sivas ile ilgili olduğunu özellikle söylemek istemediğini belirtiyor ve ekliyor:

‘Kalanların Ardından’ adı üstünde kalanların ardından. Onlar kaldılar biz ne yapacağız diye düşünüyordum. Kalan onlardı çünkü onu ithaf etmiştim. O müziğin Sivas ile anılan bir ağıt olduğunu kimse bilmezdi hala çoğu kişi bilmiyor ama o da ona aittir. (K2, satır 439-442)

Daha sonra Sivas Katliamının 25. yılı anısına çıkacak yeni albümü hakkında soruyorum, şöyle cevap veriyor: “*Sivas üzerine değil Usta Mahı 25. yıla özel bir şey. 25. yıla özel bir albüm ama Sivas’ı anlatan bir şey değil.*” sonra ekliyor:

Onlara ithaf edeceğim 25. yıl çünkü. 25. yıla bir şey yapmam gerek diye düşünüyordum. Ne yapmalıyım, özel bir albüm yapmalıyım. Oturup kendime ait olanın dışında ustaların çalışmalarından oluşturulan bir deyişler albümü yaptım. Cura ve bağlamayla. Babamın curasını çaldım. 25 senedir ilk defa çalışıyorum. (K2, satır 480-483)

K8’in Sivas Katliamı ile ilgili diğer sanat üretiminin, şarkının sözlerinden birinin de içinde olduğu şiir kitabı olduğunu öğreniyorum: “*Artık bir şiir kitabı çıkardım benim 4 tane şiir kitabım var. Basıldı bunlar. Birini sırf Sivas’a adadım, Madımak’a. Adını da zaten ‘Ben yanarım Sivas yanar’ diye koydum.*” ve ekliyor: “*Bu kitapta olan şiirlerin hemen hemen hepsi değil de hepsine yakını Alevilik ve Madımak için yazılmıştır.*”

3.5.3. Diğer travmatik yaşantılar sonrası sanat üretimleri

Katılımcılardan bazıları diğer travmatik yaşantıları ile ilgili de sanat üretimlerinde bulunmuştur.

K1'e diğer sanat üretimleri ile ilgili sorduğumda şöyle cevap veriyor:

'Roboski' var... 'Gidenlerin ardından' aslında topluca bir şey... 'Gezi' var. 'Kurtuluş yok tek başına' ama o bir ağır değil aksine çoşkulu söylediğim bir şey. 'Nevala Kasaba' var. Siirt'te ortaya çıkan toplu mezarlarla ilgili. Musa Amca ile birlikte yapmıştık. Musa Amca'nın öldürülmesi var 'Ape Musa' şarkısı onunla ilgili. Ya o kadar çok ki aslında. Çok şarkı var yani. (K1, satır 384-389)

Müzik dışında sanat üretimlerine dair sorduğumda ise şöyle diyor: "*Yazdım çok yazdım.*"

K4 diğer sanat üretimi olarak şunu aktarıyor: "*Gezi olaylarında yazdığım 'DİREN Marşı'.*"

K6 Sivas Katliamı ile ilgili şarkısı hakkında konuşurken diğer sanat üretimini hatırlıyor: "*Mesela Gezide de buna benzer bir şey yaptım. Gezi ile ilgili herhangi bir şey yapmış değilim. Ama 'Ruh' diye bir şarkım var. O 'Ruh' Gezi ruhu ile örtüşüyormuş gibime geldi. Ki orada da mesela anlattığım hikâye çok müphem bir hikâyedir.*"

K7'ye sorduğumda ise çok fazla olduğuna vurgu yapıyor ve ekliyor: "*Var canım çok var. 'Bir ileri bir geri' var. 'Nazım Hikmet' şarkıları var. 'Haydarpaşa merdivenleri' var 'Kadınlarımız' var. Baya parça var. Aklıma gelenler bunlar.*"

TARTIŞMA

"Kolektif bellek, kolektif travmalar için önemlidir çünkü hatırlama, geçmişle hesaplaşmanın ön şartı ve merkezi aracıdır." (Sancar, 2007, s.38). Sivas Katliamı sonrası ilgili müzik üretimi de kolektif bellekte yer almış ve geçmişle hesaplaşma için hatırlatma görevi üstlenmiştir. "Olaylar, durumlar ve yaşanmışlıklar ile toplumu derinden etkileyen inanç ve kültürel değerlere dayalı her olgu karşısında ortaya çıkabilen müzik verileri, eşdeğeri olan her türlü araçtan daha etkili bir biçimde gerek

toplumu gerekse bireyi etkiler, aynı duygu etrafında birleştirir ve ortak dışavurumlar yaratır.” (Parlak, 2013, s73). Tanıklığı olan birçok birey arasından araştırmamanın örneklemini oluşturan müzisyenler ise müziği travma tanıklıklarının anlatılarında araç olarak kullanarak ya da müzik aracılığıyla kayıplarının yasını tutarak aynı duyguda ortaklaşmış ve duygularını müzikle dışa vurmuşlardır.

Olayın ardından geçen 25 yıl içinde Sivas Katliamı davasının zaman aşımına uğraması, failerin cezalandırılmaması, onarıcı adaletin sağlanamaması, Madımak Otelinin katliam mağdurlarının isteği doğrultusunda müze yapılmaması, katliamın mağdur ve tanıkları için haklı bir öfkeye sebep olmuştur.

Katılımcılar da bu 25 yılın haklı öfkelerini taşıyorlardı ve Sivas Katliamı hakkında konuşurken politik söylemlere sıkça başvurdular.

Sivas Katliamının ardından geçen 25 yılda geçmişle hesaplaşma gerçekleşmemiş ve başka kolektif travmalar da yaşanmıştır. Katılımcılar Sivas Katliamı hakkında konuşurken ülkede yakın zamanda yaşanan terör olayları, Gezi olayları, 15 Temmuz darbe girişimi ile ilgili paylaşımda bulundu. Buna ek olarak paylaşımlarda 90 dönemindeki faili meçhuller, suikastlar de vardı.

Araştırma yaptığım süreçte ülkenin içinde bulunduğu güncel durumun, katılımcıların Sivas Katliamı hakkında paylaşımlarında etkili olduğunu düşündüm. Araştırma için görüşmelere başladığımda Türkiye’de genel seçimler olacaktı. Seçim öncesi ve seçim sonrasında farklı etkileri olduğunu katılımcılarla yaptığım görüşmelerde gözlemledim.

Araştırmada yukarıda bahsettiğim noktaları da kapsayan ve aşağıda ayrıntılı tartışacağım 5 tema ortaya çıkmıştır. Bunlar; katılımcıların kimlik tanımlamaları, müziği seçmek, müziğe yüklenen anlam, travmatik yaşantılar, travma ve sanattır.

4.1. KATILIMCILARIN KİMLİK TANIMLAMALARI

“Bir bireyin hatırladığı şeylerin seçimi ve yorumu, bireyin kendi grubu için kurucu nitelikte gördüğü olaylarla özdeşleşmesini sağlayan kolektif mekanizmalara

bağlıdır. Mesela bizden önce meydana gelmiş, dolayısıyla yaşamadığımız olayları genellikle kendimizi ait hissettiğimiz grup açısından önem taşıdıkları ölçüde ve biçimde hatırlarız” (Sancar, 2007, s.42).

Sancar’ın (2007) yukarıdaki cümlesinde vurguladığı gibi katılımcıların da Sivas Katliamı ve müzik ile ilişkileri hakkındaki düşünceleri kendilerini ait hissettikleri grup üzerindedir. Ortaya çıkan gruplardan en belirgin grup kimliği ise Alevi kimliğidir.

Sivas Katliamı bir Alevi Katliamı olarak, travmatik kolektif bellekte yer alan Dersim, Çorum ve Maraş Katliamı ile birlikte anılmaktadır. Örneğin; Poyraz (2013) bellek, hakikat ve yüzleşme üçgeninde incelediği Alevi Katliamlarına Sivas Katliamını da eklemiştir. Sivas Katliamında Alevi kültür ve geleneğinin önemli bir parçası olan Pir Sultan Abdal adına düzenlenen şenlik için gelmiş sanatçıların hedef alınması ve katliamda ölen kişilerin bazılarının da Alevi olması sebebiyle katliamın Alevilik inancını benimsemiş kesim üzerinde etkisi daha farklı olmuştur. Bu yüzden ki kendini Alevi olarak tanımlayan ve daha çok bu kimliği ile öne çıkan katılımcılar görüşmelerde de bunu belirtmişlerdir. Aynı zamanda bunun Alevilere yönelik bir şey olduğunu düşünen bazı katılımcılar bu olaya tepki gösterme nedenlerinin Alevi kimliği ile ilişkili olmadığını vurgulamak için Alevi olmadıklarını özellikle belirtmişlerdir.

Kimlik, travmatik etki ve travma sonrası stres bozukluğu semptomları arasında aracı değişken görevi görebilir ve bu aracı değişken özelliği ile kimlik travmatik stresi pekiştirebilir ya da travma sonrası büyümeyi sağlayabilir (Berman, 2016, s.2). Alevi kimliği ile kendini tanımlayan katılımcılarda bu kimlik travmalarla baş etmeyi sağlayan bir öğreti olmuştur. Ayrıca, Alevi geleneği katılımcılarda müzik ile bağı da sağlamıştır. “Alevilerde müzik, Alevilik ve Alevi kültürel kimliğinin aidiyetini onaylama, pekiştirme ve sürdürülmesinde önemli rol oynar.” (Kaplan, 2013, s.42). Alevi kimliği ve beraberinde getirdiği müzik geleneği travma sonrası büyümeyi sağlamaktadır. Katılımcıların içinde oldukları ve benimsedikleri bu gelenek onlara travmatik olaylarla baş etme gücü vermektedir.

Sivas Katliamı; olayın gelişimi, olayın gerçekleşme süreci, sonrasında siyasi liderlerin söylemleri, dava süreci, davanın zaman aşımına uğraması ve diğer birçok yönü ile politik tarafı yok sayılamayacak bir olaydır. Bu da beraberinde haklı bir öfkeyi ve katılımcıların görüşmelerde politik söylemlerini getirmiştir. Bu politik söylemler katılımcıların politik kimliklerinin de altını çizer. Politik alanda eylemlilik halini müzikle sağlayan katılımcılar, müziklerinde politik söylemlere yer vermektedirler. Bu olay sonrası müzik üretimi ile ilgili paylaşımlardan görüyoruz ki katılımcılardan politik olanların, ürettikleri şarkılarda politik yönlerinin de etkisi vardır.

Travma ve kimlik arasında karmaşık bir ilişki vardır. Kimlik bir kişide travmanın anlamını ve algısını etkilerken, travma da kimliği etkileyebilir (Berman, 2016, s.2). Katılımcıların diğer kimlik tanımlamaları ise onların olaya bakış açısını etkilemiştir. Örneğin; Ateist kimliği ile kendini tanımlayan katılımcı katliam sorumlularının ‘dinci’ olduklarını; Kürt kimliği ile kendini tanımlayan katılımcı ise katliamının temelinde Kürt sorunu olduğunu düşünmektedir.

4.2. MÜZİĞİ SEÇMEK

“İnsanın duygu dünyasına ulaşmada en etkili yollardan biri olarak doğumdan ölüme kadar yaşamın hemen her noktasında var olan müzik, bireyin psikolojik ve sosyal gelişiminde de önemli bir rol oynar. Müzik her şeyden önce bir iletişim ve paylaşım aracıdır.” (Parlak, 2013, s.73).

Katılımcılar için müzikten bağımsız bir hayat tasviri pek mümkün değildir. Varlıkları ile güçlü bağı olan müzik hayatlarının bir parçasıdır. Özellikle çocukluk döneminde müzikle güçlü bir ilişki kurmuşlardır.

Buna ek olarak, katılımcıların ailelerinde müziğin önemli bir unsur olması onların müzikle karşılaşması için kaçınılmaz bir ortam hazırlamıştır ve bir zorlama olmadan aynı bir çocuğun ailesini örnek alması ve onda gördüğü davranışları uygulaması gibi müzik de aileden öğrenilen bir şey olmuştur. Katılımcıların müzik seçimi bir nevi onlara ailelerinden miras kalmıştır. Bu miras özellikle Alevi kimliği ile

kendini tanımlayan katılımcılarda görülmektedir. Bu katılımcılarda müzik bir gelenek olarak onlara aktarılmıştır ve bu gelenek müzikle kurdukları bağı daha da güçlendirmektedir.

4.3. MÜZİĞE YÜKLENEN ANLAM

Katılımcıların müzikle kurdukları ilişkide müziğe yükledikleri pek çok anlam vardı ama katılımcılarda ortaklaşan alt temalar; sağaltım/iyileşme, emek/özveri, travmaları ifade etme aracı, koruyucu güç ve keyif/mutluluktur.

Katılımcılar müziği iyileştirici bir tarafı olan, panzehir özelliği olan, travmatik olaylarla baş etmelerini sağlayan ve onları iyileştiren bir şey olarak görmektedir.

Buna ek olarak, müzik üretimi ve müziğin emek ile ilişkisi katılımcılar için önemlidir. Katılımcılar müziğe verdikleri emeği görünür kılmak istemektedir. Müziğe verilen emek aslında katılımcıların müzik ile bağını güçlendirmektedir. Müzikle kurdukları bağ, müziğin akıllardan çıkmadığı, çaldıkları enstrümanların arkadaşa dönüştüğü ve yeteneğin sorumluluk getirdiği bir bağıdır. Hayatlarını bundan kazanmalarının ötesinde hayatlarının bir parçası haline gelen, emek verdikleri müzik kendi yaşamlarından da bir şeyler taşımaktadır.

Travmadan hayatta kalmanın (*survival*) anlatacağı bir hikâyesi vardır. Hayatta kalmak, herşeye rağmen devam etmek ve canlı kalmaktır. “Canlı kalmak yaratıcı kalmak demektir”. Yaratıcı kalmak ise travmatik olayı ayrıntılarıyla yeniden kurmaya cesaret edebilmek yüzleşebilmek demektir (Roussillon, 2017, s50). Katılımcılar da yüzleşme cesaretiyle müziği travmaları ifade ettikleri bir araç olarak kullanmakta ve müzikle travmaları daha kolay ifade edebilmektedir.

Ruhsallığımızı yabancı olarak yerleşmiş bastırılmış anı travmanın tanımı olmuştur. Freud ve Breuer’e göre bastırılmış anının ortaya çıkması ile travmatik yara tedavi edilir. Bu ortaya çıkış duygusal boşalım (katarsis) olarak tanımlanabilir (Triest, 2017, s.55). Katılımcılar ise bu duygusal boşalım müzik ile sağlamakta yaşadıkları acıyı paylaşarak aynı acıyı yaşamış kişilerle ortaklaşmaktadır. Yalnız değilim, yalnız

değiliz diyen katılımcılar acı çektiğini de topluma aktarabilmektedir. Toplum da - dinleyici veya başka bir icra eden olarak- onları kapsamaktadır. Bu anlatım ve paylaşım hali katılımcılarda travma ile baş etmeye yardımcı olurken aynı zamanda onları sağaltır.

“Hafıza yeniden kurma işlemine dayanır.” (Sancar, 2016, s.43). Katılımcıların ‘hakikati deklare etmek’ ve ‘tarihe yolcu etmek’ olarak anlam yüklediği travmaların müzikle ifade edilmesi ile müzik travmatik hafızayı yeniden kurmakta ve kolektif bellekte bir yer edinmektedir. Katılımcılar nesilden nesile onlara aktarılan ya da yaşadıkları travmaları ifade etmek için müziği araç olarak kullanmakta; bu üretimleri kolektif belleğe eklenerek hakikat onlara da aktarıldığı şekilde diğer nesillere, topluma aktarılmaktadır.

Katılımcıların travmaları ifade ederken müziği araç olarak kullanmak ile ilgili paylaşımlarında her zaman kolektif hafızaya katkı sağlama bilinci olmasa da katılımcılar temelde yaşananları anlatmak, aktarmayı amaçlamaktadırlar.

Freud travmayı “koruyucu kalkan” ın parçalanması olarak tanımlamıştır (Triest, 2017, s.55). Travma sonrası parçalanan koruyucu kalkanın yerine geçebilecek başka bir sığınak olarak katılımcılar müziğe koruyucu güç anlamı yüklemektedirler. Müzikten aldıkları güç onlara mücadele gücü vererek, ‘iyi olana’ yöneltmekte ve psikolojik anlamda dayanıklılık sağlamaktadır.

Müziğin katılımcılara sağaltım, koruyucu güç ve travmaları ifade etme alanı sağlamasının yanı sıra katılımcılar için müzik bir mutluluk kaynağıdır. Katılımcıların müziğe yüklediği mutluluk ile emek anlamı örtüşmektedir. Katılımcıların genel olarak müzikten keyif aldığı nokta ‘müzik yapma’ halidir ve bu varoluşları ile örtüşen bir yerden devam ettikçe de katılımcıların da ‘iyi olma’ hali devam etmektedir.

4.4. TRAVMATİK YAŞANTILAR: SİVAS KATLIAMI VE DİĞER TRAVMATİK YAŞANTILAR

Katılımcıların Sivas Katliamı dışında da aktardıkları travmatik yaşantılar vardır. Travmatik yaşantı yoğunluğu fazla olan katılımcılardan baş etme ve dayanıklılık ile ilgili daha fazla veri gelmiştir.

Sivas Katliamı sonrasında bazı katılımcılar travmatik stres semptomlar gösterirken bazı katılımcılar da ise bu semptomlar yoktur. Travmatik stres semptomları gösteren katılımcılar yakın kaybı olanlardır ve kayıplar onlarda travmatik yasa neden olmuştur. Travmatik yas en belirgin ebeveyn kaybı yaşamış olan katılımcının anlatımlarında görülmektedir. Travmatik yas ve travmatik stres semptomlarına rağmen travma sonrasında katılımcıların işlevselliği çok fazla olumsuz etkilenmemiştir. Müzik onlarda dayanıklılık ve baş etmeyi desteklemiş, katılımcılarda semptomlar yoğunlaşmamıştır.

Travmanın ve stres kaynağının özellikleri travma sonrası etkilerle ilişkilidir ve bunlardan biri de öngörülemezlik ve kontrol edilemezliktir (Briere, 2016). Katılımcıların dolaylı tanıklığı, televizyondan olaya dair görüntüleri izlemesi ve olayla ilgili bir şey yapamaması; şok ve çaresizlik gibi duyguları hissetmesine sebep olmuştur. Bu da stres kaynağının öngörülemez ve kontrol edilemez olmasıyla ilişkilidir.

“Tehditle karşı karşıya kaldığında organizma kaçma, savaşıma ya da donma tepkisi verir. Kaçma ve savaşıma tepkilerini ortaya koymak mümkün olmadığında, organizma büzülerek son seçeneğini ortaya koyar bu da donma tepkisidir.” (Levine, 2013. s.111). Katılımcıların çoğu travma sonrası donma tepkisi vermiştir. Televizyondan tanık oldukları travmada kaçma ve savaşıma tepkisi mümkün değildir bu yüzden katılımcılarda donma tepkisi ortaya çıkmıştır.

Buna ek olarak; “aile üyeleri, arkadaşlar ve diğerlerinin desteğinin travma sonrası tepkilerin yoğunluğunu azalttığı bilinmektedir.” (Briere, 2016, s.23). Travma sonrası çok yoğun travmatik stres semptomları göstermeyen katılımcılar kayıpları olan aileler bir araya gelerek ve onlarla daha yakın ilişki kurarak sosyal destek ihtiyacını hem kendi hem diğer aileler için karşılamıştır.

Katılımcılar için Sivas Katliamı bir kırılma noktasıdır. Özellikle kendilerini ifade ettikleri müzik alanında katliam sonrasında üretimleri pek çok ilki taşımakta veya

ilklere zemin hazırlamaktadır. Sivas Katliamının ardından kendine ait melodilere yoğunlaşan, ilk defa şarkı sözü yazan, ilk defa vokal olarak şarkılarını icra etmeye başlayan katılımcılar kolektif travma sonrası bir büyüme yaşamıştır. Travma sonrası büyüme, travma sonrası ‘hayatta kalan’da olumlu kişisel gelişim olarak tanımlanabilir (Blackie, 2016). Sivas’ta olma ihtimalini aktaran ve ‘hayatta kalan’ katılımcılarda ise travma sonrası büyümenin yanı sıra hayatta kalma suçluluğu görülmektedir. Hayatta kalma suçluluğu, hayatı tehdit eden bir olay ya da durumdan diğerlerinin aksine kurtulan (hayatta kalan) kişinin hissettiği suçluluk duygusudur (Raab, 2018).

Travmalarla baş etme ve travmalara karşı dayanıklılık konusunda katılımcıların kendilerini tanımladıkları kimlikler de önemli rol oynamaktadır. Örneğin; Alevi olarak kendini tanımlayan katılımcılarda, Alevi geleneğinden ve aileden alınan öğretiler travmalarla baş etmelerine yardımcı olmakta ve travmalara karşı bu kişileri daha dayanıklı hale getirmektedir.

Katılımcıların Sivas Katliamı hakkında konuşurken Dersim, Maraş, Çorum katliamlarını geri çağırması (*recall*), Alevilerin ve Alevilerle yaşayan toplumun diğer üyelerinin kolektif belleğinde bu katliamların Alevi Katliamları olarak yer almasından ötürüdür. (Poyraz, 2013). Katılımcıların katliamlara dair çaresizlik ve değersizlik duyguları belirgindir. İlk katliamdan bu zamana adalet ve güvenlik inançları zarar gören katılımcılar için Sivas Katliamı onlarda değersizlik ve çaresizlik duygularını da pekiştirmektedir.

Sivas Katliamının yakın tarihte olması, katliamda hedef alınan kitlenin sanatçılar olması ve politik bir amaç taşımamaları ya da silahlı bir mücadelenin içinde olmamaları gibi özellikleri katılımcıların Sivas Katliamını diğer katliamlardan daha farklı görmesine sebep olmuştur. “Mağdurun inancındaki ve toplum duygusundaki hasar, travmatik olayın kendisi önemli ilişkilere ihanetin bir parçası olduğu zaman özellikle şiddetlidir.” (Hermann, 2016, s. 68). Katılımcılar için ihanet faillerden gelmiştir. Bu ihanet sonrası katılımcıların insan olmaya dair inancı ve toplum duygusu hasar görmüştür.

Geçmişle hesaplaşmanın olmaması, adaletin sağlanamaması, değersizlik ve çaresizlik duygularının yanı sıra haklı bir öfkeyi de doğurmaktadır. Dersim, Çorum, Maraş Katliamında olduğu gibi Sivas Katliamında da onarıcı adalet gerçekleşmemiştir. Maraş Katliamını Alevi diasporasının kurucusu olarak tanımlayan Zırh (2018, s.17) bu katliamın Alevi belleğinde güçlü bir sahipsizlik duygusu yarattığının not edilmesi gerektiğini söyler. Sivas Katliamından sonra ise katılımcılarda bu sahipsizlik duygusu pekişmiştir.

Buna ek olarak, Alevilere yönelik katliamların devam etmesi bazı katılımcılarda duyarsızlaşmaya yol açmıştır. Duyarsızlaşma ya da kendine yabancılaşma (*depersonalization*), “kişinin zihinsel süreçlerinden ya da vücudundan koptuğu duygumunu yaşadığı, sanki bunlara dışarıdan bir gözlemciymiş gibi baktığı, sürekli ya da yineleyici yaşantılardır.” (Briere, 2016, s.31). Alevilere yönelik yapılan katliamlar yineleyici yaşantılardır ve kolektif travmaların tanıkları olan katılımcılar da dışarıdan bir gözlemciymiş gibi bu olaylara bakmaktadırlar.

Görüşmelerde katılımcılar sadece Alevilere yönelik değil diğer kolektif travmaları da kolektif bellekten geri çağırmıştır: Gezi Olayları, Uğur Mumcu'nun, Hrant Dink'in öldürülmesi, Ankara Patlaması vb. Katılımcılar yaşadıkları diğer kolektif travmalarda da Sivas Katliamı ile ortak olan, kayıplar, faillerin cezalandırılmaması, adaletin sağlanamaması gibi temalara gönderme yapmışlardır.

Katılımcılarda travmalara karşı dayanıklılık ve baş etme gücü sağlayan bir diğer kimlik tanımlaması ise politik kimliktir. Psikolojik travma sonrası kişinin kontrol gücü zarar görür, başkalarıyla bağı kopar ve güçsüzleşir (Hermann, 2016). İyileşmeye giden yolda kontrolün onarımı ve kişinin yeniden güçlenmesi vardır (Hermann, 2016). Mücadele katılımcılara kontrol gücü vermektedir ve travma sonrasında tekrar elde edilen kontrol gücü katılımcıları adaletin sağlanması için güçlendirmektedir. Ayrıca, katılımcılar politik alanda mücadele ve dayanışmayı müzik aracılığıyla sağlamaktadır.

Özetle, Sivas Katliamı ve katılımcıların diğer travmatik yaşantılarında, yas tutma ve politik mücadele aracı olan müzik katılımcılar için önemli bir baş etme yöntemidir.

4.5. TRAVMA VE SANAT ÜRETİMİ: MADIMAK ŞARKILARI VE DİĞER SANAT ÜRETİMLERİ

“Şarkıların toplumsal bir belleğe ait olduğunu, ya da o belleği taşıyabildiğini, bunun aynı zamanda bireysel tarih için de geçerli olduğunu farketmemiz bizi yalnızca müzikle belleğin değil, zamanın ve de ruhsallığın da birbiriyle karşılaştığı bir yol ağzına götürür.” (Padar, 2017, s.91). Madımak şarkıları da kolektif belleğe ait olduğu gibi onun üretiminde yer alan müzisyenlerin ruhsallıkları ve o zamana dair özellikler taşımaktadır. Örneğin; Madımak şarkılarını üreten katılımcılardan bazıları için şarkısının ilk defa söz yazdığı, vokal olarak icra ettiği bir şarkı olması ya da ilk defa kolektif travma ile ilgili yaptığı şarkı olması katılımcılarda travma sonrası büyümeyi göstermektedir.

“Müzik kitlelerde ortak bilinç oluşturmada çok etkilidir.” (Kaplan, 2013, s.42).Sanatçılar toplumsal sorunları, kendi duygularını da katarak eserleriyle topluma anlatmışlardır. “Bu durumda toplumsal unsurlar kimi zaman sanatçı için bir malzeme teşkil ederken kimi zaman da sanatçının bilinçli yaklaşımı dışında doğrudan eserlerine yansımıştır.” (Yazıcı, 2017, s.338) Katılımcıların çoğu Sivas Katliamı dışında da diğer kolektif travmalar ile ilgili müzik üretiminde bulunmuştur. Diğer kolektif travmalarla ilgili şarkıları olsa da katılımcılar için bir şarkı tek bir olayı değil, birçok benzer kayıpların olduğu, kolektif anlamda etkilemiş olan diğer olayları da temsil etmektedir.

Sivas Katliamında pek çok kaybı olan katılımcılar travmatik yas yaşamışlardır. Kayıpların ardından kişi ölümle yüzleşir ve yas tutmak bu yüzleşmede önemlidir (Şahin, 2013). Müzik, yas tutmak ve ölümle yüzleşmenin dönüştürücü rolünü kolayca alabilecek bir araçtır (Şahin, 2013). Katılımcıların Madımak şarkıları yasin şarkılarıdır.

“Sağlıklı yaşanmış psikososyal gelişim sürecinde, anne, baba ya da bakım verenlerin gözünde var oluşumuz, onların varlığında kendimizi hissetmeye götürür. Yanımızda bulmak mümkün olmadığında da bize onların varlığını hissettirecek, onların temsili nesnelere tutunuruz.” (Vargel, 2019, s.14). Sivas Katliamı sonrası üretilen müzik de kaybedilen nesneyi temsil eder.

Üretilen müzik yas sürecinde bir kabullenmenin de temsilidir. Bu yüzden, bazı katılımcılar olayın hemen ardından bu yası dışı vurarak müzik üretiminde bulunmuş bazı katılımcılar ise olaydan yıllar sonra, yası kabullendiklerinde şarkılarını üretmişlerdir.

Ceylan Akgün (2019) kolektif travma sonrası yas sürecini anlattığı yazısında kolektif travma sonrasında faillerin bulunamaması ya da faillerin cezalandırılmamasının, hayatta kalanlar ve yakınlarında tehdit algısı yarattığını, bu kişilerin toplumsal destek ve empatiden mahrum kaldığını ve bu yüzden yasin ertelendiğini söyler. Çünkü yas tutulmadan bu durumlar öfkeye ve kırılğan kimliklere neden olmuşlardır (Akgün, 2019). Katılımcılar için ise öfke ve kendi kimliklerinde kırılğanlık olsa da yas ertelenmemiş, müzik yas tutmalarını sağlamıştır. Ürettikleri müziğin paylaşıldığı alanda katılımcılar dinleyicilerinin toplumsal desteğinden mahrum kalmamış ayrıca kendileri de müzikle toplumsal destek sağlamışlardır.

Üretilen şarkılar üretildiği zamandan bu zamana pek çok yerde icra edilmiş ve icra edildiği yerlerde de “unutmadık” temasıyla adalet çağrısı olmuştur. Bu da katılımcıların onarıcı adalet ihtiyacını göstermektedir. “Onarıcı adalet olmadığında iyileşme hep eksik kalır.” (Akgün, 2019, s.35). Katılımcılar kolektif iyileşme için yıllar boyunca konserlerinde bu şarkıları çalmış hem Sivas Katliamı hem diğer kolektif travmaların yasını tutmuş ve adalet için çağrı yapmışlardır.

Doğu Sri Lanka’da 30 yıl boyunca savaş travması yaşamış bireyler, aileler ve topluluklarla toplum temelli müdahale programını (*community based intervention*) da içeren geniş çaplı nitel araştırmada; kültürel ve geleneksel inancın, pratiklerin ve ritüellerin yanı sıra hikâye anlatımının, dramının ve diğer sanatların da koruyucu faktörler olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Samosundaram, 2013, s.1). Madımak şarkıları da o şarkıları üreten müzisyenleri ve şarkılarını, travma tanıklığını paylaştıkları halkı korumaktadır. Adalet çağrısı yaptıkları şarkılar aynı zamanda adalet umudunun da birer temsilidir.

SONUÇ

Sivas Katliamı ile ilgili müzik üretiminin kolektif travma, baş etme ve dayanıklılık bağlamlarında anlamını ve işlevini bulmayı amaçladığım tez araştırmamda, Sivas Katliamı ile ilgili müzik üretiminde bulunmuş 9 müzisyen ile müzik, travmatik yaşantılar, Sivas Katliamı ve Madımak şarkıları hakkında konuştuğumuz derinlemesine görüşmelerdeki ortak temalar, kolektif travma, baş etme ve dayanıklılık bağlamında müzik üretiminin bir çok anlamını ve işlevini ortaya çıkarmıştır.

Öncelikle, müzik, katılımcıların hayatlarında önemli yeri olan, yükledikleri anlamlarla onları koruyan ve daha dayanıklı hale getiren, zorluklarla baş etmek için sığındıkları bir limandır. Ayrıca, sözlü müzik yapan katılımcılar için müzik bir ifade aracıdır.

Sivas Katliamı katılımcılarda travmatik bir yasa neden olmuştur. Bu travmatik yas sonucunda kişilerde yas semptomlarının yanı sıra travmatik stres semptomları da görülmüş ve bu kişiler travmatik yas ile baş edebilmek için müzik üretiminde bulunmuşlardır.

Kolektif travmalarla müzik yoluyla baş etme ve beraberinde gelen müzik ürünü çoğu katılımcı için Sivas Katliamı ile sınırlı değildir. Sivas Katliamı dışında da farklı kolektif travmalarla ilgili müzik üretimi olan katılımcılar için müzik travmaları ifade etme aracı olmuştur ve onları travmalara karşı daha dayanıklı hale getirmiştir.

Buna ek olarak, toplumsal iyileşme için geçmişle hesaplaşma ve adaletin onarılması gerekmektedir fakat Sivas Katliamının ardından geçen 26 yılda geçmişle hesaplaşma olmamış ve onarıcı adalet gerçekleşmemiştir. Katılımcılar travmanın ardından ürettikleri müzik ve yazdıkları sözler ile kolektif bellekte yer alarak geçmişle hesaplaşma için zemin hazırlamış ve onarıcı adalet ihtiyacını göstermişlerdir. Ürettikleri müzik toplumsal iyileşme için bir ilk adım olmuştur.

Kolektif aidiyet sağlayan, katılımcıların kendilerini tanımladığı kimlikler, Sivas Katliamı sonrası, katliamla ilgili duygu, düşünce ve eylemlerini etkilemiştir.

Bunun yanı sıra özellikle Alevi kimliğini ve politik kimliği benimsemiş kişilerde bu kimlikler, travma ile baş etmelerini ve travmalara karşı dayanıklı olmalarını sağlamıştır. Bu kimliklerin travmatik yaşantılarında etkisi olduğu gibi travma ardından ürettikleri müziklerde de etkisi olmuştur.

Sivas Katliamı katılımcılarda kolektif belleği canlandırmış ve sadece Alevi kimliğini benimsemiş katılımcılarda değil diğerlerinde de Alevilere yönelik kolektif travmaları hatırlatmıştır. Birçok kolektif travmaya maruz kalmış ya da kendilerine nesilden nesile bu travmalar aktarılmış olan Alevi katılımcılar ise, Sivas Katliamının ardından çaresizlik ve değersizlik gibi duygular hissetmiştir. Bunun yanı sıra, Alevi geleneğinin öğretileri bu kişilerde psikolojik dayanıklılık sağlamış ve müzik onlar için bir baş etme aracı olmuştur.

Sivas Katliamı sonrası politik mücadele ve dayanışma içinde olan ve kendilerini politik olarak tanımlayan kişiler psikolojik anlamda daha dayanıklıdır ve mücadele hali onlara kolektif travma ile baş etme gücü vermiştir.

Travma sonrası baş etme ve dayanıklılık bağamlarına ek olarak müzik üretimi travma sonrası büyümeyi sağlamıştır. Katılımcılar müzisyen olarak çalışma alanlarında travma sonrası büyüme deneyimlemişlerdir. Bazıları ilk defa şarkı sözü yazmış, ilk defa ürettikleri şarkıları vokal olarak icra etmiş veya ilk defa kolektif bir travma ile ilgili müzik üretiminde bulunmuştur.

Sonuç olarak, müzik katılımcıları dayanıklı kılmakta ve iyileştirmektedir. Sivas Katliamı ile ilgili müzik üretimi ise yas tutma ve travma anlatısı olarak onları üreten müzisyenlerin bu travma ile baş etmesini sağlamıştır. Şarkılarla yas tutan katılımcılar, şarkıları icra ettikleri yerlerde katliamda kaybedilenleri anarak bu yası tutmaya devam etmişlerdir. Aynı zamanda bu şarkılar katılımcılar için politik söylem aracı olmuştur ve kolektif bellekte yer alarak geçmişle hesaplaşma için alan açmıştır. Katılımcılar şarkılarını icra ettikleri yerlerde Sivas Katliamını hatırlatmış ve adalet için çağrıda bulunmuştur.

Bu araştırma, müziğin müzisyenlerde psikolojik dayanıklılık ve baş etme yolu sağladığını, Sivas Katliamının müzik alanında etkisini, kolektif travma sonrası

geçmişle hesaplaşmanın, adalet umudunun ve onarıcı adaletin toplumsal iyileşme için gerekliliğini göstermektedir. Umuyorum ki bu tez araştırması, kolektif belleğimizde yer eden müziğin, kolektif travma sonrasında toplumsal iyileşme için önemli bir rolü olduğunun anlaşılmasına ve toplum temelli müdahale programlarında sanatın yer almasına yardımcı olabilir; sanat ile travma ilişkisine dair yeni araştırmalara ışık tutabilir.

Kaynakça

- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2014). *DSM-5 tanı ölçütleri başvuru elkitabı*. Ertuğrul K. (çev.). Hekimler Yayın Birliği.
- Agaibi, C.E.; Wilson, J. P. (2005). Trauma, PTSD and Resilience: A review of the Literature, *Trauma Violence Abuse*, 6, 195-216.
- Akgün, C. (2019). Toplumsal travma sonrası yas süreci. *Psikeart*, 62, 32-35.
- Barney, K. , Mackinlay, E. (2010). Singing trauma trails: songs of the stolen generations in Indigenous Australia, *Music & Politics*, 4(2), doi: <http://dx.doi.org/10.3998/mp.9460447.0004.202>.
- Berman, Steven L. (2016). Identity and trauma, *Journal of traumatic stress disorder and treatments*, 5(2).
- Bilgin, Nuri.(2003), *Sosyal Psikoloji Sözlüğü*, Bağlam Yayınları.
- Blackie, L. , Jayawickreme, E. (2014). Post- traumatic growth as positive personality change: evidence, controversies and future directions, *European Journal of Psychology*, 28(4), 312-331.
- Bleich, Avi. (2017). Trauma, Resilience and Being Israeli, *Traumatology*, 23(1), 23–26.
- Briere, J. N. , Scott, C. (2016). *Travma terapisinin ilkeleri: Belirtiler, değerlendirme ve tedavi için bir kılavuz*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Callaghan, J. , Lazard, L. (2011). Interpretative Phenomelological Analysis, *Critical thinking in psychology: Social psychology*, 185-188.
- Claassen, A. R. (2009). After the Towers Fell: Musical Responses to 9/11. *Open Access Theses*, 204. Alınan yer: https://scholarlyrepository.miami.edu/oa_theses/204
- Çopur, S. , Gençer, D. (2005). *Toplumsal travma nedir?* , Psiko eğitim broşürleri 4, İstanbul Bilgi Üniversitesi Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı, Alınan yer: <https://psyma.bilgi.edu.tr/static/docs/toplumsa-travma.pdf> , Erişim tarihi: 26.3.2019.

- Dostlar Tiyatrosu. (t.y.). *Oyunlar*,
http://www.dostlartiyatrosu.com/tiyatro_oyunlar_sivas.html, Erişim tarihi:
27.04.2019
- Etimoloji Türkçe. (t.y.). *Travma kelime kökeni*,
<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/travma>, Erişim tarihi: 26.03.2019
- Evrensel. (2017), Dünden bugüne Sivas Katliamının 24 yılı,
<https://www.evrensel.net/haber/325132/dunden-bugune-sivas-katliaminin-24-yili>, Erişim tarihi: 22.04.2019.
- Goodman, R. , Vesely, C. , Letiecq, B. , Cleaveland, C. (2017). Trauma and resilience among refugee and undocumented immigrant women, *Journal of Counselling & Development*, 95(3), 309-321.
- Hermann, Judith. (2016). *Travma ve iyileşme, şiddetin sonuçları, ev içi istismardan siyasi teröre*, Literatür Yayınları.
- Holmes, P. (2017). Towards a conceptual framework for resilience research in music training and performance: A cross discipline review, *Royal Northern College of Music*, 8, 114-132.
- Igartua, J.J. , Páez, D. (1997). Art and remembering traumatic collective events: the case of the Spanish Civil War, *Collective Memory of Political Events*. Hillsdale, Lawrence Erlbaum.
- Joseph, Stephen. (2011). *What Doesn't Kill Us: The New Psychology of Psychotraumatic Growth*, Hackett UK: Basic Books.
- Kaplan, A. (2013). *Kültürel Müzikoloji*, Müzik Bilimleri Dizisi, 6, Bağlam Yayınları.
- Kaya, Burhanettin. (2009). Türkiye'nin travma tarihinden işlenmemiş bir yaprak: Sivas Katliamı, *Türkiye Psikiyatri Derneği Bülteni*, 12 (1), 25-32.
- Khullar, N. , Wah, A. , Skull, N. , Bhatti, S. , Al-Zouman F. (2019). Resistance and resilience during the 1990 Iraqi occupation of Kuwait: a qualitative study, *Peace and Conflict: Journal of Peace*, 25 (1) , 24–36.
- Klingman, A. , Shalev R. , Pearlman A. (2000). Graffiti: a creative means of youth coping with collective trauma, *The Arts in Psychotherapy*, 27 (5), 299–307.

- Levine, P., Frederick, A. (2013). *Kaplanı uyandırmak, travmayı iyileştirmek*, Butik Yayıncılık.
- Merdol, E., Bektaş, M., Sarıgül, A. (2004). Sivas Davası Cilt 1, *Türkiye Barolar Birliği*.
- Meriç, M. (2017, 2 Temmuz). Sivas acısı her dem taze.
<https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/07/02/sivas-acisi-her-dem-taze/>, Erişim tarihi: 26.03.2019.
- Padar, P. (2017). *Hiçten sonra: travmayla yaşamak*. Psikanaliz yazıları, 35, Bağlam Yayınları.
- Parlak, E. (2013). *Bireyin psikolojik ve sosyo kültürel gelişiminde geleneksel müziğin yeri*, Psikanaliz Yazıları, 26, Bağlam Yayınları.
- Parman, T. , (2017). *Nedenbilimsel bir unsur olarak travma ve psikanaliz*, Psikanaliz yazıları, 34, Bağlam Yayınları.
- Poyraz, B. (2013). Bellek, hakikat, yüzleşme ve Alevi katliamları, *Kültür ve iletişim*, 16 (1), 9-39.
- Raab, D. (2018, 26 Ocak). What everybody should know about survivor's guilt,
<https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-empowerment-diary/201801/what-everybody-should-know-about-survivors-guilt>. Erişim tarihi: 26.3.2019.
- Roussillon, R. (2017). *Travma ve simgeleştirme*. A. L. O. Baykal (çev.). Psikanaliz Yazıları, 34, Bağlam Yayınları.
- Sancar, M. (2007). *Geçmişle hesaplaşma*, İletişim Yayınları.
- Sarihan, Ş. (2002). *Madımak yangını, Sivas davası cilt 1*, Ankara Barosu, İnsan Hakları Komisyonu Yayınları.
- Schnabl Schweitzer, Carol L. (2017). A music lesson on resilience: Alice Herz-Sommer, her piano and the capacity to survive, *Interpretation: A Journal of Bible and Theology*, 71 (1), 50–63.
- Smith, A. , Jarman, M. , Osborn, M. (1999). Doing interpretative phenomenological analysis, *Qualitative Health Psychology*, 219-239.

- Somasundaram, D. , Sivayokan, S. (2013). Rebuilding community resilience in a post-war context: developing insight and recommendations - a qualitative study in Northern Sri Lanka, *International Journal of Mental Health Systems*, 7 (3), 309-321.
- Sönmez, S. (2014). *Filmlerle hatırlamak: Toplumsal travmaların sinemada temsil edilişi*, Metis Yayınları.
- Swart, Inette. (2014). From trauma to well being, *TD The Journal for Transdisciplinary Research in Southern Africa, special edition*, 10 (2), 193-207.
- Şahin, A. (2013). *Sonradan tamamlanan yas ve Rahmi Bey*. Psikanaliz Yazıları, 26, Bağlam Yayınları.
- Terbaş, Ö. (2016). *Rüyalardan gerçekliğe psikanaliz ve sanat*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Triest, J. (2017). *Travmanın bireysel ve kolektif boyutları: bilinçdışı kâbus gerçeğe dönüştüğünde*. P. G. Özbay (çev.). Psikanaliz Yazıları, 34, Bağlam Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (1983). *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları.
- Türkiye Musiki Eserleri Meslek Birliği (MESAM). (t.y.).
<http://www.mesam.org.tr/eser-arama>, Erişim tarihi: 03.05.2018.
- Vargel, S. Y. (2019). Ne mutlu yas tutabilene. *Psikeart*, 62, 12-17.
- Willig, C. (2008). Phenomenological methods, introducing qualitative research in psychology, *McGraw Hill: Open University press*, 53-73.
- Yağcıoğlu, S. (2018). Kültürel miras, müzik ve kimlik: Orpheus'un şarkıları ve direnme gücü. *Psikeart*, 59, 78-81.
- Yazıcı, H. (2017). Politika ve müzik ilişkisi bağlamında Verdi ve Saygun. *Ulakbilge*, 10(5), doi: 10.7816/ulakbilge-05-10-02
- Zara, Ayten. (2018). Kolektif travma döngüsü: Kolektif travmalarda uzlaşma, bağışlama ve onarıcı adaletin iyileştirici rolü, *Klinik Psikiyatri*, 21, 301-311.
- Zırh, B. C. (2018). Maraş'ın uzun gölgesi: Alevi diasporasının kurucu travması olarak Maraş 1978, *Birikim Dergisi*, 356 (12), 13-2

EKLER

EK 1

Onam Formu

Toplumsal Travma ve M¼zik Araştırması Bilgilendirilmiş Onam Formu

Bu araştırma, Psk. G¼lden şahin'in, Prof. Dr. Tamer Aker danışmanlığında, İstanbul Bilgi ¼niversitesi Travma ve Afet alışmaları Uygulamalı Ruh Sağlığı Y¼ksek Lisans Programı'na bağlı olarak toplumsal travma ve toplumsal travma sonrası m¼zik ¼retimi ilgili bir tez çalışmasıdır. Bu çalışmanın sonuçlarının toplumsal travma araştırma literat¼r¼ne ve bireysel veya toplumsal travmalar sonrası yapılacak olan psiko-sosyal destek çalışmalarında m¼zięin kullanımı ile ilgili katkı sağlayacağı d¼ř¼n¼lmektedir.

Bu araştırma kapsamında katılımcılarla m¼zik ile ilişkisi, Sivas Katliamı ve ilgili m¼zik ¼retimi ¼zerine bir saatlik g¼r¼řme yapılacaktır. Araştırma verilerinin analiz edilebilmesi için ses veya g¼r¼nt¼ kaydı alınması gerekmektedir. Araştırma verileri, araştırma s¼resi boyunca güvenli bir şekilde saklanacaktır. Araştırmada elde edilen veriler gizli tutulacaktır. İsim bilgisi yapılan m¼zik ¼retimi ile eşleştiğinden araştırmada açık olarak yazılacaktır. Veriler yalnızca bilimsel amaçlarla ve akademik alanda kullanılacaktır.

Bu araştırmaya katılımınızın size herhangi bir zarar vereceği ¼ng¼r¼lmemektedir. Araştırmaya katılım g¼n¼ll¼l¼k esasına dayanmaktadır. G¼r¼řmede size y¼neltilen sorulara yanıt vermeme hakkınızı kullanabilirsiniz. Araştırmadan herhangi bir nedenden ¼t¼r¼ herhangi bir aşamasında ekilebilirsiniz.

Bu araştırmaya katılarak toplumsal travma ve sonrasına m¼zik ¼retimine dair farklı bilgiler edinmeye katkıda bulunduğunuz için teřekk¼r ederim.

Araştırma ile ilgili sorularınız olursa araştırmacı Psk. Gülden Şahin'e 05522015159 nolu telefon numarası ya da guldensahin28@gmail.com mail adresinden ulaşabilirsiniz.

- Yukarıda belirtilen bilgiler ve koşullar dâhilinde bu araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.
- Araştırmada ses kaydı/görüntü kaydı alınmasına onay veriyorum.

Tarih:

İsim:

İmza:

EK 2

Görüşme Formu
(Sivas 93 Tez Araştırması)

Kişisel Bilgiler

Araştırma Bilgileri

Ad-Soyad:

Seçilen şarkı:

Yaş:

Şarkının yayınlanma tarihi:

Cinsiyet:

Şarkının üretimindeki rolü:

Meslek:

A. KİŞİYE DAİR

1. Müziğe ilginiz nasıl başladı? / Bu mesleğe nasıl başladınız?
2. Müzik ile ilişkinizi nasıl tanımlarsınız?
3. Müzikle ilgilenmek size nasıl geliyor, size ne ifade ediyor?
4. Müzik dışında bir mesleğiniz oldu mu?
5. Geçmişte size acı veren, dehşet verici, unutmak istediğiniz travmatik bir olaya tanık oldunuz ya da maruz kaldınız mı? Örneğin; Kaza, doğal afet, fiziksel-cinsel yada psikolojik şiddet, işkence, terör, sevilen birinin ani kaybı.
6. Bu olay/olaylarla nasıl baş ettiniz, baş etmenizi kolaylaştıran faktörler nelerdi?

*** Görüşmeye 2 Temmuz 1993'teki Sivas Katliamına dair sorularla devam edeceğiz.*

B. SİVAS 93

1. 2 Temmuz 1993 yılında Madımak Otelinin yakılmasıyla 37 kişinin ölümüyle sonuçlanan olaylar sırasında veya sonrasında neredeydiniz?
2. Bu olayları ilk nerede, nasıl öğrendiniz? (İlk sorudaki bilgiye göre: birebir tanık değilse bu soru sorulacak)
3. Olayı öğrendikten/olaya tanık olduktan sonra ne hissettiniz/ ne düşündünüz / ne yaptınız?
4. Katliamda kaybettiğiniz bir yakınınız var mıydı?
5. O gün orada olan hayatını kaybetmemiş başka bir yakınınız var mıydı? Onlarla iletişim kurabildiniz mi? (5. Soruda buna dair bir cevap gelmezse sorulacak)
6. Bu olay ruh sağlığınızı nasıl etkiledi? Olay sonrası, uykusuzluk, kabus görmeler o ana dair görüntülerin/konuşulanların zihninizde tekrar tekrar canlanması gibi durumlar yaşadınız mı?
7. Bu olay beden sağlığınızı nasıl etkiledi? Aşırı yorgunluk, iştahsızlık veya benzeri durumlar yaşadınız mı?
8. Bu olay üretkenliğinizi, işlevselliğinizi nasıl etkiledi? Özellikle müzik üretiminizi nasıl etkiledi?*(ilk soruda müzikle ilgili cevap gelmezse sorulacak)
9. “_____X_____” şarkısının ortaya çıkış hikayesini anlatır mısınız? Bu besteyi yapmaya/şarkı sözünü yazmaya nasıl karar verdiniz? Hangi aşamalardan geçtiniz? Ne zaman bu beste/şarkı sözü üretildi ve halka sunuldu?
10. “_____X_____” şarkısının ruhsal açıdan sizin için anlamı nedir? (duygusal düzeyde)
11. Bu şarkı üretildiği zamandan bu zamana pek çok kez pek çok yerde icra edildi. Peki geçen zaman içinde ilk üretildiği zamana kıyasla şarkıya ve olaya dair bakış açınızda bir değişiklik oldu mu?
12. Sivas katliamından önce ya da sonra başka herhangi bir toplumsal travma yaşadınız ya da toplumsal travmaya tanık oldunuz mu? (A. Bölümünde 5. Soruya yanıt gelmezse)

13. Sivas Katliamı dışında deneyimlediğiniz/tanık olduğunuz herhangi bir toplumsal travma ya da travmatik bir olay sonrası bir müzik üretiminiz veya farklı bir sanat üretiminiz oldu mu? (yazı,şiiir, resim vb)

**ETİK KURUL DEĞERLENDİRME SONUCU/RESULT OF EVALUATION BY
THE ETHICS COMMITTEE**

(Bu bölüm İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurul tarafından doldurulacaktır /This section to be completed by the Committee on Ethics in research on Humans)

Başvuru Sahibi / Applicant: Gülden Şahin

Proje Başlığı / Project Title: Toplumsal travma sonrası müzik üretiminin kişide baş etme ve dayanıklılık bağlamında etkisi

Proje No. / Project Number: 2018-20067-52

1.	Herhangi bir değişikliğe gerek yoktur / There is no need for revision	XX
2.	Ret/ Application Rejected Reddin gerekçesi / Reason for Rejection	

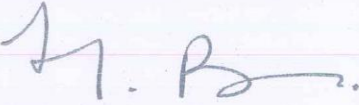
Değerlendirme Tarihi / Date of Evaluation: 24 Nisan 2018

Kurul Başkanı / Committee Chair

Doç. Dr. İtir Erhart

Üye / Committee Member

Prof. Dr. Aslı Tunç

Üye / Committee Member

Prof. Dr. Hale Bolak

Üye / Committee Member

Prof. Dr. Turgut Tarhanlı

Üye / Committee Member

Prof. Dr. Koray Akay

Üye / Committee Member

Prof. Dr. Ali Demirci

Üye / Committee Member

Doç Dr. Ayhan Özgür Toy